

HEPİMİZİN İMTİHANI

ZELZELE, TEDBİR VE HATIRLANAN ERDEMLER

Türkiye'nin ve dünyanın en önemli gündemi ülkemizde on bir şehri kapsayan, başta Suriye olmak üzere komşu ülkelerde de siddetli biçimde hissedilen merkez üssü değil hattı bulunan zelzelelerdir. Büyük sarsıntıda resmi rakamlara göre Türkiye'de kırk beş binden fazla, Suriye'de altı bin civarında insan hayatını kaybetti. Rabbimizden vefat eden kardeşlerimize rahmet, yaralananlara acil şifa, afeti derinden yaşayanlara da sabır ve metanet diliyoruz. Deprem bölgesindeki insanımızın, kardeşlerimizin yaralarını sarmak, acılarını paylaşmak, kalplerine dokunmak ve yalnız olmadıklarını hissettirmek hepimizin sorumluluğunda...

Meseleyi sağlıklı bir zeminde tartışmak için şunları dikkate almak gerekir: Yaklaşık 108 bin kilometrekarelik alanda meydana gelen deprem gerçekten de çok büyüktür. 14 milyona yakın bir insan unsuru depremden etkilendi. Bu oran dünyadaki bazı ülkelerin nüfuslarından fazladır. Büyük sarsıntıdan doğrudan etkilenen 11 ilimiz vardır. Bunların yüzölçümü, Türkiye'nin yüzde 20'si civarındadır. Doğrudan etkilenenler, ülke nüfusunun takriben yüzde 17'sidir. Vurgulamak istediğimiz nokta büyük sarsıntıya bakış açımızın dar ve sınırlı olmaması, aksine kapsamlı ve geniş olmasıdır. Öte yandan övgüye değer her şeyi, geçmiş zamanlara, bir zamanların insanlarına yakıştırıp bugünü boş gösterme sakathına sık sık düşüyoruz. Oysa şunun üstünde kafa yormalıyız: *Bu büyük sarsıntı toplumsal çözümlü ile ilgili kötümser yaklaşımlara rağmen iyiliğin, diğerkâmlığın ve kadırşınışığın dipdiri olduğunu gösterdi.* Ekseriyeti İslâmî hassasiyeti olan vakıflar ve dernekler bunun şahitliğini yaptı, yapmaya devam ediyor. Modernleşme analizlerinin kimilerine açtın kimisine ise sinik bir şekilde yansıyan "insanlık öldü" şeklindeki tezlere karşı insanlığın yaşadığını gösteren pek çok durumu gördük/görüyoruz.

Günümüzde sosyal medya aracılığıyla çeşitli *söylentiler* kolaylıkla yaygınlaştırılmaktadır. Büyük sarsıntıda da ne yazık ki ağırlıklı sosyal medyada kullanılan dil ve söylemde meydan bozuldu, ölçü kaçtı. Birakin kristalleşmiş düşünce namusunu, sorumluluk duygusundan bile habersiz ikiyüzlülükler, yalana dolana yüz veren, bilinçsizliğe sert çıkmayan, her tür sahteliğe nerdeyse avuç açan bir tutum vardı kendini aydınlanmış sanarlarda. Son dönemde depremle alakalı *duygusal manipülasyon* o kadar yoğunlaştı ki Erdoğan ve iktidar karşılıklı bir düşmanlığın ötesine geçti. Türlü çarpıtılmalarla "Devlet yok!" algısı üzerinden birtakım çehrelerin öden beri yatın oldukları tuhafıklar insanımızın gündemine sokuldu. Kimler ne yazmış, neler denmiş, merak edenler bunların bir kısmını sosyal medyada bulabilir. Daha depremin sekizinci saatinde mikrofonu alıp vatanında tutarak "Çadırınız geldi mi, yemek geldi mi?" sorusunun yöneltmesinin gören gözler için iyi niyet taşınmadığını söylemeye gerek yok. Böylesi bir zamanda siyasi hırsları yedeğine arak devamlı surette eleştirmek, kötülemek, tahkir etmek yerine sahaya inip öncelikle *yaraların sarılması* gerekmektedir. Şayet bir hesaplaşma yapılacaksa yaraların sarılması, toplumsal güven ortamının tesis edilmesi beklenmelidir. Çünkü en temelde yalana dayanan görüşlerde ana amaç, sosyo-psikolojik bir savaş başlatmak, derinleştirmek, ülkedeki *sosyal fay hatlarına* enerji yüklemek ve yeni sosyal fay hatları inşa etmektir. Bu yüzden uydurulan her söyleyiye, atılan her palavra anında cevap vermek yerine; çok hızlı ve sağlam bir analiz ve sentez yapıp bilginin muhtemel kaynakları araştırılıp, niyeti ve hedefi okunup ona göre bir söylem ve tavır geliştirilmelidir. Zira *şer odakları* depremi fırsat bilerek toplumun dayanışma/bütünleşme kapasitesini zayıflatıp ortadan kaldırmak istemektedir. Toplumdaki farklı sosyal güçler, kesimler, karşı karşıya getirilip aktif hâlde kitlesel çatışmaya sokularak toplumsal bir fitne ve fesat ortamı inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Büyük sarsıntının meydana gelmesi ile ilgili farklı yaklaşımların geliştirildiğini görüyoruz. Deprem elbette ilgili b/ilim erbabınca incelenecek, değişik yorumlar yapılacak, gelecek için projeksiyonlar ve stratejiler ortaya konacaktır. Bu, olayın teknik boyutu olmakla birlikte süreçte kullanılacak dilin önemli olduğunun altı çizilmelidir. *Toplumsal dayanışmayı bozacak, ahaliyi basit, kısır çekişmeler içerisine çekecek, sosyal fay hattı oluşturabilecek dilden uzak durulmalıdır.* Diğer taraftan deprem hangi şekilde ve boyutta olursa olsun hepsinde de *ilahi irade* vardır. Bu evrende ilahi iradeye rağmen hiçbir şey meydana gelmez. Vuku bulan her olayda ya bir ilahi yasa yer almakta ya da bir ilahi yasa bir başka ilahi yasa ile yer değiştirmektedir. Dolayısıyla *akleden kalpler* için bu büyük depremde, çok büyük bir ilahi mesaj ve uyarı vardır. Kötü ahlaklı, kâr hırsı ile yanıp tutuşanlar kadar vurdumduymazların, sorunları görmezden gelenlerin, ezcümle yaklaşan tehlikeyi yok sayanların el birliğiyle ortaya çıkardığı bu sonuç insanın eseridir. İnsanlar rezidanslarda, gökdelenlerin on yedinci katlarında oturmanın keyfiyle kasılıp dururken başlarına gelen musibetten

yalnızca inşaat firmasıyla müteahhidi suçlayarak kurtulacaklarını sanıyor ve kendi kusurlarını hiç görmüyorlarsa vay hâlimize! Oysa aynı ölçüde projeyi çizen mühendis, onu inşa eden usta, yapı malzemesine kafasına göre ilaveler yapan işçi, onu denetleyen yapı denetim firması, ona müsaade eden kurumlar da sorumludur.

Zelzele hayata bakış açımızdan, itikadi, siyasi, sosyal yapımıza dek pek çok konuda bariz göstergeler sundu. Sarsıntı çok şey öğretti bizlere, öğretmelidir de. Yoksa enkaz altında kalanlar Hakk'a yürüyen o merhumlar değil, yaşayan biz ölümler oluruz. Gördük ki her gün koştura koştura yetiştirmeye çalıştığımız işler önemini ve anlamını yitiriverdi. Paranın pek bir hükmü kalmadı, ölüm gibi deprem de herkesi eşitledi. Geçmiş tecrübelerle dayanarak diyebiliriz ki insan canı yandığında canını yakan meseleye odaklanıp sonrasında unutmaya meyillidir. Buna karşın tarihteki dönüşümler çoğu zaman büyük bir oluşa, etkileyici bir hadiseye, afete, savaşa, salgına dayanıyor. Dolayısıyla ellerinde olmadan kendilerine isabet eden hadiseler üzerinden Müslümanca düşünmenin yolu ne kaderi suçlamak ne de çirpinup dövünerek 'felaket' tellallığı yapmaktır. Buradan ciddi, samimi ve *filili bir ibret ve ahlak dersi* çıkarılmalıdır. İnsanoğlu kaderi anlamaya çalıştığında kendi penceresinden görebildiklerine odaklanmak, 'görüntüleri' anlamaya çalışmak ve bu anlayış doğrultusunda *tedbir* almak zorundadır. Mekânlar ve binalar uygun bir şekilde inşa edilseydi, elbette bu sonuç ortaya çıkmazdı. Nitekim farklı şehirlerin onlarca mahallesinde binlerce bina yıkılırken kurala uygun yapılanların dimdik ayakta kalması bunu açıkça ortaya koyuyor.

Teolojisini hurafeden, ideolojisini sekülerizmden alan iki cehennem davetkâr söylemler kuşatmasında insan, *anlam* ve *hakikat* arayışındadır. Seküler okuma ile muharref mantığın ifsat ediciliğine mukabil İslâmî bakış, afetlerin, ilahi iradeden bağımsız telakkisi gibi *ölçü ve tartının ihmali*ni de reddeder. İslâmî bakış, insanı bir kez daha anlam ve hakikate davet eder. Dolayısıyla Türkiye'nin öncelikle hiçbir şart altında gevşetilmeyecek, bozulmayacak, birebir uygulanacak bir *şehircilik politikası* geliştirmesi gerekiyor. Cumhuriyet dönemi şehirciliğinin başboş, plansız gelişimi göz önüne alınırsa *İslâm şehri*ni temel ilkelere etrafında yeniden kamusal alanın, şehirleşmenin merkezine yerleştirmek şart. Büyük sarsıntının bize öğretmesi gereken en önemli hususların başında da bu olsa gerek. Zelzele ve yıkımı konuşsak da akleden kalplere bir kere daha hatırlatmak gerekir ki *Allah'ın koyduğu kâinat yasalarına ve insan hayatını düzenlemek için vazettığı kurallara uymak, uygun davranmak Allah'a teslimiyet ve dolayısıyla ona kulluk etmek demektir.* Toplum düzeninizi kurarken; imar ettiğiniz şehirleri tedbirleri ihmal ederek kurmuşsanız; bu, aktif ilahi iradenin değil, sünnetullahı karşı gelişinizin doğurduğu bir 'şer' olacaktır.

Kesin olan şey sudur ki afet sonrası yönetim açısından önümüzde zorlu bir dönem var. Kış şartlarında barınma, sağlık, altyapının çalıştırılması, psikolojik destek gibi önemli ihtiyaçların karşılanması gerekiyor. Büyük sarsıntından sonra toplumun çeşitli kesimlerinden insanın dayanışma göstermiş, yaraları sarmaya çalışmış, tek yürek yardım seferberliği başlatmıştır. Depremi hemen ardından dini anlayış ne olursa olsun insanımız Müslüman kimlikleriyle hepimizin imtihanında yüz akı bir örneklik sergilemişlerdir. Öyle sanıyoruz ki insanımız yapılanları görüp, cemaatleri ve sivil toplum kurumlarını yakından tanıdıkça *söylentilere* kulak asmayı bırakacak, daha insafli davranacaktır. Sahadâkilerin dürüst, sorumluluk sahibi, çalışkan, merhametli, iyi, alçakgönüllü diye uzayıp giden hasletlerine imreniyorlar çünkü. Bu süreçte gücümüz yettiğince her derlinin derdine derman, her yaralının yarasına merhem olarak elden ele *kardeşlik halkasını* geliştirilmeye devam etmeliyiz. Asıl işler şimdî başlıyor, merhamet ve sabırla bu yaraların sarılacağına inanıyoruz.

Yaşadığımız imtihanları biz belirlemiyoruz ancak imtihan karşısındaki tavrımız bizim kulluğumuzdur. Her imtihan gibi deprem de yeniden kendine gelme, Allah'ı anma; ömrü, takvayla kazanma çevirme çabası içinde değerlendirilmelidir. Deprem ayetinin en can alıcı noktası, insani sınırlarımızı, erdemleri tereddüde mahal bırakmayacak şekilde hatırlatıcı olmasıdır. Paylaşmayı, kaynaşmayı, şefkati, fedakârlığı, merhameti yeniden öğrenmek için Şehr-i Ramazan'a muhtacdır... Şunu bir kere daha en güzel bir şekilde hatırlat(malıyız): Allah'ın gösterdiği yolun aksine başka yollara sapanların ne bu dünyada ne de ahirette huzur bulması mümkün değildir.

Âdeta kıyamet gibi yaşadığımız bu deprem günlerinin ardından idrak edeceğimiz Ramazan ayının, tutacağımız oruçların, yapacağımız infak, vereceğimiz sadaka ve zekâtların arınmanıza vesile olması temennisiyle.

İÇİNDEKİLER

DOSYA

04

Sarp Yokuşta
Merhamet Seferberliği
Abdullah YILDIZ

09

Büyük Sarsıntı
Ahmet MERCAN

12

Bugün, Öncelikle Birlik,
Beraberlik, Fedakârlık,
Dayanışma ve Yardımlaşma
Günüdür
Burhanettin CAN

27

Afetler, İlahi İradeden Bağımsız
Telakkiler ve İhmaller
-‘Tevekkül’ ve ‘Tedbir’
Ekseninde İslâmî Bakış-
Ramazan YAZÇIÇEK

37

“İnsan: ‘Ona Ne Oluyor?’ Diye
Bağırdığında”
METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

43

Deprem Aynasında İtikadi,
Siyasi ve Toplum Hayatımız
Ercan YILDIRIM

48

Deprem ve Kader
-Gizem ve Dua-
Tedbir ve Çaba
Sıbgatullah KAYA

54

Tek Yürek Kampanyasında
“Mega Teorilere” Düşen Pay
Mehmet Furkan ÖREN

58

Yüzyılın Sarsıntısında Şahit
Olduklarımız ve Çıkarılması
Gereken Dersler
Mustafa GÜLALİ

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çıgırkıcı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Şenyıldız Yay. ve Matbaacılık
Gümüş Suyu Cad. Işık San. Sit. No: 19 C Blok
102 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 483 47 91

Mart 2023 Sayı: 343

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.
Yazıların ve ilanların sorumluluğu
sahiplerine aittir. Bu dergi basın
meslek ilkelerine uymayı taahhüt
eder. Umran dergisi TÜRDEB ve
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm
Bak. Kurumsal Abonesidir.

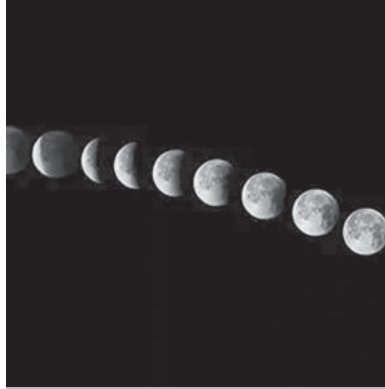
GÜNDEM

63

Yüceliş Manifestosu
Emek Ortaklığı Yasası
Temel HAZIROĞLU

67

ORTADOĞU'DAN

YAŞAYAN İSLÂM

73

Takvim, Başlangıç Meridyeni ve Müslüman Saati
Perihan DEMİR

KÜLTÜR SANAT

79

Bir Çocukta Bütün Çocukları
Düşünmek; Mustafa Ruhi Şirin'in Çocuk Ödevleri
Ömer KANTARCI

84

Düşünce Hayatımız
Penceresinden Kemal Tahir
Ceydanur YILDIRIM

86

Elias Rukla'da
Neden Kendimi Gördüm?
Mustafa BAŞPINAR

“Türkiye ve Suriye'deki büyük sarsıntıda vefat eden kardeşlerimize Allah'tan rahmet ve yarahlıklarımıza Rabbimizden acil şifalar diliyoruz.

Allah bu imtihanımızdan dersler çıkarmamızı ve felaha kavuşmamızı nasib eylesin.”

Umran

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
2. www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 380 TL (Öğrenci: 320 TL), Yurt dışı: 80 Euro
Birim Fiyatı: 36 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1. 0543 281 58 85 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile.
2. Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
3. Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR46002050000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

SARP YOKUŞTA MERHAMET SEFERBERLİĞİ

— ABDULLAH YILDIZ —

6 Şubat 2023 tarihinde, saat 04.17’de gerçekleşen ve merkez üssü Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesi olan 7,7 şiddetindeki depremle ve aynı gün, saat 13.24’te bu kez merkez üssü Kahramanmaraş’ın Elbistan ilçesi olan 7,6 şiddetindeki depremle ve binlerce artçı ve aynı yerlerde tetiklenen diğer bağımsız depremlerle sarsıldıkça sarsıldık. Yaklaşık dokuz saat arayla artarda gelen bu iki büyük deprem ve artçıları ile tetikledikleri Kahramanmaraş başta olmak üzere, Hatay, Adıyaman, Malatya, Gaziantep, Diyarbakır, Osmaniye, Adana, Şanlıurfa, Kilis ve Elazığ illerimizle, buralara bağlı birçok ilçe ve köyde binlerce binanın yıkılmasına, on binlerce kardeşimizin vefatına ve on binlercesinin de yaralanmasına yol açtı... Rabbim vefat eden kardeşlerimizin şehadetlerini Rahmân ve Rahîm ism-i şerifleriyle kabul buyursun; yaralılara Şâfi’ ismiyle şifa, sağlık ve afiyet, geride kalanlara da metanet lütfeylesin.

Doğrusu, “asrın depremi” ile sınanan milletimiz merhamet, fedakârlık, dayanışma, yardımlaşma, diğerkâmlık, kadirşinaslık, kardeşlik ve insanlık imtihanında başarılı bir örnek sergiledi. Dahası, millet ve ümmet adına, hatta insanlık adına geleceğe dair umutlarımızı yeniden tazeledik. Ancak asıl büyük sınavımızın bundan sonra başlayacağını, başladığını ve depremin maddi ve manevi yaralarını sarmak ve onarmak için daha uzun soluklu, planlı bir sabır ve sebat imtihanının bizi beklediğini bilmemiz gerekiyor.

SABRI VE MERHAMETİ KUŞANMA VAKTİ

Evet, Kur’ân-ı Kerim’de “Akabe” (Sarp Yokuş) olarak ifade buyurulan olağanüstü sıkıntılı za-

manlardan geçtiğimiz ortada. Böylesi zor ve dar günlerde “Sarp Yokuş”u başarıyla geçebilmek için; toza-toprağa serilmiş, evi-barkı enkaza dönmüş, hiçbir şeyi kalmamış açları ve yoksulları doyurmak, yetimlere sahip çıkmak, zorluklara göğüs germek ve birbirimize sabrı ve merhameti tavsiye ederek bir *merhamet seferberliği* başlatmak gerekiyor. Beled Suresi’nin 12-18. ayetleri bu çağlar üstü mesajı içeriyor:

“Sarp yokuşun (Akabe) ne olduğunu bilir misin? Bir boynu çözmek (köleyi veya esiri azat etmek) tir. Yahut bir salgın açlık gününde yemek yedirmektir; ya bir akraba olan yetime veya toprağa uzanıp kalmış, hiçbir şeyi olmayan yoksula. Bir de iman etmek ve birbirlerine sabır/direnç ve merhamet tavsiye edenlerden olmaktır. Böyle yapanlar, amel defterleri sağlarından verilecek olan mutlu kimselerdir.”

Allah’a hamdolsun ki, milletimiz depremin ilk gününden başlayarak göz yaşartıcı bir yardımlaşma ve dayanışma örneği sergileyerek adeta *merhamet seferberliğine* girişti; samimi, yüreктen ve kendiliğinden bir seferberlikti bu... Arabasının bagajına, minibüsüne, kamyonuna, kamyonetine, tırına eklemek, su, yiyecek, giyecek ne bulduysa dolduran duyarlı ve gayretli insanlarımız depremlerde kardeşlerinin imdadına koştu. Ardından gönüllü kuruluşlarımız ile resmî kurum ve kuruluşlarımızın daha organize yardımları ve faaliyetleri yetişti. Özellikle arama-kurtarma ekiplerinin kendi canlarını tehlikeye atarak ortaya koydukları cansiperane fedakârlıklar gerçekten her türlü takdirin üzerinde idi. Daha sonra dünyanın dört bir yanından yardımlar ve yardım ekipleri ülkemize akmaya başladılar...

Millet ve devlet olarak dünyanın neresinde bir felaket varsa, mazlum ve mağdur varsa imdadına yetişmişliğimizin bir geri dönüşü veya insani bir kadirşinaslık refleksi olarak da yorumlanabilecek bu yardımlar çok iyi okunmalı ve değerlendirilmelidir. Nitekim BM Genel Sekreteri Guterres, Türkiye'nin dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olduğunu ve Suriyeli komşularına yıllardır muazzam bir cömertlik gösterdiğini söyleyerek, “Şimdi dünyanın Türkiye halkına destek olma zamanıdır.” demesi bu hakikatin itirafından ibarettir.

Karanlık odakların ilk günden başlayan kara propagandalarının, dezenformasyonlarının ve algı operasyonlarının, milletimizin özellikle zor zamanlarda sergilediği erdemli karakterine gölge düşürmesine izin verilmemelidir. İnsanımızın binde birini bile teşkil etmeyen arsız, hırsız ve yolsuz taifesinin yaptıklarını abartarak gönüller ve zihinler bulandırılmamalıdır!

DEPREM VE İDEOLOJİK DUVARLAR

Merhum Âkif Emre, 27 Ekim 2011 tarihli yazısında şöyle demişti: “Deprem sarsıcıdır. Sadece ayağımızın altındaki zemini sarsmaz, o sarsıntı varoluş idrakimizi de sarsar. İnsanın sabit bildiği, kimi zaman kibirle, kimi zaman güvenle, kimi zaman delercesine yürüdüğü zemin sarsılmıştır. Bir türlü kabul etmek istemesi de fani olduğunu bildiği yerin, yani dünyanın geçiciliğini deprem idrak etmesini sağlar. (...) Sosyal yapıları, kurguları sarsar... Siyasal projelerin insanlar arasına ördüğü duvarları sarsar, yıkar deprem... Bu anlamda depremin sarsıcı etkisi inşa edicidir. Fedakârlığı, yardımlaşmayı, kardeşliği yeniden hatırlatır, inşa eder...”

Doğru. Âkif Emre'nin söylediği gibi deprem yardımlaşmayı ve dayanışmayı, fedakârlığı ve kardeşliği yeniden hatırlattı; hem de siyasal ve ideolojik projelerin halkımız arasına ördüğü önyargı duvarlarını yıkıp aşarak... Deprem sonrası medyaya yansıyan bazı kareler söz konusu ideolojik duvarların bir anda yıkılıp ortadan kalkabildiğini ve kalkabileceğini gösterir niteliktedir:

Komünist Partili bir yardımsever bir Ülkücünün tabağına çorba dolduruyor. Enkaz altında ailece “İzmir marşı söylediklerini” belirten yurdum insanları, kendilerini “Allahu Ekber” nidalarıyla kurtaran İHH ekibine yürekten dua ediyor ve “dünya dua ile ayakta duruyor” diye de ekliyor.

Bir diğeri, “cemaat”, “tarikat” önyargısıyla yanlış tanıdığı yardım ekiplerinden özür diliyor ve onları tanımak istediğini söylüyor. Zira onlar, kurtardıklarının Türk, Kürt, Arap, Hıristiyan, Müslüman, Şii, Sünni olup olmadıklarına bakmıyor; kimseye dinini, mezhebini, meşrebini, ırkını, partisini, aidiyetini sormuyor...

İHH ekibinden biri anlatıyor: “Uzun ve dikkatli bir kazı sonunda depremedeye ulaştık. Konuşarak bilincini diri tutmaya çalışıyoruz. Öylesine sorduk: ‘Abi, çıkınca ilk ne yapmayı arzu ediyorsun?’ Dedi ki: ‘Bi güzel kafayı çekmek istiyorum...’ Gülüp geçtik... Allah cümlemizin günahlarını affeyesin.”

Kahramanmaraş'tan Mehmet Bey yazıyor: “... Elimizdekileri bölüşüyor ve paylaşıyoruz... Deprem dördüncü günü... Bir tır dolusu yardım geldi... Yükü bir ilkokula indirmemiz gerekiyor... On beş kadar genç bulduk. Suriyeli kardeşlerimizden de altı kişi geldi... Paketlerini indirip

tasnif ettik... İhtiyacı olan köylüler yardımlarını alıp araçlarına yüklediler... Sıra geldi altı Suriyeli kardeşe... Yorulmuşlardı... Tırını boşaltırken çok çalışmışlardı... ‘Buyurun, sizler de evlerinizin ihtiyaçlarını alın!’ dedim. ‘Bizim her şeyimiz var’ dediler; ne kadar ısrar ettimse de almadılar. Yalvardım; ‘şu gıda paketini bari alın’ dedim. ‘Hayır’, dediler; ‘Onu da Maraşlı kardeşlerimize dağıtın.’... Ağladım... Oradakiler de etkilendiler. Hâlâ hatırladıkça ağlıyorum...”

DEPREM VE VAROLUŞSAL DURUŞ

Âkif Emre söz konusu yazısında şu tespiti de yapıyordu: “Deprem varoluşsal sarsıntıdır. İnsan “ben”in özüne ilişkin kâinat, yaratıcı, öte, sonsuzluk gibi temel tasavvurlarını yeniden gözden geçirir.”

Evet. Enkazdan çıkarılan bir annenin ve Suriyeli bir çocuğun ağızlarından dökülen ve onların imrenilemesi namaz duyarlıklarını yansıtan benzer cümleler, Yaratıcımızla en sıkı bağımızı adeta yeniden tashih ve tahkim ediyor: “Bugün namazlarımı kılamadım!.. Ah! Geçen beş vakit namazıma ağlıyorum...”

Üç gün enkaz altında kalan yaşlı nine, kurtulduğunda kendisine verilenleri yemiyor, içmiyor; “Üç gündür oruçluyum, iftar yakın, dayanırım, bayılmam” diyerek, işitebilenleri ötelere kanatlandırıyor.

Yine enkazdan kurtarılan bir hanım kardeşimin, “lütfen bir başörtüsü verin” deyip üstünü başını topladıktan sonra dışarı çıkması, tesettürü gerçek özgürlük olarak gören imani bakış açısını yansıtır.

Depremde altı yaşındaki oğlunu kaybeden baba, duygularını şöyle ifade ediyor: “Ahmed’imizi Allah yarattı, bize satmadı, hediye de etmedi;

bir süreliğine emanet etti. Biz süreyi bilmeyince hep elimizde kalacak vehmettik, ama süre bu kadar imiş... Velhasıl bugün Sahibi emanetini almayı irade etmiş... Başkası alacak olsa itiraz ederdim, ama sahibi isteyince ne diyeyim!.. Kendime ait bir mülkü yabancı birisi almaya çalışsa direnirdim. Ama el değil de sahibi isteyince ne denir? Rabbim bize bir gül emanet edip altı sene koklattı... Altı senenin her anı için binler şükür borçluyum... Devamı inşallah cennette...”

Ontolojik duruşumuzu ihya eden bu babaya ve tüm depremzedelerimize Rabbim sabr-ı cemil versin...

İLÂHÎ YASALAR VE TESLİMİYET

İmdi, “asrın felaketi” de denilen bu büyük deprem imtihanı ile sarsılan bilincimizi, “bütün varlığımızın O’na ait olduğu” hakikatini hatırlatan şu ayet-i kerimelerle onarma ve özümze dönme vaktidir:

“Sizi mutlaka korku, açlık ve kıtlık ile ve (sahip olduğunuz) mallarınızın/servetlerinizin bir miktarını eksilterek ve canlarınızdan ve ürünlerinizden bir kısmını kayba uğratarak imtihan ederiz. Sabredenleri (zorluklara göğüs gerenleri) müjdele; ki, onların başına bir musibet gelince, “Muhakkak biz Allah’a aitiz ve muhakkak O’na dönücüleriz!” derler.” (Bakara, 155-156)

Bilelim ki, korku, açlık ve kıtlık da; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksilmeler de; bunlara vesile olan deprem, sel, yangın vb. tabii olaylar da belli ilahi yasalar (sünnetullah, âdetullah, eyyâmullah) gereği gerçekleşiyor. Kâinattaki genel ilahi yasalara (kozmetik düzene) işaret eden iki ayet-i kerimeye bakalım:

“O, semayı yükseltti ve (kâinatta) mizanı koydu. Mizanda taşkınlık etmeyin ve vezni (ölçüyü) hakça tutun da aksatmayın mizanı!” (Rahman, 7-8-9; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Meali’nden istifade ile.)

Meal yazarı Mehmet Türk, bu ayetlerde tekrarlanan “mizan” kelimesinin birkaç manasından ikisini şöyle açıklar: “1. Semanın yükseltilmesi münasebetiyle zahir olan mana, bütün eşya arasındaki genel denge kanunudur. 2. Her şeyi, eşya arasında layık olduğu mevki ve mertebeye koymak demektir.”

Kâinata ve bütün eşya arasında Yüce Yaraticı'nın koyduğu genel denge kanununu (mizanı) gözeterek her şeyi yerli yerine yani layık olduğu mevkiye koymak kul olarak görevimizdir. Mizanda taşkınlık etmek, haddi aşmak veya bu yasaları dikkate almamak, takmamak küresel kaoslara ve ekolojik fesada yol açar.

8. ayetteki “vezin” ise, ‘eşyanın yekdiğerine nispetle miktarı veya miktarının tanınmasıdır ki esasen ağırlık için kullanılır. Bu suretle vezin, daima bir denkleşme nispetini ifade ettiğinden adalete ve adaletin ölçüsü olan şeriatı da “mizan” tabir oluna gelmiştir.’ (Mehmet Türk Meali)

O hâlde, genel denge kanunu anlamında mizan'da taşkınlık yapmak nasıl küresel düzeni bozarsa, şeriat ve adalete ölçüleri manasındaki mizan'a uymayıp ona aykırı davranmak da insan hayatının bütün alanlarında “vezn”i yani ölçüyü, tartıyı ve dengeyi “kıst” ile yani adaletle ayakta tutmamak demek olup sosyal hayatı, siyaseti, ekonomiyi, ticareti ve diğerlerini de içine alan yeryüzü düzenini bozar, altüst eder.

Allah'ın arzında yaşayan ve arzı imar edip düzenlemekle görevli olan insanlar olarak, bir yeraltı yasası olan deprem hadisesi karşısındaki davranışımızı belirlemede ise şu ayet-i kerime yol gösterir niteliktedir:

“Dağı görürsün, onu hareketsiz sanırsın. Oysaki o bulut gibi hareket eder. Her şeyi mükemmel yapan Allah'ın sanatıdır bu. Kuşkusuz o, yaptığınız her şeyden haberdardır.” (Neml, 88)

Bu ayetten, yer kabuğunun “magma” tabakası üzerinde hareket hâlinde bulunduğu anlaşılabilir. Dolayısıyla, her şeyi mükemmel yapan Yüce Allah'ın bu sanatı Allah'ın verdiği akılla incelenip yerkabuğu yasaları keşfedilebilir ve yerkabuğu hareketleriyle meydana gelen depremler, yanardağlar vb. karşısında nasıl uyumlu bir duruş sergileneceği; koruyucu ve zararlarını azaltıcı tedbirler alınacağı belirlenebilir.

Allah'ın koyduğu kâinat yasalarına (sünnettullah) ve insan hayatını düzenlemek için vazettiği kurallara uymak, uygun davranmak Allah'a teslimiyet ve dolayısıyla ona ibadet ve kulluk etmek demektir. Aliya İzzetbegoviç merhum bu anlamda, “Ey teslimiyet! Senin adın İslâm'dır” der. Söz konusu yasaların hepsini ifade eden “mizan”ı uymamak da Allah'a karşı haddi aşmak demektir. Mizanı takmamanın ve

Kirlenip paslanan ve katılaştan kalplerimizi yumuşatmak için Ramazan'ın rahmetine muhtacız... Aç kalarak ruhlarımızı doyurmak, açların, afetzedelerin dertleriyle dertlenmek için oruca muhtacız... Paylaşmayı, kaynaşmayı, şefkati, merhameti yeniden öğrenmek için Şehr-i Ramazan'a muhtacız...

mizanda taşkınlık etmenin bedelleri ise hem dünyada hem de ukbada çok ağır ödenmektedir ve ödenecektir.

Zilzâl (Zelzele) Suresi, Kıyamet günü arzın, bütün haberlerini (bir hadis-i şerife göre, ‘kimin nerede ne yaptığını’ yani hangi günahı, zulmü, cürmü, adaletsizliği işlediğini) bir bir ortaya dökeceğini bildiriyor...

Gelin, Yüce Allah'a olan imanımızı, ikrarımızı ve teslimiyetimizi bir kez daha tazeleyelim:

“İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn: Muhakkak biz Allah'a aitiz ve muhakkak ona döneceğiz!”

Gelin, ölümün her an ensemble olduğu şu fani dünya hayatında hep birlikte şöyle dua edelim:

“Rabbenâ efrîğ ‘aleynâ sabran ve teveffenâ müslimîn: Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır (haramlara, günahlara ve zulme karşı direnme gücü ver) ve bizim canımızı Müslümanlar olarak al!” (A'râf, 126).

Âmin... Âmin... Âmin...

RAHMET AYI RAMAZAN

Tek gündemimiz asrın depremi olmuşken mübarek Şaban ayını idrak ediyor ve “on bir ayın sultanı” Şehr-i Ramazan'a giriyoruz. Resûlüllah (s.) Şaban ayının son günlerinde ashabına şöyle hitap eder:

“Ey nas! Yüce/mübarek bir ayın gölgesi üzerinize bastı. Onda bir gece var ki bin aydan hayırlıdır...”

Bin aydan, yani uzunca bir insan ömründen hayırlı olan Kadir Gecesi'ne şimdiden dikkat çeken Efendimiz (s.); hadisin devamında, farz

olan oruç ve namazlar dışında da salih ameller işleyip hayır yapmayı tavsiye buyurur: “O ayda bir hayır işleyen kimse diğer aylarda bir farz işlemiş gibi olur. O ayda bir farz işleyen ise diğer aylarda yetmiş farz işleyen gibidir” (Terğîb, 2/94-95).

Evet, bir farza yetmiş farz, hatta daha fazlası! Ve “bir gece”ye “bin ay”dan daha hayırlısı!..

Seküler zihinlerin algılamaktan aciz kaldığı bereketli bir iklim: Bire yetmiş; bir geceye bin ay...

Şehr-i Ramazan (Ramazan ayı), Kur’ân-ı Kerim’de adı geçen tek aydır. Bu ayı mübarek kılan ise, o ayda Kur’ân-ı Kerim’in (Kadir Gecesi’nden başlayarak) peyderpey nazil olmaya başlamasıdır.

“Ramazan ayı ki o ayda Kur’ân insanlara yol gösterici, doğru yola iletici, eğri ile doğruyu birbirinden ayırt edici olarak indirildi.” (Bakara 2/185)

Bu “Kur’ân ayı”nın her gecesini ‘Kadir’ bilip kalbimizi vahiyle arındırırken, gündüzleri de üzerimize farz olan orucumuzu tutarak nefsimizi ve şeytanı dizginleriz. Müslim’de (Siyam, 1) geçen bir hadise göre:

“Ramazan geldiğinde Cennet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır, şeytanlar da bağlanır.”

Doğrusu, ins ve cin şeytanlarının bol olduğu kirli bir çağda yaşıyoruz. Küresel fesat, zihinler başta olmak üzere bütün bir hayatı kirletiyor. Siyaset, ticaret, medya, kültür, sanat, ahlâk, sokak... her şey bu kirlilikten nasibini alıyor; söylemler, eylemler, işler, ilişkiler kirleniyor. Haram, lüks, israf, sefahat, açgözlülük, şiddet, bencillik, yalan, dolan, sapıklık sistemli olarak yaygınlaştırılırken; takva, sabır, hilm, itidal, tevazu, kanaat, şükür, tutumluluk, affetme, sevgi, vefa, dayanışma, yardımlaşma, paylaşma, diğerkâmlık gibi erdemler unutuluyor, unutturuluyor, törpüleniyor, aşındırılıyor. Kötülerin çoğalması, kötülüklerin pervasızca yaygınlaşması ise ruhumuzu daraltıyor, ufkumuzu karartıyor, içimizi burkuyor!

Kirlenip paslanan ve katılaştıran kalplerimizi yumuşatmak için Ramazan’ın rahmetine muhtacız... Aç kalarak ruhlarımızı doyurmak, açların, afetzedelerin dertleriyle dertlenmek

için oruca muhtacız... Paylaşmayı, kaynaşmayı, şefkati, merhameti yeniden öğrenmek için Şehr-i Ramazan’a muhtacız... İnsanlığımızı, kulluğumuzu, sorumluluklarımızı, görevlerimizi hatırlamak için Kur’ân’a muhtacız... Depremle yaralanan kanatlarımızı sarmak, burkulan yüreklerimizi onarmak için birbirimize muhtacız...

Son zamanlarda felaketler ve afetlerle sarsılan ülkemiz, Ramazan’ın rahmet, bereket, mağfiret, huzur ve barış ortamına, diri ve diriltici nefesine, özgürleştirici ve yüceltici iklimine çok daha fazla muhtaç. Bütün dünya toplumları ile birlikte Müslüman toplumların, özellikle de Türkiye insanının ‘küresel’ Batılı değerlerin “kirli” potası içinde eritilmek istendiği bir çağda, mübarek Ramazan ayını fırsat bilip; Kur’ân’la ruhlarımızı ve zihinlerimizi arındırmaya, oruçla benliğimizi keşfetmeye ne kadar muhtacız!

Şeytanların -bir hadisteki ifade ile- “damarlarda akan kan gibi” insanları haram ve günah işlemeye teşvik ettiği günümüzde, ancak Ramazan’ın maneviyatından güç alarak içimizdeki şeytanları zincire vurabiliriz. Şeytanları zincire vurup, nefislerimizin ve hazlarımızın prangalarından kurtulduğumuz oranda da inşallah cehennemin kapılarını kapatmış, cennetin kapılarını aralamış oluruz.

İmdi, gönüllerimize şifa, manevi hastalıklarımıza deva olan Kur’ân’la “topyekûn dirilme” zamanıdır. Gözümüzü, kulağımızı, dilimizi, elimizi, tüm bedenimizi kontrol altına alıp, günahlardan ve kötülüklerden vazgeçme; zihin, kalp ve gönül olarak tepeden tırnağa arınma ve “ötelere kanatlanma” vaktidir.

Umarız, şeytanın adımlarını izleyen tutsak nefislerimiz Ramazan’la gerçek özgürlüğe kavuşur.

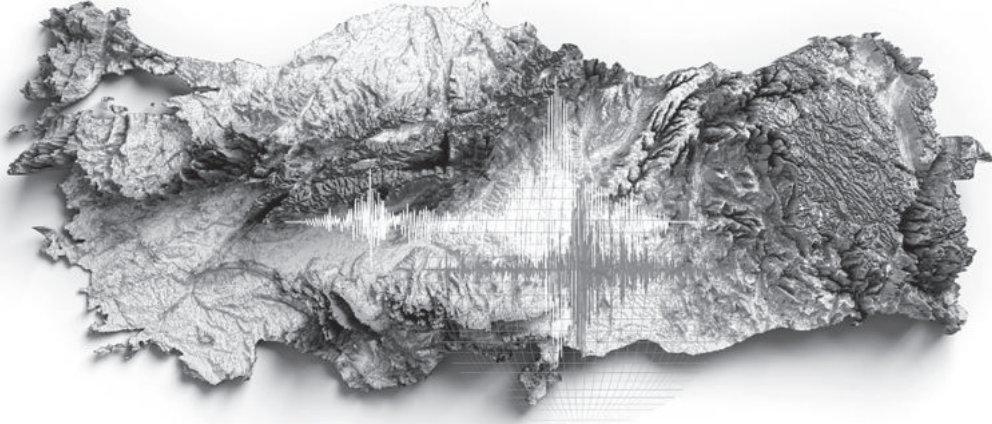
Umarız, Ramazan’ın şimdiden muştuladığı barış ve huzur iklimini hep birlikte doya doya yaşarız.

Umarız, birilerince körüklenen farklılıklar ve ayrılıklar “Ramazan barışı” potasında eriyip giderler.

İşte Ramazan Ayı geliyor! Birbirimizi merhametle kucaklamalı, Ramazan gibi lütüfkâr olmalıyız...

BÜYÜK SARSINTI

— AHMET MERCAN —

Yüzyılın sarsıntısı... Bu adlandırma etkenlerin bileşke hâlinde üst limitten buluşmasıyla ortaya çıktı. Şiddet yüksek, arka arkaya iki sarsıntı, on bir il, geniş bölge... Yolların yarılması, mevsimin kış olması gibi...

Kırk binden fazla can verdik!

Devlet ve millet bütünleşti, el uzattı, sese koştu yardımseverler.

Bir kıyamet sahnesi açılmıştı sanki. Sanki kıyamet provası.

Dağlar sarsıldı, ışıklar söndü, binalar üst üste yığıldı. İnsan için gidecek yön, el uzatılacak el kalmadı.

Gece ve çığlık dehşetin göstereni...

Yolların birbirine dolandığı, çarelerin acziyete sarıldığı dehşet tablosu.

O an insan her şeyden bir anda kurtuldu. Sarsıntının insanı insana ait her şeyden boşaltarak

saf hâliyle ayna yapması, dünyanın o an çok uzakta kalması...

Heveslerin, özlemlerin, beklentilerin bir anda yok oluşu. Öfkenin, düşmanlığın, kavganın da insanı terk ettiği bir an.

Kıyametten kesit inmiş yeryüzüne.

İnsanın güvenle ayağını bastığı toprak ayağının altından alınca büyük bir boşluk...

İnsanın içinde açılan o boşluğun izahı gayri kabil.

O boşluğa aktı gece.

O boşlukta buluştu çığlıklar.

Varlık dile gelmiş. Dağ inliyor, yıldız konuşuyor, mekân çığlık çığlığa.

Bir şey söylüyor her şey, aynı ünleme sarılarak bir şey söylüyor ve sarsıyor mekânı, anlamayınca insan.

Dil kendiliğinden döner: Allahuekber! Yaratan Sensin, yaşatan Sen. Öldürüp tekrar diriltten yine Sen. Sen kimseye muhtaç değilsin ama herkes Sana muhtaç: Allahuekber!

Ahengin desen desen, çiçek çiçek bir bahar günü, yemyeşil dekorla açtığı sergide konuşuyordu. İlk rüzgârın arının şarkısına eşlik ettiği dalda meyvenin de sözü vardı, meramı kendini aşıyordu. İnsan sağır, kör ve kalpsizdi. Her şeyin yanından bigâne kalarak geçiyordu. İnsan maharetiyle övünür olmuştu. Kendini onunla güçlü görüyor, kâinatın sonsuza akan ahenkli ritmini duymuyordu. Hayreti bitmişti.

Hayreti bitenin ruh ölümü gerçekleşmiştir.

Hayretin açtığı kapıların peş peşe sıralanmasıyla hayranlık ürpertisi bir anda sarsar insanı. Bir anda kâinatın ihtişam tablosuyla konuşur bulur kendini.

Her şey ahenk lehçesinde söze girer, göz kırpar, işaret verir. İzlesin, düşünsün ve kendini bulsun diye insan.

Sözün anlaşılınca, meramı kavranınca mutmain olur kâinat. Yıldızın yosunun kulağına fısıldadığı melodi, daldaki kirazın göze işareti karşısında insan hayranlık sergisinde kendini kaybeder, başka bir ruhla geri gelir.

Ve secde ile bu ihtişamın dile gelmez dengenin, orantının sahibine teslim olur. Dil kendiliğinden döner: Allahuekber!

Yaratan Sensin, yaşatan Sen. Öldürüp tekrar diriltten yine Sen. Sen kimseye muhtaç değilsin ama herkes sana muhtaç:

Allahuekber!

Yoktan var eden, ilmine akıl erdirmeyen yegâne ilah Sensin.

Havada kuş tümenlerinin bilinçli yolculuğu, mevsimlerin bir görevi gibi arkaya arkaya gelerek insana kusursuz hizmeti secdeye ulaşan insanın okuyuşuna açılır.

Gezenler boşlukta asılı balon gibi. Milimetrik hesaplar, ay, güneş, dünya, peş peşe yürüyor. Gün açılıyor, gece iniyor. Bütün bu devinim büyük bir şefkat yüklü şiddette yaşanıyor. Haltercinin halteri kaldırıp başının üstünde tutmasıdır asıl şiddet. Yere inen halterin ağırlığı şiddet barındırmaz.

Varlığın tamamı insana hizmet ederken tek tek ve koro hâlinde var edeni işaret ediyor. Kitap ayetiyle varlığın ayetleri kucaklıyor. Sükûnetin şefkat yüklü zirvesinden insanın idrakine açılan sayfalar ruhunu dalgalandırıyor.

Yine
Görmüyor!
Duymuyor!
Akletmiyor insan...

Bu defa kâinat tebliğ dilini değiştiriyor. Daha hissedilir “cümleler” kuruyor. Alışkanlıklarını sarsıyor insanın. Dikkatini çekmek için bir yıl bolluk sergisi açıyor. Ürünler hesapları aşıyor. Yine hissedilmiyor. Bu defa kıtlık oluyor. Nehirler kuruyor, yağmur azalıyor. Yazın içinde kıştan kalma günler, kışın içinde bahardan kalmış günler... Mevsimler huy değiştiriyor, insanın idrakine sesleniyor.

Yine görmüyor kalabalıklar! Teknolojideki buluşlarıyla gözü kamaşan insan ölüme çare arıyor.

“Güzel surette yaratıldığına” ikna olmuyor; yapay zekânın önünde diz çöküyor. Ve varlığın kanını donduran o sözü söylüyor: “İnsan kendine yeter!”

Bu sözle fay hattı titriyor. Kâinat bu defa sözü eylem diline aktararak “ikaz”lara başlıyor.

Varlığı şefkatli şiddetle ayakta tutan kudret birkaç saniye “halter” yere indiriyor. Dağların kasları geriliyor. Zamanı geldiğinde boşlukta kuş gibi uçacaklarının önsözünü gösteriyorlar. Ovalar yarılıyor.

İnsan yüzüstü!

Erdemlerden çözülerek bütün ikazlara alırmayan, kayıtsızca zulüm yolculuğunu sürdüren ve kendini ölümsüz gören insanın aklı da sarsılıyor.

Depremi ilk hedefi bu. Depreme uğrayan, uğramayan, haberi duyan herkesin aklını sarsmak. Bu büyük sarsıntı, varlığı yoktan var edeni, kudreti sınırsız, her şeye gücü yeteni işaret ediyor. Ve bakınca şöyle dediğini duyuyoruz:

“Siz insanlar! Siz depreme şiddet yüklüyorsunuz.”

Yedi kat semayı, katman katman arzı insan için ayakta tutan, insan için hizmete koşturan, hayatı var kılan merhamet mi şiddetli yoksa saniyeler bahsiyle bu gücün geri çekilmesi mi şiddetli?

Akılların fay hattını titreten soruyu da duymak için insan gaflet örtüsüne bürünüp kulaklarını tıkayabiliyor.

Ruhu göçük altında kalanın canlılığı tartışmalıdır. Suçu yapılara, eşyalara, karşı olduğu görüşteki insanlara yükleyerek enkazdan çıktıklarını düşünür ruhun sesine kulak tıkayanlar.

Depremi kurduğu cümleyi son anda yakalayanlar bir anda haykırırlar:

Allahuekber!

Yer sallanınca sema yolculuğa çıkar gibi görünür. Her şey kayıyordu o an. Deprem, dilini

hikmet bahsine aktararak ikazını insan üzerinden ortaya koyar. Göçük altından saatler, günler sonra çıkan çocuklar, yaşlılar birer söz ustası hikmet elçisi olarak söze giriyorlar:

Allahuekber!

Bir çocuk çikolatayı aldığını, sunulanın bir başkasına verilmesini istiyor. Bir diğeri can kurtarmada canını tasadduk ediyor. Tekbirle göçük altından çıkanlar... İşaret parmağıyla semaya ulaşanlar... Her biri hikmet lisanıyla konuşuyor. Her biri sarsıntı öncesi dünyanın alfabesinin ötesinden sözler taşıyor.

Yardıma muhtaç olanlar yardıma koşmak istiyor. Gece gündüze karışıyor, eylemler erdeme. Fitrat konuşuyor, karar alıyor ve uyguluyor.

Büyük sarsıntının etkisiyle statüler, yapay, sahte maskeler göçük altında kalıyor ve fitrat söz alıyor.

Bencilik güzergâhı yıkılıyor. İnsan insana “çok gelmiyor” İnsan insana şifa olarak yaklaşıyor.

İnsan fitratıyla kucaklaşıyor.

İnsan insana iyilik bağıyla bağlanması gerektiğini varlık, depreme söyletiyor.

Evet, bu: Büyük Sarsıntı.

Şifresi: Allahuekber!

Anlamı doğru yazanların her şeyi izah eden nidası...

Atamız Hz. Âdem'den günümüze, daha diller yarım dönerken çocukluktan, dilin ağırlaştığı son nefese kadar; sevinçli, üzüntülü, korkulu, coşkulu, sıradan zamanlarda hiç durmadan tek tek ve ümmet olarak “Allah büyüktür” diyenler her türlü kulluktan kurtulup yalnız O'na kul olurlar.

Varlıkla ortak paydada bu sözle buluşur müminler. Deprem, büyük sarsıntı ile zihnin ve kalbin kireçlerini temizleyip yıkıntılar arasından yeni bir diriliş örgütüyor.

Allahuekber!

BUGÜN, ÖNCELİKLE BİRLİK, BERABERLİK, FEDAKÂRLIK, DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA GÜNÜDÜR

— BURHANETTİN CAN —

*“Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir.
Mümin de halkın can ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kimsedir.”*
Hz. Peygamber (s.)

Öncelikle merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi olmak üzere çevresi ile birlikte 11 ili içine alan (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Osmaniye, Malatya, Adıyaman, Adana, Diyarbakır, Kilis ve Şanlıurfa, Elazığ) ve Lübnan, Kıbrıs, Irak, İsrail, Ürdün, İran ve Mısır'ı da etkileyen bu büyük depremde ölenlere Allah'tan rahmet, geride kalan yakınlarına da baş sağlığı ve sabır diliyorum. Tüm milletimizin ve ümmetimizin başı sağ olsun. Allah sabır ve metanet versin. Bu büyük afetten dolayı tüm mağdur olanların taksiratlarını affetmesini, bundan sonraki hayatlarında kendilerine yardım etmesini, böyle bir felaketten alacağımız ders ve tedbirlerle bizleri muhafaza etmesini Allah'tan niyaz ediyorum.

Türkiye, depremi en yüksek "acil durum" olan "4. seviye acil durum" olarak ilan ederken Dünya Sağlık Örgütü, "3. seviye acil durum" ilan etmiştir.¹ Kahramanmaraş merkezli bu büyük depremin oluşumu, etkisi, sonuçları ve deprem sonrasında yaşanan ve yaşanacaklar açısından iyi okunması ve tahlil edilmesi gerekir. Bu büyük olay çok farklı boyutlarda ele alınıp analiz edilmeli ve değerlendirilmelidir:

- Deprem öncesi, deprem süreci ve deprem sonrası boyutlar,
- Deprem Sürecinde AFAD-gönüllü kuruluşlar-asker-polis-yardıma koşanların koordinasyonu, sevk ve idare boyutu,
- Teknik boyut: mühendislik-temel bilimler boyutu,
- İlahi/uhrevi-mucizevi boyutu,

¹ https://tr.m.wikipedia.org/wiki/2023_Gaziantep-Kahramanmara%C5%9F_depremleri

- Ahlaki boyutu,
- Sosyal/sosyolojik, ekonomik, hukukî ve siyasal boyutları,
- Bazı yasaların tartışılması: afet yasası, imar affı, EMASYA Protokolü,
- Stratejik boyut (iç- dış güvenlik),
- Psikolojik savaş ve sosyolojik savaş boyutları
- Dil ve söylem boyutu: toplumu koruma/ bütünleştirme;
- Dezenformasyon boyutu: toplumu ayırıştırma/çatıştırma/kutuplaştırma
- Çocuk hırsızlığı/kaçırma ve organ kaçakçılığı şebekesi boyutları,
- Yağma, hırsızlık, soygun boyutu,
- Sabotaj-çalışmaları engelleme,
- Bölgede çatışan projeler boyutu,
- 21. yüzyıl için “Büyük Sınırlama Projesi” boyutu,
- Kadife darbe boyutu: gayrimemnun üretme, kin ve nefret yayma stratejisi,
- İstihbarat savaşları/beşinci kol faaliyeti-yabancı yardım ekiplerinde ajan olma boyutu,
- Hibrit savaşlar ve göçmenler; iç göç ve göçmen sorunu, demografik yapıda olabilecek bölgesel, yerel değişimler boyutu,
- Salgın hastalık boyutu,
- Yıkılan, tarumar olan yerlerin doğru yerlerde yeniden inşa, imar boyutu,
- Depremzedelerin normal hayata intibak ettirilmeleri boyutu.

Bu çok farklı ve karmaşık boyutların hem süreç bakımından hem de yaklaşım bakımından gerçekçi bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Depremi etkilediği coğrafi alan gerçekten de çok büyüktür. Yaklaşık 14 milyonluk bir insan unsuru depremden doğrudan etkilenmiştir. Bu oran dünyadaki bazı ülkelerin nüfuslarından fazladır. Depremden doğrudan etkilenen 11 ilimiz vardır. Bunların olduğu yüzölçümü, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık yüzde 20’sidir. Doğrudan etkilenen nüfus, Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 17’sidir. Bölge Türkiye’nin toplam gayrisafi yurt içi hasılasının ise yüzde 10,1’ini gerçekleştiriyordu. Depremden etkilenen Gaziantep’in tek başına yıllık ihracatı 11 milyar dolar civarındaydı. Meydana gelen hasarın boyutunu daha iyi görebilmek için “Ukrayna’da bir yıldır süren savaşın yol

Ortalığa salınan her bilgiye, anında cevap verme yerine; çok hızlı ve sağlam bir analiz ve sentez yapılarak bilginin muhtemel kaynakları araştırılıp, niyeti ve hedefi okunup ona göre bir söylem ve tavır belirlenmelidir.

açtığı hasarın, 2 dakika süren Türkiye’deki depremin meydana getirdiği hasarın 1/10’u kadar bile olmadığını” göz önüne almakta fayda vardır.²

Bazı bilim erbabının depremle ilgili yaptığı açıklamalar, yaşanan felaketin büyüklüğünü görme ve anlama bakımından çok önemlidir, Japonya Tohoku Üniversitesi Profesörü Shinjin şöyle diyor: “Bu deprem ancak 1000 yılda bir görülebilecek bir şiddete sahip. Türkiye’deki son deprem Çin’deki Siçuan, Alaska, Yeni Zelanda ve Tibet depremlerinden bile daha büyük ve kötüydü. Üstelik saydıklarımın üçü kırsal kesimde oldu, can kaybı azdı. Türkiye’deki ise doğrudan yerleşim yerlerinde meydana geldi.”³

Kahramanmaraş merkezli depremin meydana geldiği günden bugüne kadar, depremin oluşu ile ilgili değişik yaklaşımlar ve iddialar söz konusudur. Bunların nedeni, 20. asrın sonu ile 21. asrın başlangıcında teknolojiye meydana gelen baş döndürücü gelişmelerin “deprem, sel, yanardağ patlaması, tsunami” gibi doğal afetler diye isimlendirilen olayları tetiklemede kullanılabileceği varsayımı olup ABD ve Rusya’nın böyle bir teknolojiye sahip olduğu olgusudur. Özellikle ABD’nin ekolojik savaş bağlamında yoğun çalışmalarının ve testlerinin olduğu ifade edilmektedir. Bu tür olaylara ilişkin değişik makaleler yazılmış ve konu bilim dünyasında tartışılmıştır.

- 2 Cihat Yayıncı, “Dünya Tarihinin En Büyük Deprem Yıkımı ve Sonrası”, 13.02.2023; <https://www.tv100.com/dunya-tarihinin-en-buyuk-deprem-yikimi-ve-sonrasi-makale-651999>
- 3 Cihat Yayıncı, *agy.*

Kahramanmaraş merkezli depremin meydana gelmesi ile ilgili yaklaşımları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

1. Dünyanın evrimi sürecine uygun şekilde sahip olunan yapısal dinamiklerin, levhaların hareketi ve doğal sonucunda meydana gelmesi,
2. İlahi iradenin uyarma, cezalandırma amaçlı olarak doğal seyre, gidişata müdahale etmesi, hızlandırması sonucunda meydana gelmesi,
3. HAARP teknolojisini kullanarak fay hatlarını harekete geçirerek depreme sebebiyet verme,⁴
4. Hidrolik kırılma veya yatay delme yöntemi ile kaya gazı ve petrol edebilmek için kimyasal maddeler ve kumla birlikte milyonlarca litre suyun yeraltına pompalama sonucu fay hatlarının harekete geçmesinin depreme sebebiyet vermesi,⁵
5. Milyonlarca litre atık suların yer altına pompalaması sonucu fay hatlarının harekete geçmesinin depreme sebebiyet vermesi.⁶

4 Jerry Smith, *Kıyamet Silahı HAARP*, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2007, İngilizce baskı, 1998. Ali Bektan, *HAARP'in Hedefi Türkiye*, Motto, İstanbul, 2021.

5 Dr. Mahir E. Ocak, "Yapay Depremler", *Bilim ve Teknik*, 2016, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi; services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pd... Hidrolik çatlatma çoğu ülkede yasak... Petrol sondajları deprem tetikler mi, 12.02.2023; <https://www.odatv4.com/makale/hidrolik-catlatma-cogu-ulkede-yasak-petrol-sondajlari-deprem-tetikler-mi-270416>. Yakup Yalvaç 11 Şubat 2023
Formun Üstü
Formun Altı
Deprem Tetiklenmiş Olabilir. Bilim | AAAS <https://www.science.org/content/article/huge-study-links-wastewater-injection-wells-earthquakes#:~:text=Scientists%20have%20documented%20an%20astronomical,burgeoning%20oil%20and%20gas%20üretim,Ryan%20Schultz,%20Hidrolik%20Kırılmanın%20Neden%20Olduğu%20Depremleri%20Anlamak>", 7 Ağustos 2020; (rjs10@stanford.edu ; 0000-0002-1796-9622), Stanford Üniversitesi, ABD; <https://doi.org/10.1029/2020EO147870>; <https://eos.org/editors-vox/understanding-earthquakes-caused-by-hydraulic-fracturing>. <https://teyit.org/analiz-abdli-petrol-sirketinin-kahramanmaraşta-petrol-ararken-depremi-tetikledi-iddiasi>
<https://twitter.com/tegarut/status/1624465163993612295>

6 Petrol sahası atık sularından kaynaklanan depremler, <https://earth.stanford.edu/news/earthquakes-oil-field-wastewater>; <https://phys.org/news/2019-07-oilfield-wastewater-trigger-earthquakes-decades.amp>;

Hangi şekilde ve boyutta olursa olsun hepsinde de ilahi irade vardır. İlahi iradeye rağmen hiçbir şey bu evrende vuku bulamaz ve meydana gelemez. Vuku bulan her olayda ya bir ilahi yasa yer almakta ya da bir ilahi yasa bir başka ilahi yasa ile yer değiştirmektedir. O nedenle mesaj almasını bilenler için bu büyük depremde çok büyük bir ilahi mesaj ve uyarı vardır. Bu bağlamda İslâm tarihindeki Uhud Savaşı'nın ikinci evresi çok güzel bir örnektir. Kazanılmış olan bir savaşın hangi nedenlerle kaybedildiği Âl-i İmran Suresi'nin 120-170. ayetlerinde çok güzel özetlenmiştir. Orada dile getirilen, seslendirilen uyarılar ve değerlendirmeler, günümüzde yaşanan pek çok olayda tecelli etmektedir, görmek ve anlamak isteyenler için. HAARP teknolojisi ayrıca bir başka yazıda değişik boyutları ile ele alınıp değerlendirilecektir.

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı felaketin büyüklüğünü görerek duygusallıktan uzak bir yaklaşımla mesele objektif bir şekilde ele alınmalı, hak ve adalet için merkezine konmalı, ahiret hayatındaki yargılama asla unutulmamalıdır ve özellikle başkalarının zarar göreceği meselelerde çok daha fazla hassas davranılmalıdır. Bu sorumluluk sahibi her insanın vazifesidir. Olay; afet/deprem öncesi, afet/deprem süreci (depremin başlamasından kurtarma ve enkaz kaldırma faaliyetlerinin son bulmasına kadar ki süre) ve afet/deprem sonrası olmak üzere üç ayrı düzlemde, yukarıda ifade edilen boyutlar göz önüne alınarak analiz edilmelidir. Tek amacımız hakikat olmalı, hatalar, eksiklikler, başarı ve başarısızlıklar ortaya konmalı ve deprem kuşağındaki ülkemiz için geleceğe dönük yeni ve gerçekçi tedbirler alınmalı, yeni stratejiler belirlenmeli ve yeni yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu yazı serisinin de amacı bu olup bu büyük deprem farklı boyutları ile yol boyu ele alınıp değerlendirilecektir. Okuduğunuz yazıda depremin yol açtığı yıkımın farklı boyutlarının neden olacağı sosyal bunalımı en aza indirebil-

<https://www.nationalgeographic.com/environment/article/earthquakes-near-oil-fields-could-persist-after-drilling-stops>;
<https://www.earth.columbia.edu/articles/view/3072>
news.mit.edu/2021/preventin...;
<https://www.science.org/content/article/huge-study-links-wastewater-injection-wells-earthquakes#:~:text=Scientists%20have%20documented%20an%20astronomical,burgeoning%20oil%20and%20gas%20production>

mek için bu ülkenin tüm insanlarının *birlik, beraberlik ve dayanışma* içinde hareket etmesi gerektiği konusu ve şer merkezler tarafından yürütülen sosyo-psikolojik savaş ve buna karşı alınabilecek tedbirler boyutu ele alınıp değerlendirilecektir.

ŞER İTTİFAKININ PSİKOLOJİK, SOSYOLOJİK SAVAŞ MAKİNESİNİN DİŞLİSİ OLMAMAK

Türkiye'deki bu büyük depremin, giriş kısmında dikkat çektiğimiz çok yönlü ve çok boyutlu etkilerinin olacağı gerçeğini ve bu coğrafyada çatışan yaklaşık 15 proje gerçeğini göz önüne aldığımızda, devletiyle milletiyle ülkenin çok dikkatli ve hassas davranması gerekmektedir. Şimdilik başını ABD'nin çektiği Şer İttifakı/ Cephesinin (ABD, Siyonizm, İngiltere, İsrail, AB), genelde tüm Türkiye'de özel olarak da deprem bölgelerinde çok şiddetli bir psikolojik ve sosyolojik savaş yürüttüğü görülmektedir. Hem medya-sosyal medyadan hem de sahada çalışan gönüllülerden alınan bilgiler bu istikamettedir. Şer İttifakı'nın bugüne kadar ülkemiz aleyhine yaptıkları açıklamalar, ortaya koyduğu tavırlar da bugünkü durumu desteklemektedir. Dolayısıyla burada, psikolojik savaş ve sosyolojik savaş ana hatları ile özetlenerek tüm duyarlı insanların bu konuya dikkatlerini çekmek istemekteyiz. Slogancı, kabadayıcı ve ayrıştırıcı/çatıştırıcı yaklaşımların psikolojik ve sosyolojik savaş ortamlarında işe yaramadığı tam tersine Şer İttifakı'nın amaçlarına ve hedeflerine hizmet ettiği gerçeği iyi görülmelidir.

İkinci nesil kadife darbe olan 'Arap Baharı', Taksim ve Boğaziçi kadife darbe süreçlerinde bu hatanın nelere mal olduğunu millet olarak gördük ve yaşadık. Bu yaklaşımdan hoşlanma-

yanlar 'Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde bugün hangi 'baharların' yaşandığına daha dikkatli bakmalarında fayda vardır. Kadife darbelerin dayanak noktası, gayrimemnunların ittifakının bir merkeze toplanması ve bir merkez tarafından yönetilmesidir. Boğaziçi kadife darbe sürecinin devam ettiğini göz önüne alırsak "asrın felaketi" diye nitelenen depremin meydana getireceği gayrimemnunların sayısının çok daha fazla olabileceği olgusu göz ardı edilmemelidir.

Geçmiş dönemlerde yapılan en büyük hatalardan biri, bu tür yaklaşımların "komplo teorisi" deyip aşağılanması ve dikkat çekilen tehlikelerin göz önüne alınmamasıdır. Oysa insanlığın yeryüzü seyahati İblis'in Hz. Âdem'le eşine kurduğu büyük komplonun, tuzağın bir sonucudur. İblis'in yolundan gidenler de atalarının kendilerine çizdiği bu stratejiyi değişik araç ve vasıtalarla değişik şekil ve görüntü altında tarih boyu devam ettirmiş ve devam ettirmektedirler.

O sebeple peşin hükümlü olmamalı ve çeşitli iddiaları "komplo teorileri" deyip görmemezlikten gelmemeli. Dijital teknoloji çağında teknolojiye sahip olanların yapabilecekleri gerçekçi bir şekilde araştırılmalı ve iddialar ihtiyatlı bir şekilde değerlendirilmelidir. Bugün hem Türkiye genelinde hem de deprem bölgelerinde çok yoğun ve sinsice yürütülen bir psikolojik ve sosyolojik savaş süreci vardır; bu süreç çok dikkatli takip edilmeli ve zamanında gerekli tedbirler alınmalıdır. Öyleyse, sosyo-psikolojik savaş nedir?

PSİKOLOJİK SAVAŞ NEDİR?

Psikolojik savaş, değer sistemleri, ülkeler ve milletler arasındaki mücadelede uygulanan bir mücadele şeklidir. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren kullanılmasına rağmen, sistemleştirilmesi ve çok etkin hâle gelmesi 20. asırda gerçekleşmiştir. Psikolojik savaş, "Askerî silah ve askerî harekât dışında mütalâa edilebilecek olan bütün araçların ve eylem şekillerinin kullanılmasıyla yürütülen bir savaş şekli"⁷ diye tanımlanmaktadır. Bu savaşta amaç, zihinleri yıpratarak insanların karar verme mekanizmasını dumura uğratmaktır. Psikolojik savaşın

7 R. Korkut, *Psikolojik Savunma*, Ankara, 1975, s. 2-5.

hedefi, karar verici merkezlere veya güçlere karşı, bir ülke halkının, bir yönetimin, bir grubun veya bir devletin direncini kırmak; ülkede fitne ve fesadın etkin olmasını sağlayarak yönetimleri kararsızlığa itmek, sonuçta suçlu psikolojisine sokarak teslim olmasını sağlamaktır. Suçlu olduğunu kabullenen fert, grup, yönetim, toplum veya devletin, mevcut otoriteye itaatinin sağlanması temel hedeftir. Bu savaşta muhataplar, hareket edemez hâle getirilip suçlanır, suçlu hâle sokularak teslim alınır ve eğitilerek sisteme, otoriteye bağlı hâle getirilir.

Bu amaçla insanlar, sürekli birbiriyle çelişen yoğun bir bilgi bombardımanına tâbi tutulurlar. Günlük hayatın içinde yorgun düşen insanlar bu tezathatlar yumağı içinden doğru olanları bulup ayıklayamaz ve şaşırırlar. Suçlanan kesimin, suçlu veya iddiaların doğru olduğuna inanırlar. Psikolojik savaşta, savaşı yürüten merkezin çeşitli kolları, farklı ideolojiler ve farklı örgütler aracılığıyla ihtilafları körüklerler. Karşılıklı suçlamaların yapılması sağlanarak ülkede gerilim artırılır. Halk, bu suçlama ve bilgi bombardımanı anaforunda, korkuya kapılarak tarafsızlık yolunu seçebilir.

Psikolojik savaşın başarılı yürütülebilmesinin en temel unsurlarından biri; savaşı yürüten merkezin, psikolojik savaş açacağı grup, cemaat, parti, hükümet/yönetim, toplum veya devlete, değişik teşkilat, yapı veya fertler aracılığıyla sızma işlemidir. Sızma işlemi, yıllar öncesinden başlar; istenen şahıs veya örgüt, istenen konuma getirilinceye kadar, sabırla bir mücadele yürütülür: FETÖ olayında olduğu gibi. Psikolojik savaş yürüten merkez, örümcek gibi ağlarını örür, ilmekleri ve düğümlerini atar. Mekanizma tamamlandıktan sonra, bu sahte örgütler ve şahıslar, “dolambaçlı harp taktiği” uygulanarak

saldırır ve yavaş yavaş meşhur olmalarını sağlar. Sonra yoğun bir saldırı başlatarak, teşkilat, cemaat, parti, devlet ve toplum içinde yeni ihtilaflar meydana getirerek *bölme, parçalamaya ve yok etme işlemi*ni gerçekleştirmek ister. Türkiye’de, 28 Şubat postmodern darbe sürecinde Ali Kalkancı ve Aczimendiler operasyonu. Irak-Suriye denklemine el-Kaide-IŞİD operasyonu gibi.

Bu operasyonlarla, bazen arzu edilen şahıs liderliğe yükseltilebilir. Bazen de kamuoyunda arzu edilen hedef ele geçirilmiş ise, hiçbir şey yokmuş gibi suskunluk tercih edilir ve işler bir başka bahara ertelenir. Bazen kullanılan şahıs veya örgütler, kullanan irade için tehlike arz etmeye başlamışsa ortadan kaldırılmaları, temizlenmeleri de söz konusu olabilir. 1960’dan günümüze Türkiye’deki toplumu kamplaştırıp birbirine kırdıran ve bu yolla şartları olgunlaştırıp siyasi iktidarları yıpratarak darbeye zemin hazırlayan, aynı derin mekanizmaya bağlı, düşman görünen kardeşlerdir. Size rağmen, sizin adınıza, sizi yok etmek için, örgüt kurmak ve örgütlemek, psikolojik savaşın mantığıdır. FETÖ’nün yapısında bu fotoğraf, çok daha iyi bir şekilde görülebilmektedir. Türkiye’de 11 Eylül 1980’de akan kanın, 12 Eylül 1980’de birdenbire kesilmesi bir tesadüf değildi.

PSİKOLOJİK SAVAŞ, BULANIK PROPAGANDA, DİPLOMASİ VE ASKERİ MÜCADELE

Psikolojik savaş, tek başına bir işe yaramaz; genelde, diplomatik ve askerî faaliyetlerle birlikte kullanılır.⁸ Türkiye’de her ihtilalden önce yoğun bir psikolojik savaş ortamı yaşanması, yığınla cinayet işlenmesi, sabotaj ve bombalama eylemlerinin olması, *halkın susturularak teslim alınması içindir*.⁹ Psikolojik savaşta aşırı hurs, asilik, şımarıklık, korku duygusu çok kullanılan temel yardımcı eğilimlerdir. Bu eğilimler kullanılarak örgütlenme, cephe hareketi ve yıpratma hareketi yürütülür. Psikolojik savaşta, açık, gizli, yarı gizli olacak şekilde propaganda yapılır. Psikolojik savaş, hemen hemen *bulanık propaganda* ağırlıklıdır; kaynağı açık değildir. “Belgeler var”,

8 M. Megret, *Psikolojik Savaş*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972, s.103.

9 N. Chomsky, *ABD Terörü, Terörizm Kültürü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991, s. 22-23. B. Can, “Halkı Sindirme Operasyonları”, *Umran*, 1996.

“İddialar var”, “Duyumlar var”, “Halk arasında söylentiler var” şeklindeki değerlendirmeler, psikolojik savaşta çok sık kullanılan ifadelerdir.

Psikolojik savaş, muhatabın zihni üzerine yoğunlaşmış, iradesini çözmeye, suçlu olduğuna inandırmaya ve teslim almaya dönük bir savaş olarak, muhatabın teslim alınıp eğitilmesi ve eski sisteme kazandırılmasını hedefler. O açıdan bir ideoloji veya bir sisteme karşı mücadele veren insanların, uğrunda mücadele verdikleri düşünce ve fikirlerin gözden düşürülmesi gerekir. Fikri temsil eden şahısların yıpratılması önceliklidir. Bu amaçla, diğer psikolojik savaş faaliyetlerinin yanı sıra, o inanç veya düşünce sistemindeki temel kavramların anlamları çarpıtılarak, anlam alanlarının içi boşaltılarak halk yanıltılmaya çalışılır. Kavramların yıpratılması, gözden düşürülmesi, çarpıtılması değişik şekillerde yapılmaktadır. “Onlar, kelimeleri konuldukları yerlerinden saptırırlar.” (5/Mâide 13) ayetinde dikkat çekilen tehlike budur. (Bk. 11/Hud 92; 39/Zümer 67; 6/En’âm 91; 9 Tevbe 31; 2/Bakara 42)

SOSYOLOJİK SAVAŞ

Türkiye genelinde özellikle deprem bölgelerinde, Hatay, Kilis, İskenderun, Diyarbakır’da Şer İttifakı (ABD-Siyonizm-İsrail-İngiltere-AB) tarafından dozajı gittikçe artan pis bir propaganda ve bir psikolojik harekât/savaş, yoğun bir şekilde medya/sosyal medya, internet ve fısıltı gazetesi üzerinden yürütülmektedir. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlamak, özel bir dikkat ve enerji harcamayı gerektirmektedir. Sosyolojik savaş amaçlı bir tuzak kurulup genişletilmeye çalışılmaktadır. Öyleyse, sosyolojik savaş nedir? Sosyolojik savaş, “sosyoloji teorilerinin savaş fenomenine uygulanarak, hedef toplumun işleyişine yöneltilen sosyolojik müdahaleleri ifade eden bir kavramdır.”¹⁰

10 Y. Çağlayan, *Osmanlı’dan Ortadoğu’ya Sosyolojik Savaş*, Etkileşim, İstanbul, 2013, s. 43-45. B. Can, “Sosyolojik Savaş Amaçlı 15 Temmuz İhanet Hareketinin Bir Yıllık Döneminin Değerlendirilmesi-1: Siyasî İktidara Rağmen Operasyonları Yürüten “Gizli Kirli El” ve “Gizli Karanlık Güç” Kimdir?”, *Umran*, 2017. B. Can, “Şehir Üniversitesi Operasyonu Bağlamında 15 Temmuz İhanet Hareketinin Sosyolojik Savaş Boyutunu Bir Kez Daha Düşünmek”, *Umran*, 2019.

Sosyolojik savaşta, hedef alınan toplumun *dayanışma ve bütünleşme kapasitesini* zayıflatma, ortadan kaldırma, tahrif etme-dönüştürme amaçlanmakta; toplumdaki farklı sosyal güçler, kesimler, karşı karşıya getirilip aktif hâlde kitlesel çatışmaya sokularak toplumsal bir fitne ve fesat ortamı inşa edilmeye çalışılmaktadır. Ardından hedef topluma müdahale edilerek toplum ya yeni ortak paydalar etrafında şekillendirilip yapılandırılmakta ya da etnik, mezhepsel, dinî merkezli olarak bölünüp parçalanmaktadır. Bireyleri, cemaatleri/hareketleri, mezhepleri, kavimleri, sınıfları, halkları, ideolojileri ve dinleri ayırıştırma-çatıştırma sosyolojik savaş stratejisinde esastır.¹¹ Dolaylı harp stratejisine uygun olarak çok ciddi kirli bilgi yayararak, psikolojik savaş, zihinsel bir karmaşa oluşturup insanların birbirlerine olan güvenini yıkmak ve bireyselleştirmek istenmektedir. Mevcut toplumsal fay hatlarına enerji yüklemek ve yeni toplumsal fay hatları inşa ederek toplumun/milletin birbirine düşürülmesi, vuruşturulması hedeflenmektedir. En tehlikeli insan unsurundan biri olan kifayetsiz muhterisler, böyle bir süreçte yoğun, aktif bir şekilde kullanılmaktadır.

Deprem sürecinde sosyo-psikolojik bir savaş ortamında yaşadığımızı öncelikle Türkiye’yi yönetenler sonra da tüm sivil toplum örgütleri ve millet görmeli, ona göre düşünmeli, konuşmalı ve davranmalıdır. Osmanlı’nın parçalanması süreci unutulmamalıdır. Kifayetsiz, çapsız, ufuksuz insan unsurlarını kullanarak Arap halkının belli bir kesimini Osmanlı’ya karşı isyan ettirebilmek ve ardından Osmanlı’yı bölebilmek için İngilizlerin nasıl çalıştıklarını bugün böyle bir dönemde hatırlamakta fayda vardır: “Bir takım olarak kendimizi “işgalciler” olarak adlandırmıştık. Geleneksel İngiliz dış politikasının bugüne dek kabul edilmiş duvarlarını kırarak, atalarımızın önümüze koyduğu parlak geçmişe rağmen Şark’ta yeni bir ulus yaratmak istiyorduk. Bu nedenle Kahire’deki melez istihbarat örgütümüzden, uzak ve yakındaki tüm üst düzey yöneticilere kadar hepimiz, hep birlikte bu işi gerçekleştirmek için var gücümüzle çalışıyor-

11 Y. Çağlayan, *age*. B. Can, “Sosyolojik Savaş Amaçlı 15 Temmuz İhanet Hareketinin Bir Yıllık Döneminin Değerlendirilmesi-1: Siyasî İktidara Rağmen Operasyonları Yürüten “Gizli Kirli El” ve “Gizli Karanlık Güç” Kimdir?”, *Umran*, 2017.

duk... Bazılarımız bölgede, belli bir potansiyele sahip bir topluluğun var olduğuna karar vermişlerdi. Bu topluluk Araplardı; Araplar, verimli bir topluluktuk; dini düşünceleri gerçekten muaz-zamandı; çalışkan üretken ve siyasetten anlayan insanlardı; ancak karakter itibariyle baskın olmaktan çok edilgen bir özelliğe sahiptiler... Şimdilerde bağımsızlık ve özgürlük ateşi, düşü çığ gibi yayılıyordu Araplar arasında. Sonunda İngiltere Türkiye'yle savaşa giriştiğinde, Şark'ı ve Garb'ı saracak bir savaş patlak verdiğinde biz, İngiltere'nin eline, Asya kıtasının bu yakasında yeni bir Arap dünyasının boy vermesine katkıda bulunmak için büyük bir fırsat geçeceğine inanıyorduk.”¹²

Dünya savaşı öncesi Lawrence Osmanlı devletini bölüp parçalamak için uğraşıyordu. Bugün de Lawrence'ın torunları, genelde tüm İslâm coğrafyasını, özelde Türkiye'yi bölmek, parçalamak için uğraşmaktadırlar. Yunanistan batıdan sürekli rahatsız edip dururken Şer İttifakının taşeronları, tetikçileri, PKK/PYD/YPG/IŞİD güneydoğudan saldırıp durmaktadırlar.

Bu büyük deprem felaketinin meydana getirdiği büyük tahribat ortamında Şer İttifakı'nın yürüttüğü sosyo-psikolojik savaşı, önce Türkiye'yi yönetenlerin sonra da siyasi muhalefetin, gönüllü kuruluşların ve topyekûn bir milletin görmesi, bilmesi ve gereğini yapması olmazsa olmazdır. Tarih yeniden tekerrür etmemelidir.

YAŞANANLARIN SOSYO-PSİKOLOJİK SAVAŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Depremde başlangıçtan bugüne kadar olanları sosyo-psikolojik savaş yaklaşımı ile ele alıp değerlendirdiğimizde, Şer İttifakı'nın ve kişisel zaaf ve kaprislerin, bağnazlığın neden olduğu bir psikolojik harekâtla Türkiye'nin karşı karşıya olduğu çok rahat bir şekilde görülebilir. Bu bağlamda medya ve sosyal medyada yalan ve abartı düzleminde yapılan yıkıcı propagandalardan; yeri ve zamanı uygun olmayan açıklamalardan; siyasi olarak bağnazlık göstergesi olan seviyesiz hakaret ve suçlamalardan meydana gelen bir kesiti aşağıda özetle sunmaktayız.¹³

12 T. E. Lawrence, *Bilgeliğin Yeni Direği*, Rey Yayıncılık, Kayseri, 1991, s. 60-61; 57-58.

13 T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

1. Grup

- “Alevilerin olduğu yerlere/köylere yardım gönderilmiyor, engelleniyor.”
- “Biz Arap Nusayri olduğumuz için devlet bize yardım göndermiyor.”
- “Hatay Samandağ'a teröristler geldi, eylem yapacaklar.”
- “Arap, Alevi, Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu illere AFAD gitmiyor.”
- “Hatay'da çadır dağıtılmadı.”
- “Hatay'da onlarca vinç ve iş makinesi AFAD talimatı olmadığı için kullanılmadan bekletiliyor.”
- “Hatay'da Yapı Denetim Müdürlüğü'ndeki evraklar yok ediliyor.”
- “Valilik İBB'yi Hatay'dan çıkartmaya çalışıyor.”
- “HDP'li belediyenin yardım aracına el konuldu.”
- “Avrupalı yetkililer: Suriye tarafında yıkım çok fazla, Türkiye'ye yeni bir göç dalgası olacak.”
- “Burada iç savaş var, Suriyeliler yağmaya başladı.”
- “Hatay elden gidiyor.” “Hatay'ın nüfusu 1 milyon 670 bin. Resmî verilere göre 500 bin civarında Suriyeli var. Ama gayri resmi sayı 800 binin üzerinde. Yaklaşık her 2 kişiden biri Suriyeli. Hatay'daki doğumların yüzde 75'ini Suriyeli kadınlar yapıyor. Yeni doğan her dört çocuktan üçü Suriyeli. Savaş psikolojisi hormonları bozmuş. 11 ayda doğum yapan, altı yılda altı çocuk yapan Suriyeli

Dezenformasyonla Mücadele Merkezi tarafından günlük yayımlanan *Dezenformasyon Bülteni*, 12-13 Şubat 2023. Nedim Şener, “50 Deprem Yalanı, Ne Bu Acı Ne Bu Yalanlar Unutulur”, *Hürriyet*, 13 Şubat 2023. Hasan Basri Yalçın, “Yalan Haberler Canımızı Yaktı”, *Sabah*, 13 Şubat 2023. Cihat Yayıncı, *agy*. Gaffar Yakınca, “Sabotaj Çetesi mi? Gazeteci Değil Sabotajcı”, *Aydınlık*, 13 Şubat 2023. İsmail Zelvi, “Deprem Bombası”, *Milat*, 13 Şubat 2023. Bülent Orakoğlu, “Amerika 96 Saat İçerisinde Türkiye'yi İşgal Edebilir mi?”, *Yeni Şafak*, 12 Şubat 2023. Müyesser Yıldız, “Asker Nerede diye Soranlara Hatırlatılır”, 12 Şubat 2023, <https://muyesseryildiz.com/2023/02/12/asker-nerede-diye-soranlara-hatirlatilir/> Gökçer Tahincioğlu, <https://t24.com.tr/haber/bir-haftalik-enkaz-ve-hafiza-raporu-yillarca-dinlenmeyen-uyarilar-yerle-bir-olan-sehirler-afallayan-afad-depremezde-feryadından-kacan-ekranlar-engellenen-sosyal-medya-ohal-ve-deftere-yazilan-ofke,1091847>

- kadınlar var. Çoğunun üç-dört eşi var ve hepsi de çok çocuk yapıyor. Demografik yapı bizim aleyhimize geliyor. 12 yıl sonra belediye başkanının Suriyeli olması hiçbirimizin hoşuna gitmez.” “Suriyeliler Samandağ’da yağma yapıyor.” “Suriyeliler Fenerbahçe tırını yağmaladı.” “Suriyeli deprem çalışmalarında itfaiyecinin telefonunu çaldı.”
- “KYK yurtlarına daha çok Suriyelilerin yerleştirildiği, bu kişilerin odalarda nargile içtikleri ve müstahcen içerikli görüntüler paylaştıkları...”
 - “Kapılar açıldı, Suriye’den yüz binlerce sığınmacı getiriliyor.”
 - “Türkiye-Suriye sınırındaki bazı duvarlar yıkıldı, çeteler Türkiye’ye giriyor.”
 - “Bir Afgan, çıkan cesetlerin elini kesip altınlarını alıyor.”
 - “Türkiye’de bu süreci istismar eden, ticarete yolsuzluklara giden tüm tefecilere, fitne gruplarına karşı OHAL ile müdahale etme imkânını devlete vermiş olacaktır.”
 - “Ne geziyorsun Türkiye’yi, sen İstanbul’una bak. İngiliz uşağı. Defol!”
 - “Yaşananlara siyaset üstü bakmayı, iktidarla hizalanmayı reddediyorum. Bu çöküş tam da sistematik rant siyasetinin sonucudur.”
 - “Gerekirse tutuklanın.”, “Gelsinler tutuklasınlar.”, “Yazıklar olsun size.”
 - “23 Kasım 2022 Düzce depremi sonrası hasar tespit çalışmalarını öğretmenler ve imamlar yaptı.”
 - “Kızılay’ın konteyner üretemeyen fabrikasını torpille gelen kebabçı genel müdür yönetiyor.”

Sosyolojik savaşta hedef alınan toplumun dayanışma ve bütünleşme kapasitesini zayıflatma, ortadan kaldırma, tahrif etme-dönüştürme amaçlanmakta; toplumdaki farklı sosyal güçler, kesimler, karşı karşıya getirilip aktif hâlde kitlesel çatışmaya sokularak toplumsal bir fitne ve fesat ortamı inşa edilmeye çalışılmaktadır.

- “Mersin KYK’da kız öğrenciler Suriyeli erkekler tarafından taciz ediliyor.”
- “Mersin’e gönderilen akaryakıt gemisi EPDK tarafından engellendi.”
- “Depremde hasar gören Mersin Şehir Hastanesi boşaltılıyor.”
- “Ses vermedim, çünkü Suriyeli olduğum için beni enkazdan çıkarmazdınız.”

2. Grup

- “Enkazdan önce AK Partililer çıkartılıyor.”
- “Belediye başkanı gelince kurulan çadırlar, başkan gidince toplandı.”
- “Diyanet, Elazığ’daki Harput Külliyesi’ni depremedelere açmadı.”
- “AK Partili ve MHP’li vekiller, Cumhur ittifağı sahadada...”
- “Adıyaman’ın arkasında Adıyaman’a sevdalı reis var.”
- “Bazı namussuz kişiler kampanya yaparak, Hatay’da asker, jandarma, polis göremedik gibi yalan yanlış iftiralar atıyorlar.”

3. Grup

- “Yüzlerce afetzede Ankara Esenboğa Havalimanı’nda bekletiliyor.”
- “Erbil’den Adıyaman’a gelen iş makineleri bekletiliyor, engelleniyor.”
- “Arama kurtarma yapılmıyor.”
- “Hırsızlık ve yağma hadiseleri az da olsa görülmektedir.” “Sorumlularla ilgili her tür tedbir kararlarının-gözaltı, tutuklama, yurt dışına çıkış yasağı vs. alınması konusunda gerekenler yapılmaktadır.”
- “AFAD koordinasyonu dışında herhangi bir koordinasyona müsaade etmeyeceğiz ve bu noktada AFAD koordinasyonu ile hareket edersek daha hızlı yardımlarımızı ulaştırabiliriz”

4. Grup

- “AFAD, deprem bölgesine yardım götürmüyor.”
- “Deprem bölgesinde İHA kullanılmadı.”

- “EMASYA Protokolü üzerinden spekülasyon, tartışma; deprem bölgesine asker niçin gelmedi, niçin gönderilmiyor?”
- “Ortada devlet yok, koordinasyon yok” ve “Asker daha dün ortada görünmeye başlamış.”
- “Bölgede güvenlik problemi had safhada, marketler ve turlar yağmalanıyor.”
- “Yeni sistem yüzünden askere görev vermiyorlar, güvenlik yerde sürünüyor.”
- ‘Sivil hükümet bu işle baş edemez, asker gelsin.’
- “AFAD gibi asker de sahada yoktu. Hemen her büyük felakette hızla sahaya çıktığı bilinen askere, afet bölgesi ve sosyal medyadan yapılan çağrılara rağmen geç saatlere kadar sahaya çıkma talimatı verilmedi.”
- “Malatya Kızılay Bölge Kan Merkezi tamamıyla yıkıldı.”
- “Malatya Özel Güvenim Bakım Merkezi’ndeki engelli bireyler sokakta kalıyor.”
- “Adana Havalimanı uçuşlara kapatıldı.”

5. Grup

- “Afetzedeler çöp konteynerleri arasında yaşıyor.”
- “Deprem mağdurlarına yardım yapılmadan önce GBT araştırması yapılıyor.”
- “Üzerinde bira reklamı olduğu için, içinde polar kazak bulunan yardım kutuları geri çevrildi.”
- “Deprem bölgesinde kullanılacak araç ve ekipmanlar gümrük vergisi uygulandığı için bekletiliyor.”
- “Enkaz başındaki kurtarma ekibi, yukarıdan emir gelmeyince işe başlayamıyor.”

- “Afet bölgesine gönderilen iş makineleri bekletiliyor.”
- “AFAD acil gönüllü çağrısı yaptı.”
- “TKP’nin yardımlarına el konuldu.”
- “AHBAP yardım kurumunun yardımları engelleniyor.”
- “TÜBİTAK deprem bölgesiyle ilgili projeyi reddetti.”

6. Grup

- “AFAD, akşam 8.5 şiddetinde deprem beklendiğini açıkladı.”
- “Maraş’ta fay hattı kopmuş, 8.5 büyüklüğünde deprem bekleniyor.”
- “Samsun’da bir saat içinde 6.3 şiddetinde deprem olacak.”
- “Sakarya’da 5.5 büyüklüğünde deprem meydana geldi.”
- “Atatürk Barajı’nda çatlaklar oluştu.”
- “Hatay’da baraj patladı, Allah aşkına yardım edin.”
- “Kahramanmaraş’ta yanardağ patladı.”

7. Grup

- “Şanlıurfa’da çocuklar çalınıyor.”
- “Ankara’da bazı kişiler deprem bölgesinden evlerine aldıkları çocuklara şiddet uyguluyor.”

8. Grup

- “Kimliği belirlenemeyen cenazeler resmî rakamlara dâhil edilmiyor.”
- “Antakya’da cenazeler isim yerine numara verilerek gömülüyor.”
- “Savcılar mesai bitti, diye işlem yapmadığı için cenazeler defnedilemiyor.”

9. Grup

- “Arap ülkelerinden deprem yardımı gelmedi.”
- “İsrail’den gelen yardım ekibi bekletiliyor.”
- “Avusturyalı kurtarma ekibi bir çocuğu kurtaracakken Türk ekibi kameralarla gelip görevi devraldı.”
- “Macar yardım ekibi kötü muameleye maruz kaldı.”

10. Grup

- “Deprem bölgesinde bir yağmacı direğe bağlandı.”
- “Afet bölgesinde yakalanan yağmacının kulağını kestiler.”
- “Cenazelerimizi çıkaramıyoruz, kepçeciler çocukların ceplerindeki telefonları çalıyorlar.”

11. Grup

- “Türkiye’yi işgal planı”, “ABD’nin “Millenium Challenge-2002” tatbikatı”
- “Kahramanmaraş’taki depreme ABD’li şirketin açtığı 6 bin metrelik petrol kuyusu sebep oldu.”
- “ABD ile irtibatlı şirketlerin Pazarcık’ta petrol araması bahanesi ile deprem bombası patlatmaları depreme sebebiyet verdi.”
- “Deprem HAARP teknolojisi kullanılarak ABD tarafından meydana getirildi.”

Yukarıdaki ifadelerin, eleştirilerin, yorumların çok az bir kısmı doğru büyük bir kısmı ise kasıtlıdır. Doğru ve gerçekçi olanlara, daha sonra daha başka hataları, eksiklikleri de ekleyerek ayrıca değerlendireceğiz. Bugünlerde olumsuzlukları tartışmak yararlı değil, zararlıdır. Bu büyük krizin başlangıç döneminde acil olanları yapıp yaraları sarmak, toplumsal barışı ve dayanışmayı sağlamak öncelikli görev ve sorumluluğumuzdur. Aksi takdirde ülke ve millet olarak ödenecek bedel çok ağırlaşacaktır. Bunu söylerken hataları, kusurları, ihmalleri olanları masum kabul edelim ve onlardan hesap sorulmasını demiyoruz.

Yaralar sarılmadan toplumsal barış ve güven ortamı sağlanmadan sosyal fay hatları meydana getirecek her türlü tartışma ve eylem son derece tehlikelidir. Çünkü yukarıdaki özetlediğimiz bir kısım yorum ve değerlendirmelerde ana amaç, sosyo-psikolojik bir savaşı başlatmak, derinleştirmek, ülkede var olan sosyal fay hatlarına enerji yüklemek ve yeni sosyal fay hatları inşa etmektir. Sosyo-psikolojik savaş bağlamında Şer İttifakı ve onların yerli iş birlikçilerinin hedeflerini, amaçlarını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- Ülke içinde çatışma çıkararak ayrıştırmak/kamplaştırmak ve Türkiye’yi bölmek,

- Toplumsal dayanışmayı yıkmak,
- Devlete olan güveni sarsmak,
- Dinî hassasiyeti olan yardım kuruluşlarını itibarsızlaştırmak, ayrımcılık yapmak,
- NATO’nun müdahalesine zemin hazırlamak,
- 40 yaş altı neslin dine ve dindara bakışını olumsuzlaştırmak,
- Tüm müteahhitleri hırsız konumuna sokmak,
- Diyarbakır, Hatay, Antakya, İskenderun gibi Kürt ve Arap nüfusun olduğu bölgelere kasıtlı olarak yardım yapılmadığı olgusunu kuvvetlendirip etnik ve mezhepsel düşmanlığı körüklemek,
- Hatay, Antakya, İskenderun’dan Arap, Suriyeli ve Nusayri/levi olmayanların göç etmesini ve bölgede etnik bakımdan Arap, mezhebi açıdan da Nusayri nüfusun hâkim olmasını sağlamak. Gelecekte referandumla bağımsızlık, özerklik istemek,
- Suriyeli göçmenler arasında milliyetçiliğin kuvvetlenmesini ve Türkiye’ye karşı düşmanlık duygularının pekişmesini sağlamak,
- Göçmenleri hibrit savaşta kullanılacak bir aktör hâline getirmenin psikolojik ortamını hazırlamak,
- Devleti uluslararası ilişkilerde zayıf duruma düşürmek,
- Yeni sosyal fay hatları oluşturarak Şer İttifakı’nın kaos çıkarma imkânlarını artırmak,

Bu afet döneminde, Şer İttifakı’nın bu stratejik hedeflerine hizmet edecek her türlü dil, söylem, tavır ve davranıştan kaçınmak gerekmektedir. Öyleyse, ne yapmalıyız?

SOSYO-PSİKOLOJİK SAVAŞ ORTAMLARINDA DUYULAN/ÖĞRENİLEN HABERLERİN/ BİLGİLERİN KONTROL ALTINA ALINIP YAYGINLAŞTIRILMASINA ENGEL OLMAK VE MAHİYETİNİ ARAŞTIRMAK

Sosyo-psikolojik savaş ortamlarında ister sevinç, isterse kötü haber olsun ilk yapılacak şey duyulan haberin yaygınlaşmasına mâni olup kontrol altına almaktır. Sonra, bu konuda birikimli, yetenekli kişilerin, yapıların, birimlerin değerlendirmesine imkân vermek, analiz yapıldıktan sonra kullanmak ya da kullanmamaktır. Bunun aksi bir davranış, “Şeytana uymaktır.”; “Şer

İttifakı'na hizmet etmektir." Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlar bazı özel ifadeler kullanılarak uyarılmaktadır: *"Kendilerine güven veya korku haberi geldiğinde, onu yaygınlaştırmazlar. Oysa bunu Peygambere ve kendilerinden olan emir sahiplerine götürmüş olsalardı, onlardan sonuç-çıkarabilenler, onu bilirlerdi. Allah'ın üzerinizdeki fazlı ve rahmeti olmasaydı, azınız hariç herhâlde şeytana uymuştunuz."* (4/Nisâ 83)

Ayetteki "Allah'ın üzerinizdeki fazlı ve rahmeti olmasaydı, azınız hariç herhâlde şeytana uymuştunuz." ifadesi, çok ciddi bir uyarıdır. İnkâr edenler, münafıklar, müfsitler, müşrikler ve zalimler genel olarak gerek iman edenlere ve gerekse birbirlerine karşı yürüttükleri mücadelede hiçbir ahlaki ölçü tanımazlar. Bunu, tarihe İfk hadisesi diye geçen ve Kur'an'da özel olarak yer alan olayda görebilmekteyiz. Organize "Münafık bir grup", Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Aşşe'yi zina yapmakla itham edip psikolojik bir hareket yürütmüşler ve Müslümanları tam bir fitnenin içerisine sürüklemişlerdir (24/Nûr 11). Münafıklar iftirayı ilk ortaya atanlardı. Fakat iftirayı alıp yaygınlaştıranlar ise Müslümanlardı. Münafıklar, İblis'in yolundan gitmenin gereğini yapmaktaydılar. Nitekim Mâide Suresi 41. ve 42. ayetlerinde de böyle bir topluluğun varlığına ve de çalışma tarzına dikkat çekilmektedir.

Sorun, münafık bir topluluğun/şer güçlerin, ajan provokatörlerin iftira uydurup yaymaya çalışması değil; bu kesimin uydurduğu bir yalanı, iman edenlerin sorumluluk duymadan, tahkik etmeden alıp kullanması ve yaygınlaştırmasıdır (24/Nûr 12-16). Bu iki ayette, bu tür vakalarda Allah, iman edenlere şöyle bir yol göstermektedir: 1. "Hayırlı zanda bulunup" "bu bir iftiradır deyip susmak", 2. "Şahit istemek." Allah bu tür olaylarla hem sahabe neslini hem de gelecek nesilleri eğitmekte ve gelecek nesillerin bu tür durumlarda nasıl davranmaları gerektiği konusunda iman edenlere öğüt vermektedir (24/Nûr 17, 18).

Toplumun ahlakını, dayanışmasını bozacak, güvenini sarsacak her şeyin, toplum içerisinde yaygınlaştırılması, yaygınlaştırılmak istenmesi, ciddi bir suç olup gerektiği şekilde cezalandırılacağı ve bu tür davranışları yapanların "Şeytanın adımlarını izlediği", "Şeytanın yolundan

gittiği" ve bedelini ahirette mutlaka ödeyeceği, şahitliği de, "kendi dilleri, elleri ve ayaklarının yapacağı" ifade edilmektedir. (24/Nûr 19-25).

Haberle ilgili Nisâ 83'te geçen "Allah'ın üzerinizdeki fazlı ve rahmeti olmasaydı" ifadesi, haberle ilgili olan Nûr Suresi 10-25. ayetleri arasında tam dört kez (Nûr/10, 14, 20, 21) farklı eklemelerle geçmektedir. Bu sert uyarının haberle ilgili tekrarlanması, bir taraftan haberlerin kullanılmasında gereken hassasiyetin gösterilmesinin önemini belirtirken; diğer taraftan da bu konuda Müslümanların zaaf sahibi olduklarını da ifade etmektedir

DUYULAN HABERLERİ TAHKİK ETMEK ZORUNLULUĞU

Duyulan haber konusunda ilk yapılması gereken, haberin kontrol altına alınıp yaygınlaşmasının engellenmesi ve ilgili mercilere ulaştırılarak değerlendirilmesinin sağlanmasıdır. İkinci yapılması gereken ise, haberin kaynağının ve doğruluğunun tahkik edilmesidir. Nisâ suresi 83. ayeti, haberin yaygınlaştırılmayıp kontrol altına alınmasına dikkat çekerken, Nûr suresi 11. ve Mâide Suresi 41-42. ayetleri de haberin kaynağına dikkat çekmektedir.

Yaşanan bu büyük deprem felaketinde yürütülen psikolojik savaşta, son derece karmaşık haberler yaymak suretiyle insanların düşünme mekanizması dumura uğratılmak istenmektedir. Bu hâle getirilebilen fert sunulan her şeyi doğru olarak kabul etmektedir. Bu ise toplum içerisinde büyük bir tahribata sebebiyet vermektedir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim, Müslümanları uyararak gelen haberleri tahkik etmelerini istemektedir: *"Ey iman edenler, eğer bir fasık, size bir haberle gelirse, onu 'etraflıca araştırın.' Yoksa cehalet-sonucu bir kavme kötülükte bulunursunuz da sonra işlediklerinize pişman olursunuz."* (49/Hucurât 6)

Haberlerin tahkik edilmesi konusunda dikkat çekici olan nokta, Kur'an-ı Kerim'in bu konuyu Hz. Süleyman'la "Hüdhüd kuşu" arasındaki bir olay vesilesiyle de dile getirmesidir. (27/Neml 20-29). Hz. Süleyman, ordusuyla sefere çıkarken "Hüdhüd kuşu", Hz. Süleyman'a Saba Melikesi Belkis'tan haber getirdiğini söylediğinde; Hz. Süleyman getirilen haberin doğruluğunu tahkik

etmeden bilgiyi kullanmamıştır (27/Neml 27-28). Olayları ele alıp değerlendirirken, yorumlarken Hz. Davud'la ilgili "iki davacı kardeş kıssası" referans alınmalıdır (38/Sâd 21-26). Hz. Davud, sadece tek koyun sahibini dinlemiş; 99 koyun sahibini dinlemeden karar vermiştir (38/Sâd 24).

Davalıyı dinleyip de davacıyı dinlemeden karar veren Hz. Davud, Allah tarafından çok sert bir şekilde uyarılmış, insanlar arasında hak ile hükmetmesi istenmiştir: "*Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O hâlde insanlar arasında adaletle hükmet. Heva ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır. Şüphesiz Allah'ın yolundan sapanlar, hesap gününü unutmalarından dolayı onlar için şiddetli bir azap vardır.*" (38/Sâd 26). Hz. Davud'a yapılan uyarıda, konumuz açısından en can alıcı nokta, hak ve adaletin tüm insanlar için geçerli olduğudur. Bu insanlar hangi dinden, hangi mezhepten, hangi partiden, hangi tarikattan, hangi cemaatten, hangi vakıf ya da STK'dan olursa olsun fark etmez; mutlaka hak ve adaletin gereği yapılmalıdır.

EN GÜZEL TARZDA BİR DİL VE SÖYLEM KULLANILMALIDIR

Deprem elbette ilgili bilim insanlarınca incelenecek, değişik yorumlar yapılacak gelecek için projeksiyonlar ve stratejiler ortaya konacaktır. Bu, olayın teknik boyutu olmakla birlikte süreçte kullanılacak dil ve söylem önemlidir. Toplumsal dayanışmayı bozacak, milleti basit, kısır çekişmeler içerisine çekecek, sosyal fay hattı oluşturabilecek yorum, değerlendirme ve

dilden bu aşamada uzak durulmalıdır. Benzer şekilde bu büyük deprem siyasi malzeme konusu yapılmamalıdır.

Hayatın ve kâinatın huzur içerisinde idame etmesi, fesadın ortaya çıkıp yaygınlaşmaması *mizan*, *adl* ve *kıst*'ın esas alınması ile mümkündür. Kur'ân-ı Kerim'e göre hayat ve kâinat, mizan ve adalet üzerine kurulmuştur. Allah insanlara gönderdiği kitap ve peygamberlerle bunların muhtevasını açıklamış ve insanlığın ancak mizan ve adaletle ayakta durabileceğini bildirmiştir (57/Hadîd 25). Onun için mizanın bozulmaması, adaletle korunması ana bir görev ve sorumluluk olarak insanın omuzlarına yüklenmiştir (55/Rahmân 7-9). Hz. Davud'a halifelik görev ve sorumluluğu, bu çerçevededir (38/Sâd 26). Hz. Âdem ile İblis arasında başlayan mücadeleden bu yana tarihi şekillendiren ana dinamik hak, hukuk ve adaletin nasıl inşa edilebileceği olgusudur. Kur'ân-ı Kerim bu soruyu nirengi noktası olarak görmekte ve buna dikkat çekmektedir (74/Müddessir 18-24). Mizan ve adaletin bozulması, toplumları ifsat etmekte ve de helaklarına sebep olmaktadır (7/A'râf 81-85, 10/Yûnus 83, 11/ Hûd 84-85).

Osmanlı'nın son döneminden başlayıp günümüze kadar gelen kargaşanın, istikrarsızlığın, bunalımın ve kavganın arkasında bu gerçek yatmaktadır. Türkiye'de siyasi ve toplumsal dilin bozulmasının ana nedeni, mizan bozulduğudur. Bu deprem felaketinde de ne yazık ki medya, sosyal medya ve siyasette kullanılan dil ve söylemde mizan bozulmuş, ölçü kaçmıştır. Depremde canı yananların, acı çekenlerin

dillerinde, söylemlerinde suçlama, hakaret olması, ölçüyü kaçırmaları anormal değildir ve de eleştirilemez.

DİL VE ÜSLUP İLAHİ MİZANA UYGUN OLMALIDIR

Dil bir iletişim aracıdır. Kullanılan kelimeler, kavramlar muhataplar arasında ki ilişkiyi ya kuvvetlendirir ya da bozar. Birçok kötülüğün, şerrin kaynağı yanlış ve kötü dildir. Hz. Peygamber (s.): “Muhakkak ki âdemoğlunun yanlışlıklarının çoğu dilindedir.”¹⁴ İnsanı ateşe sürükleyen, ülkeyi, toplumu kargaşaya sürükleyen, etrafa kin ve nefret saçan kötü bir dilden başkası değildir. Hz. Peygamber (s.): “İnsanları burunları üzerine ateşe sürükleyen dillerin mahsulünden başka ne olabilir?”¹⁵ diyor. O nedenle dil güvenliği, Müslüman’ın temel özelliklerinden biridir. İnsanın bütün uzuvlarını etkileyen, onların üzerinde baskı kuran en önemli azalardan biri, insanın dilidir.¹⁶ Bu bağlamda en çok birbirini etkileyen iki organ kalp ve dildir. Hz. Peygamber (s.): “Kulun kalbi doğru olmadıkça imanı doğru olmaz. Kalbi de, dili doğru olmadıkça doğru olmaz.”¹⁷ Kalp ve dilin bu ilişkisinden dolayı bir müminle mümin olmayanın kalpleri ve dilleri birbirlerinden farklı olmak zorundadır: Hz. Peygamber (s.): “Mümin bir kimsenin dili, kalbinin arkasındadır. Konuşmak istediği zaman kalbiyle o şeyi düşünür, sonra diliyle onu gerçekleştirir; münafığın dili kalbinin önündedir. Bir şeyi kasettiğinde diliyle söyler, kalbiyle düşünmez.”¹⁸

DİL, İFSAT EDİCİ DEĞİL İNŞA EDİCİ OLMALIDIR

Güzel bir dil yeşertir, kötü bir dil ise kurutur. Biri meyvesini verir öteki meyveleri kurutur. Kur’ân-ı Kerim en güzel tarz mücadelede kullanılacak dili, bir güzel ağaçla ve güzel bir bitki ile ilişkilendirmektedir: “Görmedin mi ki, Allah nasıl bir örnek vermiştir: Güzel bir söz, güzel bir ağaç gibidir ki, onun kökü sabit, dalı ise göktedir. Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Allah insanlar için örnekler verir; umulur ki onlar öğüt alır-düşünürler. Kötü (murdar) söz ise, kötü bir ağaç gibidir: Onun kökü yerin

14 Taberânî, İbn Ebî Dünya, Beyhâkî.

15 İbn Mâce, Hâkim.

16 Tirmizî.

17 Harâîti.

18 Harâîti.

üstünden koparılmış, kararı (yerinde durma, tutunma imkânı) kalmamıştır. Allah, iman edenleri, dünya hayatında ve ahirette sapaşlam sözle sebat içinde kılar.” (14/İbrahim 24-27). “Güzel şehrin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olandan ise kavruktan başkası çıkmaz.” (7/A’râf 58)

Bu benzetmeden çıkarılacak sonuç, en güzel tarzda mücadele bir denge, bir kararlılık, bir bolluk ve bereket hareketi, bir inşa, bir fitrata dönme hareketidir. Mücadelede güzel bir dil kullanımı, İbrahim Suresi’nin 14/24-27. ayetlerinde bir ağaçla temsil edilirken; A’râf suresi 7/58’de bir şehrin bitkisine benzetilmektedir. Bu benzetmelerle en güzel tarz mücadelenin hem bireysel boyutuna (14/24-27) hem de toplumsal boyutuna (7/58) dikkat çekilmektedir. Bir milletin değerlerinin korunması, zenginleştirilip geliştirilmesi, toplumsal dayanışmanın kuvvetlenmesi hem bireyin hem toplumun hem de siyasetin görevi olmalıdır. O nedenle bugünlerde kullanılacak dil, ifsat edici değil inşa edici olmalıdır.

DİL, “İYİLİKLER KÖTÜLÜKLERİ GİDERİR” İLKESİNE UYGUN OLMALIDIR

Kötülükleri iyiliklerle uzaklaştırmak, sabırla dağ devirmek, bugünün en önemli görevlerinden biri olmalıdır. (11/Hûd 114-115; 23/Mü’minûn 96). Kötülüğü en güzel, en estetik bir tarzda uzaklaştırmak, müminlerin taşıması gereken bir vasıftır. (28/Kasas 54-55). Kötülük yapanlara iyilik yaparak onların kalplerini yumuşatmak ve hatta dostluğunu kazanmak mümkün olabilir:

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen, en güzel olan bir tarzda (kötülüğü) uzaklaştır; o zaman, (görürsün ki) seninle onun arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost(un) oluvermiştir.” (41/34, bak: 60/7).

AF VE KOLAYLIK YOLUNU İLKE EDİNMEK

İnsanın yapısında hem iyi özellikler hem de kötü özellikler iç içedir. Şeytan ve onun yolundan gidenler, insanın kötülük cephesine hitap ederek hep kötü meziyetlerini öne çıkarmaya çalışırlar. Cendereye sıkıştırılmış, her şeyi ters yüz edilmiş ve kafası karmakarışık olan insanları uyarabilmek için insanın iyilik cephesine

açık, etkileyici, nazik bir dil ve bir üslup ile hitap edilmelidir. Onun için Kur'ân, "Onlara öğüt ver ve onlara nefislerine ilişkin açık ve etkileyici söz söyle." (4/Nisâ 63) demektedir. Bu ilke, sadece mazlumlar için değil, aynı zamanda zalimler için de geçerlidir. Allah, Hz. Musa ile kardeşi Harun'u Firavun'a uyarmak için gönderirken yumuşak davranmalarını onlara öğütlemesi anlamlı, düşündürücü ve dikkat çekicidir: "İkiniz Firavun'a gidin, çünkü o azmış bulunmaktadır." "Ona yumuşak söz söyleyin, umulur ki o öğüt alıp-düşünür ya da içi titrer-kokar." (20/43-47).

Fitne ve fesadın etkin olduğu dönemlerde, kriz dönemlerinde kullanacağımız dil, yapacağımız davet, tebliğ, nasihat ve mücadele yumuşak, etkileyici ve kuşatıcı olmalı, kolaylaştırıcı olmalı, zorlaştırıcı olmamalı, müjdeleyici olmalı, nefret ettirici olmamalıdır: "Sevindirin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın." "Uyumlu olun, ihtilâf etmeyin, teskin edin, nefret ettirmeyin."¹⁹ Sözün en güzelini kullanmayı hedeflemeli (17/İsrâ 53) ve başkalarının kutsallarına saygı göstermeliyiz (6/En'âm 108). Zorluklar, karanlıklar içerisinde el yordamı ile yol bulmaya çalışanların yaptığı hata ve kötülükler karşı affedici olunmalıdır (7/A'râf 198-199). O nedenle kullanacağımız dil yıkmayı değil yapmayı, kaybetmeyi değil kazanmayı hedeflemelidir.

SONUÇ: MİLLET VE DEVLET ŞER GÜÇLERİN PSİKOLOJİK SAVAŞINA KARŞI DUYARLI OLMALI VE BİRLİKTE HAREKET ETMELİDİR

BOP ve Büyük İsrail, 2. Sevr, İslâm'ın İslâm'la Savaşı gibi projeler kapsamında Türkiye başta olmak üzere İslâm coğrafyası etnik ve mezhep tabanlı çatışmanın içerisine çekilerek bölünmek, parçalanmak, birbirine düşürülerek, birbirine kırdırılarak tasfiye edilmek istenmektedir. "Asrın felaketi" diye nitelendirilen ve yaklaşık 14 milyon insanı etkileyen, ekonomiyi derinden sarsan bir kriz ortamında, hemen hemen her şeyini kaybetmiş farklı toplum kesimlerinin, insanların kolayca tahrik edilip bir sosyal patlama meydana getirmek mümkündür. Böyle bir sosyal patlamanın meydana gelmemesi için başta siyasetçiler olmak üzere depremden filen mağdur olmamış farklı toplum kesimlerinin,

19 Ebû Dâvud, Edep 20, (4835); Müslim, Cihâd 6, (1737); (1998).

Türkiye'de siyasi ve toplumsal dilin bozulmasının ana nedeni, mizan bozukluğudur. Bu deprem felaketinde de ne yazık ki medya, sosyal medya ve siyasette kullanılan dil ve söylemde mizan bozulmuş, ölçü kaçmıştır.

özellikle dinî hassasiyeti yüksek olanların en güzel tarzda mücadele konusunda aşırı hassas olmaları, kısır siyasi çekişmelere girmemeleri önemlidir. Hangi siyasi parti olursa olsun, tüm siyasiler hep birlikte hareket ederek, birbirine muhalefeti şimdilik terk ederek insanların temel haklarını, insanın sağlıklı yaşam hakkı doğrultusunda, toplumun lehine olacak şekilde çözüme kavuşturmak üzere omuz omuza vermelidirler.

Müslümanlar herkese karşı af edici, merhametli ve şefkatli davranmalıdırlar. Bu başarılı olduğu takdirde ülkenin birlik ve beraberliği sağlanmış olacaktır. Bu büyük afet en az zararla atlatılarak ülke içinde barış ve huzurun kapıları açılacaktır. Böyle bir dayanışmaya sahip bir ülkeyi, Şer İttifakı'nın yıkması da mümkün değildir. En güzel tarz mücadele söylenmesi gerekeni, yapılması gerekeni en estetik, en hikmetli ve en basiretli bir şekilde, muhatabın kalbini etkileyebilecek ve etkilenip öğüt alabilecek bir üslupta, bir tarzda ifade etmek veya yapmaktır. Muhatabın kalbinde, vicdanında titreme meydana getirebilmektir, düşünmesini sağlayabilmektir.

En güzel tarz mücadele kötülükleri iyilikle uzaklaştırabilmektir. Kendisine zulmedenleri hidayet yoluna bıkmadan, usanmadan, kin gütmeyen çağırabilmektir. Bedduacı değil duacı olmaktır. Yılanı deliğinden çıkarabilmektir. Kendi içinde tutarlı olmaktır. Sabırla dağ devirmektir. Dengeli ve kararlı olmaktır. Yunus olmaktır, Yunus gibi bir dil kullanmaktır.

Özellikle siyasetin dili kin ve nefretle bozulmamalıdır. Bugün, kendisini öldürmek isteyen kardeşlerine karşı Hz. Yûsuf gibi davranma; Yûsuf gibi, "Bugün size karşı sorgulama-kınama yoktur." diyebilme günüdür.

Bu ülkeyi seven insanların kendi nefisleri aleyhine de olsa hakkı ayağa kaldırması ve adaleti hakım kılması şarttır, hatta zorunludur. (5/ Mâide 8). Sosyo-psikolojik savaş, kesintisiz bir mücadele şekli olup günümüzde ileri teknoloji kullanılarak yürütülmektedir. Toplum, yoğun bir bilgi bombardımanına tâbi tutulmaktadır. Genelde topluma sunulan 100 bilgiden 99'u doğru biri yanlıştır. 99 doğru bilgi, sadece o yanlış olan bir tek bilginin, toplum tarafından ya da muhataplar tarafından doğru kabul edilip kullanılması için sunulmaktadır. Bugün hedef, Türkiye'nin diz çöktürülüp parçalanmasıdır. Bunu Türkiye'de yaşayan herkesin görmesi; bunu göremeyenlere de en güzel tarzda mücadele ilkelerine uygun olarak anlatılması gerekir.

O nedenle, ortalıkta dolaşan haberlerin, sıhhat derecesi araştırılmadan, analiz edilmeden kullanılması, düşman ve rakip güçlerin emellerine hizmet etmekten başka hiçbir işe yaramaz. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla bu çeşit yanlış bilgilendirmeler çok yapılmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının bu konuda özel bir dikkat göstermesi, sorumlulukla hareket etmesi gerekmektedir.

Bugün depremin neden olduğu karmaşa ortamında medya ve sosyal medya üzerinden yayılan aslı astarı olmayan yığınla kirli bilgi tahkik edilmeden alınıp paylaşılmaktadır. Oysa yapılması gereken, hayırlı zanda bulunmak, şahit ya da belge istemek, yüzleştirmek ve iddiaları araştırıp tahkik etmek olmalıdır.

O nedenle Müminler, 21. asır Haçlı Seferleri'nde kullanılan, yüksek dozajlı sosyo-psikolojik savaşa karşı çok duyarlı olmalıdırlar. (3/Âl-i İmran 118-120; 4/Nisâ 83) Bugünkü kaos ortamında "hayırlı bir zanda" bulunup haberleri bloke emeli yaygınlaştırmamalı (49/Hucurât 12); Hz. Peygamber'in (s.) ifadesi ile iman edenler "hüsnü zanda bulunmalı,"²⁰ "zanna yer vermemeli..." ve "Allah'ın emrettiği şekilde kardeşler olmalıdır."²¹ Her türlü haberi önce kontrol altına alıp yaygınlaşması engellenmeli sonra da

20 Kütüb-i Sitte, Hadis No: 7139.

21 Buhari, Nikâh 45, Edeb 57, 58, Feraiz 2; Müslim, Birr 28-34, (2563 - 2564); Ebu Dâvud, Edeb 40, 56, (4882, 4917); Tirmizi, Birr 18, (1928).

değerlendirmesi yapıp birlik ve dayanışmayı sağlayacak şekilde gereği yapılmalıdır. (58/Mücadele 8-10)

Öncelikle Türkiye'yi yönetenlerin bu gerçeği görmesi gerekir. Ortalığa salınan her bilgiye anında cevap verme yerine; çok hızlı ve sağlam bir analiz ve sentez yapıp bilginin muhtemel kaynakları araştırılıp, niyeti ve hedefi okunup ona göre bir söylem ve tavır belirlenmelidir. Türkiye, çok iyi yetişmiş psikolojik savaş/harekât uzmanlarına sahiptir. Siyasi iktidar, bu uzmanlardan bir kriz masası kurmalı, onlarla iş birliği içerisinde süreci yönetmelidir. Ayrıca Türkiye'yi yönetenlerin Türkiye'nin içinde birlik ve beraberliği sağlayacak bir dil, bir söylem ve bir davranış ortaya koyması ve tüm muhalefetle tokalaşması ve siyasi mücadeleye bir seviye kazandırması tarihi bir sorumluluktur.

Bu bağlamda şu tedbirlerin öncelikle alınmasında ve kamuoyuna duyurulmasında fayda vardır: "Asrın afeti" olgusu "millî güvenlik" kapsamına alınmalıdır. Bu büyük felaketle ilgili, canla başla çalışan tüm gönüllü kuruluşlara, STK'lara ve yardım yapanlara ayırım yapılmadan sembolik ödüller verilmeli, takdir edilmelidir. Bunun için yeri ve zamanı gelince özel bir toplantı düzenlenmelidir. Etnik ve mezhepsel yapılanmaya sebebiyet verecek iç göçe müsaade edilmemelidir. Göç etmek isteyenlerin gönülleri kazanılmalı ve yeni sağlam yerleşim birimlerine sahip olabilmelerine ikna edilmelidirler.

Kentsel dönüşümün hızlı ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için yeni bir yol haritası ortaya konmalıdır. Dönüşüm esnasında hiçbir ranta göz yumulmamalı, kâr amacı güdülmemeli ve özellikle vatandaşın lehine olacak şekilde yeni bir imar planı hazırlanmalıdır. Barınma hakkının yanı sıra beslenme, sağlık ve eğitim hakları için de benzer yol haritası ortaya konmalıdır. İstismara sebebiyet verecek hiçbir iş yapılmamalı, her şey kamuoyuna, özellikle de siyasilere açık ve şeffaf bir şekilde yapılmalıdır. Meclis'te grubu bulunan partilerden bir komisyon oluşturulmasında çok büyük fayda vardır. Yaygın hastalıklar için acilen tedbir alınmalıdır. Bu büyük afet olayında başarı ve başarısızlıklar objektif olarak tespit edilip gerekli yasal ve idari düzenleme gerçekleştirilmelidir. Henüz vakit varken!

AFETLER, İLAHİ İRADEDEN BAĞIMSIZ TELAKKİLER VE İHMALLER

-‘Tevekkül’ ve ‘Tedbir’ Ekseninde İslâmî Bakış-

— RAMAZAN YAZÇIÇEK —

Bencilliğin, zulüm ve sömürünün yaygınlaştığı modern dünyayı dünyevileşme ve bireyselleşme gibi iki büyük tehlike kasıp kavurmaktadır. Bu iki fitnenin panzehri, yakînî ahiret inancının ikamesi ve ümmet bilincinin ihyasıdır.

Dünyevileşme, *ahiret yokmuş gibi yaşamamanın* diğer adıdır. Dünyevileşme zilletinden kurtulmanın önemli bir imkânı, ‘ölüm’ üzerine tefekkür etmektir. Modern insan ölümden kaçıyor, ölüm gerçeğiyle yüzleşmek istemiyor. Ölüm duygusuyla barışık olmayan insan, aslında *ken-disinden*; insan olma gerçeğinden yüz çeviriyor demektir. Ölüm üzerine tefekkür, içe (*enfüs*) dönük bir yolculuktur. Ölüm fikriyle barışık olma, huzurlu bir ömre, sağlam ve sağlıklı bir gelecek muhayyilesine sahip olmanın da imkânıdır. Anlam krizi yaşayan modern insan, *hiççi* (nihilist) *psikoza esaretle insani fazilete* geri dönmenin yol ayrımındadır.

Dünyevileşme, felsefi zeminde hangi teoriyle izah edilirse edilsin, özü itibarıyla Tanrı’yı dışarıda bırakma, hayatın dışına almadır. Sekülerizm de denilen dünyevileşmenin kodlarını Yunan-Batı aklında aramak gerekirse de aslında hastalığın kökeni çok daha eskilere, İblis’e kadar uzanır. Bu tespiti modern dönemden bakarak yapmak önemlidir. Keza şeytanın Âdem’e, “Ebedîlik ağacı ve sonu gelmez bir saltanat” vadinde bulunması ve “Yaratılış maddesi üzerinden üstünlük” taslaması, dünyevileşme,

bireyselleşme gibi kavmiyetçiliğin de kodlarını kendinde barındırır.¹ İfsada davetkâr söylemlere, dün olduğu gibi bugün de hemen her hadisede rastlanmaktadır. Evveleminde bütün kötülükler heva-hevesin ilah edinilmesinden sudûr eder. Dünyevileşme de özünde, hevanın ilah edilmesine dayalı bir sapma olup ölümü, ahireti unutmaya kuluçka vazifesi görür. Dolayısıyla, dünyacılaşan insanın amentüsü, ahirete yakînen inanmak olmalıdır.

Deprem, sel, çığ, kasırga ve korona gibi afetler toplumsal hayatın akışını değiştirme boyutunda yaşanmaktadır. Büyük felaketler karşısında, refah ve teknoloji sayesinde her şeye muktedir olduğunu düşünen toplum ve devletler dahi aciziyet içinde kalmaktadır. Yaşamı ilahi iradeden/ Kadir-i Mutlak olan Allah Teâlâ’ya imandan yoksun bir perspektifle ele alan yaklaşımlar, insanı, anlamsızlık, çaresizlik, hiçlik psikolojisine esaretle endişe ve korkuya sevk etmektedir. Diğer yandan, hakikat ekseninden uzak, muharref mantıkla malul okumalar da yapılmaktadır.

YARATILIŞ HAKİKATİ VE İMTİHAN

İnsanoğlunun, yaratılışıyla birlikte başlayan imtihanı kıyametin kopuşuna dek devam edecektir. İmtihanın özü, yaratılışın gerekçesi olan Allah’a kulluktur.² Her birey ve toplum

1 Bk. Tâ-Hâ, 20/120-121; A’râf, 7/12; Sâd, 38/75-76.

2 “Ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler

kendi zamanının imtihanına tabi tutulmuş ve tutulmaya devam etmektedir. Bu süreçte takınılan tavır, ebedî mutluluğa/huzura götüren doğru yol (*Sırât-ı müstakîm*) olabildiği gibi, azap üstüne azabı da getirebilir. Bu açıdan, geçmiş kavimlerin imtihan ve helak sebeplerini günümüz gerçekliğinden bakarak okumak son derece önemlidir.³ Kur'ân'da, geçmiş toplumların haberleri, ibret alınması için bildirilmiştir.⁴ Kur'ân'da, birey ve toplumların imtihanlarına dair çokça örnekler vardır. Bunlar, malla, canla sınanma, itham ve suçlamalara maruz kalma; zorluklara karşı sabretme şeklinde yaşanmıştır. Değişik afetlere maruz kalma şeklinde yaşanan imtihanlar⁵, mümin, müşrik ayrımı olmaksızın herkesi kuşatacak şekilde tekrarlanmaktadır.

“O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır.”⁶

diye yarattım.” (Zâriyât, 51/56).

- 3 İleri okumalar için bk. Ramazan Yazıcıoğlu, “Ekinin ve Neslin İfsâdı Bağlamında Ekolojik Dengede Bozulma ve Kültürel Yozaşma” *İLKAV*, panel, Ankara 6 Nisan 2008.
- 4 Yûsuf, 12/3; Tâ-Hâ, 20/99, 128; Arâf, 7/101; Zâriyât, 51/52-53; Fâtır, 35/42-43; Bakara, 2/118; Âl-i İmrân, 3/137-140; Kasas, 28/83.
- 5 Bk. Enfâl, 8/28; Kehf, 18/7; En'âm, 6/53; Tegâbün, 64/15; Bakara, 2/155; Arâf, 7/ 94-95; Âl-i İmrân, 3/179, 186.
- 6 Mülk, 67/2; Bk. Ankebût, 29/2.

“Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz... Eğer sabreder ve takva gösterirseniz, muhakkak ki bu, (yapılacak) işlerin en değerlisidir.”⁷

Kâinatta hiç bir şey gereksiz ve başıboş yaratılmamıştır. Bütün mahlûkat insanın emrine muşahhar kılınmışken, insan ise Allah'a kullukla mükelleftir.

“Düzenli seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.”⁸

Göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan Allah, diriltir ve öldürür. O, her şeye gücü yetendir; yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Allah, her nerede olunursa olunsun her şeyden haberdardır.⁹ Bizler, hayatı ve ölümü, yaratılan her şeyi bu zeminde anlamlandırma ve öylece kıymetlendirme sorumluluğuna sahibiz. “Hayat, bu dünya hayatından ibarettir.” gafletinde olanlara gelince, yaşanan hiçbir hadise onları kendilerine getirmez. Onlar, gaflet perdesi aralanmadıkça imtihandan geçirmekte olduklarını kabullenmez; müstağnilik dehlizlerinde debelenip dururlar. Ne zaman ki hesap günü gelir çatar, herkes kendi gerçeğini

7 Âl-i İmrân, 3/186.

8 İbrahim, 14/33.

9 Hadid, 57/2-4.

eksiksiz söyleyen kitabıyla karşılaşır; işte o gün suçlular, “*Vay hâlimize!*” derler.¹⁰

TOPLUMSAL DEĞİŞİMLE KAVİMLERİN HELAKİ MÜNASEBETİ

Türkiye yeni bir deprem felaketiyle karşı karşıyadır. Deprem, ‘Allah’ın intikamı mıdır?’, depremler, sıradan bir ‘doğa olayı mı?’, ‘İlahi bir ikaz mı?’, ‘toplumlara isabet eden Allah’ın bir azabı mıdır?’ Konu, şu âna kadar teknik, sosyal vs. yönleriyle çokça tartışıldı. Ancak yaşananlara, öncelikle ‘Allah’a kulluk; yaratılış hakikati’ cihetiyle bakılması gerektiği kanaatindeyim. Bu durumda konu, Müslüman muhayyilede nasıl bir karşılık bulmalıdır?

Kur’ân’da helak/sosyal çöküş olgusu, farklı kültür ve medeniyetlere sahip toplumların kendi ifsadi tercihlerinin sonucunda karşı karşıya kaldıkları bir ceza olarak değerlendirilmiştir. Helak, insanların hür iradeleri ile işledikleri günahların kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmüştür. Bir toplumda itikadi, amelî ve ahlaki sapma, yozlaşma ve bozulmalar varsa bu durumun o toplumu adım adım çözülme, çöküş ve yok oluşa sürükleyeceği ifade edilmiştir.¹¹ Bizler, geçmiş kavimlerin ilahi gazaba uğramasını, helak edilmesini, sebepleriyle birlikte ancak vahiy ile öğreniyoruz.¹²

Bugün farklı inançlardan insanların maruz kaldığı afetleri âdeta *helak* anlamında, ‘Allah’ın intikamı’ diye değerlendirmek doğru değildir. Konuya, ‘İlahi ikaz deprem’ veya ‘Allah’ın intikamı/gazabı’ tanımları üzerinden bakılması, öncelikle anlayış problemini mahfuzdur. Keza Allah öç almaya muhtaç değildir. Helak olmayı/cezalandırılmayı hak etme anlamında günümüz toplumlarının durumu gayb mahallindedir ve bu yönde bir yargıda bulunulamaz. Dolayısıyla bu anlayış, dinden yana delilden yoksundur; İslâmî bir değeri yoktur ve tekzip edilmesi gerekir. ‘İlahi ikaz deprem’ ifadesi ise salt negatif anlam yüklenmesi durumunda yine izaha muhtaçtır. Bizler zaten her ân her şeyle ‘İlahi ikaza’ mu-

10 Bk. Câsiye, 45/29; Kehf, 18/49.

11 Bk. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4399131> (Erişim: 20.02.2023).

12 Bk. Nisâ, 4/93; Enfâl, 8/16; Fetih, 48/6; Nahl, 16/106; Bakara, 2/57-61, 88-92; Arâf, 7/152; Tâ-Hâ, 20/80-90 (İlyas Üzüm, “Gazap”, TDV İslâm Ansiklopedisi, (I-XLIV), İstanbul, 1996, cilt: 13, s. 434-435).

Her imtihan gibi deprem de yeniden kendine gelme, Allah’ı tekrarlar anma; ömrü, takvayla kazanıma çevirme çabası içinde değerlendirilmelidir. Deprem ayetinin en can alıcı noktası, insani sınırlarımızı tereddüde mahal bırakmayacak şekilde hatırlatıcı olmasıdır.

hatabız. Ancak bu uyarılar, negatif ceza yüklü olabileceği gibi pozitif rahmet/mükâfat potansiyeline de sahiptirler. Konunun bu fasit daireye hapsedilmeden değerlendirilmesi gerekir.

Kur’ân’da bir sureye isim ve konu olan deprem, nefislerin mustarip olması, büyük bir sarsıntıya duçar olma anlamında *herkes için bir imtihan* olarak yer almaktadır. Deprem, “Şiddetli bir şekilde sarsılmak”, “Yeryüzünün kendine has bir sarsıntıya uğraması” (zizâl) diye tasvir edilmiştir.¹³ Bu tasvir, Kur’ân’dan habersiz olduğu hâlde depremi yaşayanların yaptığı ortak tasvir olarak da manidardır. İlgili ayetlerin ardından, yaratılan hiçbir şeyin; yer, gökler ve içindekilerin başıboş olmadığından ve kendi lisanlarıyla ‘o gün’ şahitlik edeceklerinden, insanın, “Ne oluyor?” diye şaşkınlığından bahsedilmektedir. Ve yine o gün için insan, zerre kadar hayrın ve zerre kadar şerrin karşılıksız kalmayacağı bilgisiyle uyarılmaktadır. Surede, yaşanan her şeyin bir sebebe dayandığı, buradan ibret alınması ve imtihan olarak değerlendirilmesi gerektiği son derece çarpıcı tasvirlerle anlatılmaktadır. Günün sonunda kalıcı ve anlamlı olanın, *iman* üzere; *hayır* ve *şer* namına yapılanlar olduğu bildirilmektedir.

Yaşanan her hadisede olduğu gibi deprem de kulluk bilinciyle karşılanmalıdır. Vaktin bir imtihanı olarak bilinmesi gereken deprem ayeti, Allah’a tevekkül vesilesi kılınmalıdır. Ne isyana dönüştürülmeli ve ne de İslâm ahlakıyla örtüşmeyen uçuk-kaçık anlamlar yüklenmelidir. Her imtihan gibi deprem de yeniden kendine gelme, Allah’ı tekrarlar anma; ömrü, takvayla kazanıma

13 Bk. Ahzâb, 33/11; Zilzâl, 99/1-5.

çevirme çabası içinde değerlendirilmelidir. Deprem ayetinin en can alıcı noktası, insani sınırlarımızı tereddüde mahal bırakmayacak şekilde hatırlatıcı olmasıdır.

Mahlûkata tefekkürden mahrum bir yavanlıkla bakanlar, İlahi kudreti 'doğa yasaları' olarak addeder ve/veya ölçü tartıyı tam tutmamakla Allah'a isyan ederler. İslâm inancında hiçbir şey yoktur ki, 'İlahi iradeden bağımsız' değerlendirilebilsin. Ancak 'İlahi iradeyle açıklama' söylemi, şayet İslâmî/insani sorumlulukları erteleyen bir bahaneye dönüşüyorsa, kuşkusuz bunun da İslâm'la alakası yoktur. Meseleleri 'İlahi iradeyle açıklama' bölünmüş bir bilinçle değil, bütüncül bir İslâm okumasıyla yapılmalıdır. *Afetler*,

bırakma, dinî sembolleri anlamsızlaştırma ve dini ancak vicdanî tahayyül olarak konumlandırmadır. Her şeye matematiksel bakışı öngören sekülerizm, hiçbir işinde Allah'ı hesaba katmaz. Oysa eşyanın işleyişinde, fitrat kodlarıyla sebepleri de yaratan Allah'tır. Sadece sebepleri konuşup Müsebbibi unutmak, Allah'ı unutmaktır. Bu okuma, varlık-bilgi (*ontik-episteme*) bütünselliğinde sorunludur ve insanı yanlış sonuçlara götürür. Olması gereken, sünnetullahı anlamaya çalışmak, sınırlı olanı sınırsız olan Allah'ın emir ve yasaklarıyla birlikte değerlendirmek; meselelere, Allah'ın bak dediği yerden bakmaktır.

Dine ve dindarlara nefret yüklü sorunlu seküler bakış, Japonya depremini, 'bağcıyı dövme' ka-

Teolojisini hurafeden, ideolojisini sekülerizmden alan iki cehenneme davetkâr söylemler kuşatmasında insan, anlam ve hakikat arayışındadır. Seküler okuma ile muharref mantığın ifsat ediciliğine mukabil İslâmî bakış, afetlerin, ilahi iradeden bağımsız telakkisi gibi ölçü ve tartının ihmalini de reddeder. İslâmî bakış, insanı bir kez daha anlam ve hakikate davet eder.

insanların istemesiyle oluşmadığı gibi insanların dilemesiyle de sonlanmazlar. Yaşanan her imtihan, müminlerin imanını, münkirlerinse küfrünü ziyadeleştirir. Bu gerçekten hareketle şunu öğreniyoruz: Hiçbir afet, mutlak manada bir ikram/rahmet olmadığı gibi, ceza/azap da değildir.

TABIAT BİLİMLERİNİ TEBCİL ETME/ULULAMA

'Tabiat bilimlerini tebcil etme', yaşananları 'doğa olayı' diye açıklama, İlahi iradeden bağımsız 'nokta koyucu düşünme' biçimi, günümüz insanının temel zaafıdır. Bu bakış, tevhid açısından sorunlu olduğu gibi 'bilim' denilen disiplin açısından da yanlıştır. Keza iman, bilimin değil inancın konusudur. Bilim ise, nesnel dolayımında her ân yenilenmektedir. Bilim bize *tedbiri* telkin ederken iman, varlık-bilgi bütünlüğünde *tedbiri* de içeren *hakikati* emreder.

Malumunuz sekülerizm, amelde, itikatta bilinçte bozulma; dünyevileşme yönünde değişim, hayatın her alanında dinsel düşünmeyi devre dışı

bilinde emsal gösterir. Oysa *ed-din olan İslâm*, ifsadı; ölçü-tartıda hileyi, küfürde ileri gitmek olarak mahkûm eder. Doğru bir değerlendirmeyle ders çıkartılması gereken depremler, ideolojik okumaların aracına dönüştürüldü. Ancak Allah'ın hesabı Allah'ı yok sayanları fena çarptı. 'Şöyle sağlam, böyle sağlam; şu şiddetteki zelzelede bile yıkılmayan evler' vurgusunu harlayan akıl kutsayıcıları, 2011 Töhoku depremi ve tsunamisi karşısında şaşkına uğradılar. Sağlam denilen evler, ummadıkları bir şekilde zeminiyle birlikte sürüklenip çerçöp yığına döndü. Binalar yürütüldü, yangınlar çıktı, nükleer tehdit yaşandı... Dalgalara set olsun diye yapılan duvarların sağlamlığı, setleri aşan dalgaların geri çekilmesini engelleyince, birçok insanın ölümü de o şekilde gerçekleşti.

Hırçın dalgaların Rabbi olan Allah'ın karalarının da Rabbi olduğu unutulmamalıdır. Hırçın dalgalara kapılıp batmaktan kurtulunca Allah'ı tekrardan yok saymak ve "*Bu sonuç zaten elimizin, aklımızın emeği idi, hak edişimizdi*" putçu

söylemi, Allah'tan müstağni olmaktır.¹⁴ Oysa Allah dilediği takdirde insanı ve sahip olduğunu zannettiklerini karalarda da yere batırabilir. Geçmiş kavimlerin helak sebepleri bu açıdan düşünülmeli; insanı müstağni kılacak bir gücünün olmadığı itiraf edilmelidir.

Yaratılmışlar arasında hiçbir şey yoktur ki varlığı/hayatıyeti birtakım sebepler çerçevesinde devam etmemiş olsun. Sünnetullahı anlamaya/tefekkür etmeye çalışmak yani *varlığın işleyiş yarasını* bilmek gerekir. Sorun, Allah'ın eşyaya yüklediği fitrat kodlarını (*sebepleri*) bizatili müsebbip kabul ederek yaratıcı gibi mutlak addetmektir. Aslında bu, yaratılmış olan eşyayı ve sebepleri ait olmadığı yere koymak (*zulüm*), yerinden etmektir. Şirk de zaten budur. Nasıl ki İsa (a.s.) kendine rağmen ilahlaştırılıp put hâline getirildiyse, sebepler de birileri tarafından putlaştırılabilir. Oysa sebepler de kendi lisân-ı hâllerıyla ancak yaratana zikreden ayetlerdir. Bu cürümle kendisine kutsallık atfedilen, yüceltilerek merkeze konulan aslında insanın *aklı* yani *kendisidir!* Bugün modern bilimin nokta koyucu edasıyla serdettiği çoğu şey, bir odada bulunan atomlara kıyasla toz zerreciğinin oranı gibidir. Nitekim Allah her ân yaratma hâlidir ve eşyaya yüklediği işleyiş sebeplerini her ân yeniden yaratma ve yarattığı sebepleri de değiştirme irade ve kudretine sahiptir.¹⁵ Ateşi yakma istidadında yaratan Allah, *"Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!"*¹⁶ emriyle ateşe verdiği yakma özelliğini dilediğinde değiştirir. Farklı bir örnekte, *"Attığın zamanda sen atmadın, fakat Allah attı (onu)"*¹⁷ buyururken, sebepleri inşa edenin de Zât-ı Zülcelâl olduğunu bildirir.

Tevhid inancından uzak değerlendirmeler, münhasıran seküler okumaya mahkûmdur. Her olay gibi depreme de Kur'ânî bir tefekkürle bak-

malı, ibret alıp ders çıkarmalıyız. Musa (a.s.)'ın farkındalığıyla, *"Ey Rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!"*¹⁸ diye niyazda bulunmalıyız. Ne hazindir ki, depremin ardından yaşadığımız toplumsal ahlaki ve imani çöküntülerden bahsedilmezken herkes işin teknik ve araçsal boyutuna kilitlenmiştir!

Seküler dil köksüzdür lakin etkilidir. Sadece sebepleri konuşup müsebbibi unutan anlayış; Allah'ı hesap dışı bırakan düşüncelere fidek vâzifesi görür. Bu şekilde bir okuma eksiktir ve insanı yanlış sonuçlara götürür. Olması gereken, sünnetullahı anlamaya çalışmak; olanı, Allah'ın takdiriyle birlikte değerlendirerek dersler çıkartmaktır.

İHMALLER, ÖLÇÜ VE TARTIDA HİLE

Deprem gerçeğini anlamaya çalışırken, Kur'an'ın, *"Ölçü ve tartıyı tam yapın"* emri üzerinde mutlaka durulmalıdır. Şuayb (a.s.)'ın Medyen'e uyarısı aslında her peygamberin kavmine uyarısıdır. Yapılan uyarı, *"Allah'a kulluk edin!"* emri ve *"Kuşatıcı bir günün azabından korkutma"* ikazıyla birlikte zikredilmektedir.

*"Dedi ki: Ey kavimim! Allah'a kulluk edin! Sizin için O'ndan başka tanrı yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi hayır (ve bolluk) içinde görüyorum. Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum."*¹⁹

Ayetteki emir, bulgurun, mercimeğin, soğanın vs. tartılmasındaki hassasiyete münhasır değildir kuşkusuz. Bu uyarı, hayatın içinde yer alan her bir iş için dikkate alınmalıdır. Beton kalitesinde C 25 kullanılması gereken yerde C 20 kullanmak, *ölçüyü ve tartıyı eksik yapmaktır.* Zemin etüdünde, statik konusunda gerekeni yapmamak Allah'ın emrine muhalif olup *ölçüyü ve tartıyı eksik yapmaktır.* Bu örnekleri çoğaltabiliriz... Herkes mükellef olduğu şeyin ölçü ve tartısını düşünmelidir! Bir denge üzere yaratılan kâinatın işleyişine dönük ifsat edici her müdahale, ölçü ve tartıda eksik yapmadır. Âlemler üzerinde hiçbir şey başboş olmadığı gibi gereksiz ve de ölçsüz değildir. Nitekim Rabbimiz,

14 "Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar." (Yûnus, 10/22).

15 Rahmân, 55/29.

16 Enbiyâ, 21/69.

17 Enfâl, 8/17.

18 Kasas, 28/24.

19 Hûd, 11/84.

“Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.”²⁰ “Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu.”²¹ diye buyurmaktadır. Mizan, düşüncede/ta-vırda istikamettir. Dengeyi bozucu ihmaller, fesada sebeptir. Adalete (*denge/mizan*) muhalif davrananlar, akıllarını kullanmayan; ‘akletme’ sorumluluğunu yerine getirmeyenlerdir.

“O (Allah), akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar.”²²

“Ve: Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!”²³

Kur’ân, insanı, ısrarla aklını kullanıp düşünmeye sevk eder. “Aklınızı kullanmıyor musunuz?”, “Bunları düşünemiyor musunuz?”, “Düşünüp hakikati anlıyorsunuz...”²⁴

Tevekkül gibi tedbir de zorunlu ibadettir. Bütün sebep ve tedbirlerin üzerinde nihai takdirin Allah’a ait olduğu inancı, sorumluluğu ihmale, kâinatın işleyiş yasalarını inkâra cevaz vermez. İhmalkârlık, sebeplerin manasız yere yaratıldığı fikrini doğuracağı için reddedilmiştir. Tevekkül akleden kalbin, tedbir ise cehdeden beden ibadettir. “Korunma tedbirlerinizi alın”²⁵ diye emreden Rabbimiz, kulun tevhid ve tesbihini, “Hastalandığım zaman bana şifa veren odur.”²⁶ diye inşai haberle bildirmektedir. Rasûlullah (s.)’ın, “Ey Allah’ın kulları! Tedavi olunuz! Muhakkak ki Cenab-ı Hak hem hastalığı hem de devayı yaratmıştır.”²⁷ buyurması ise, tedavi ve tedbire kayıtsız kalınamayacağını beyandır.

Tedbir ve tevekkül bilinci, Yûsuf Suresi’nde bü-tüncül olarak verilmiştir. Hz. Yakub oğullarına, “Ey oğullarım! (Şehre) hepimiz bir tek kapıdan girmeyiniz, ayrı ayrı kapılardan giriniz. Gerçi ben Allah’ın takdir ettiği bir şeyi sizden savamam. Hüküm yalnız Allah’ındır. Ben yalnız ona

20 Kamer, 54/49.

21 Rahmân, 55/7.

22 Yûnus, 10/100; “Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.” (Enfâl, 8/22).

23 Mülk, 67/10.

24 Bakara, 2/44, 76, 242; bk. Hûd, 11/51; Kasas, 28/60; Yûsuf, 12/109; Mü’min, 40/67.

25 Nisâ, 4/102.

26 Şu’arâ, 26/80.

27 Ebu Dâvûd; Tirmizi; İbn-i Mace; (Hadislerle İslâm, Heyet, (I-VII), DİB, İstanbul, 2017, cilt: 1, s. 671).

dayandım. Tevekkül sahipleri de ona güvenip dayansın!”²⁸ söylerken, “Tedbirinizi alın ve fakat Allah’ın takdirini de unutmayın!” telkininde bulunuyordu.

Yaşanan ifsat sadece binaların beton vs. kalitesinden ibaret değildir kuşkusuz. Bozulma, çevrenin korunmasından fikrî kirliliklere varıncaya dek hemen her alanda yaygındır. Emperyal güçler tarafından defalarca tekrarlanan nükleer denemeler, çevreye zarar veren kimyasal atıklar, dengeyi bozucu unsurlar olarak varlık âlemine müdahaledir. Dünyanın dört bir yanında sürekli felâketler yaşanmaktadır. Bugün ifsat, GDO’lu gıdalardan ilaç sektörüne varıncaya dek birçok alanda sürmektedir. Kur’ân’ın tanımı ile bu, *neslin ve ekinin ifsadıdır*. Allah’ın yarattığı denge ve ölçünün dışına çıkıldıkça; varlığın yaratılış fitratına müdahale olundukça, yaratılan her şey, bir biçimde tepki verecektir. Şer’î ayetlere müdahale gibi kevnî ayetlere müdahale de küfürde ileri gitmektir. Kur’ân ayetleri üzerinde tahrif ne ise, *neslin ve ekinin ifsadı* da aynıdır. Bu yönde müdahale, fitrata müdahale olup Allah’ın yaratmadaki yasasından hoşnut olmamaktır.

Yapı elemanları ve teknolojileri konusunda bunca ilerlemenin neticesinde yaşanan sonuç, eşyayla kurulan münasebet mantığının sorunlu olduğunu gösteriyor. Sağlık, konut, şehirleşme vb. konularda üretilen her bir ürün, yapılan her bir araştırma insan haysiyet ve onuru düşünülmeden geliştiriliyorsa, burada cevap bulması gereken temel soru atlanıyor demektir. Kendi refahının devamını, başka toplumlara barbar saldırganlıkla temine çalışan; açgözlülüğü hümanizm teraneleriyle perdeleyen modern dünya, ileri teknolojisini gelecek kuşaklara hangi ahlaki temeller üzerinde izah edecektir? Yaşanan her felâket bize bir kez daha, milletlerin parasızlıktan, imkânsızlıktan değil, ahlaksızlıktan çökeceği gerçeğini gösteriyor. Yaşanan paylaşım çabası, merhamet gözyaşlarıysa umudumuzu besliyor. Bu gerçek, her durumda yitik halkayı; anlam ve hakikatin temini mesuliyetini hatırlatıyor.

Çok değil on-on beş yıl öncesinin teknolojisi ile üç ayda yapılan bir çalışma günümüz teknolojisi ile sadece on-on beş dakikada yapılabilir-

28 Yûsuf, 12/67.

yor. Baş döndürücü hızda bir gelişme! Merak ediyorum: On beş dakikadan arta kalan üç ay nasıl değerlendiriliyor? Teknolojinin sağladığı bunca imkân daha çok kan, gözyaşı işgal ve katliamlara sebeple mucitlerin barbarlaşmasını sağlıyorsa şayet, gelişme, ilerleme denilen ölüm makinaları daha sofistike işliyor demektir.

Burada Müslüman muhayyile, değişimi ve yönünü doğru okumalıdır.²⁹ Anlamaya çalışmak, girilen ifsadı affetmek değildir! Yaşanan ifsadin farkında olup müdahale etmek ve müfsitlerin yaptıklarına mukabil Musa (a.s.)'nın diliyle şöyle demek gerekir: *“Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helak ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin işlediği (günah) yüzünden hepimizi helak edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin!”*³⁰

Ölçü ve tartıyı eksik tutmak bir ifsat amelidir. Allah'ı unutup yaşananları salt sebeplere indirgeme ve o sebepleri de bizatihi yaratan İlâh gibi kabul etmek ise daha büyük bir ifsattır. Çünkü Allah'ı unutmak, ölçü-tartıyı doğru tutmama ifsadının da sebebidir.

AFETLERE DAİR İSLÂMÎ BAKIŞ

Kâinatta her şey bir nizam tabii olup yaradılış (*fitrat*) yasası üzeredir. Fitri zemindeki ahenk, düşüncedeki istikâmet ve tutarlılığın imkân ve sebebidir. Kevni ayetler, tabiattaki yerleşik olan hâkim yasalardır. Âlemler, en küçük organizmadan galaksilere ve nihâyet evrenin tamamına varıncaya dek, Rabbimizin birer ayeti olup tam bir düzen içinde hareket etmektedir. Allah (c.c.)'ın “Âlemlerin Rabbi” olması, durumu tanımlayıcı veciz bir ifadedir.

İslâm düşüncesinde tabiat, köleleştirilip ege-menliğe alınacak; kendisine işkence edilerek sırları öğrenilecek, işgalle fethedilecek varlık olarak görülmez. Allah, tabiatı kevni boyun eğdirmeye insanın emrine vermiştir. Münzel okumanın mesuliyetiyle de tabiat insana ema-

net edilmiştir. İslâm inancında tabiat, kendisiyle savaşılmaması gereken karşı bir güç olarak değil, insan ile aynı yasaya tâbi olan birbirinin müşfik yardımcıları olarak görülür.

İslâm inancında hiçbir şey yoktur ki, ‘İlahi iradede bağımsız’ değerlendirilebilsin. Meseleleri, ‘İlahi iradeyle açıklama’ya gelince, şayet bu söylem, insani sorumlulukları erteleyen/örtlen bir bahaneye dönüşüyorsa, kuşkusuz bunun da İslâm’la alakası yoktur. Ancak meseleler, bölünmüş bir bilinçten ziyade bütüncül bir Kur’ân okumasıyla değerlendirildiğinde gerçek çözüme varılır. Seküler bakışın, dinî ilimler dünyevi ilimler ayrımlı fasit okuması, her meseleyi sorunlu okumaya dönüşmüştür. Oysa İslâm bütüncül okumayı emreder. Din ile hayatın bağına doğru kurmayı emreden İslâm, sorumlulukların, din işleri-dünya işleri diye cüzlere/parçalara ayrılmasını kabul etmez. Nitekim din ile siyaset ayrımı dahi bu bozuk anlayışın neticesidir. Dinî-dünyevi ayrım yaklaşımı, sebepleri, yaratıcıdan ayrı düşünmeye sevk etmiştir. İslâm, beşerî sorumlulukların yerine getirilmesini ertelenemez bir kulluk vazifesi olarak görürken, hiçbir şeyin meydana gelmesini de İlahi iradeye rağmen mümkün görmez.

Kur’ân’da ortaya konulan “El-hayâtü’t-dünyâ” tasavvuru, “Ed-dârul-âhire”den kopuk değildir. Birçok alandaki yanlış tasavvur, modern bakışın sonucudur ve bölünmüş bilince işaret eder. Bunun da İslâm’la alakası yoktur. Burada, ‘doğal afetler!’ ifadesi dahi aktüelde, âdeta *kendiliğinden oluşan/kendinde müessir* manasında kullanılmaktadır. İslâm itikadında Allah’tan bağımsız, sıradan bir ‘doğa olayı’ diye bir şey yoktur. Her bir iş Allah’ın iradesi/takdiri dâhilindedir. Ancak altı çizilmesi gereken bir nokta, ‘Allah’ın bilmesi’ demek, kulların sorumluluğunun, suçunun ortadan kalkması demek değildir. El-Âlim olan ‘Allah’ın bilmesi’, ‘mesul olması’ demek de değildir. Allah’ın bilmesi rahmetiyledir ve hayrın ta kendisidir. *“Şüphesiz ki Allah, Vâsi’dir (rahmeti ve kudreti geniştir), Alîm’dir.”*, *“Yaratan bilmez olur mu? O, Latîf ve Habîr’dir.”*³¹ Rabbimiz hiç kimseye zulmedici, haksızlıkla helak edici de değildir.³² Beşerin sorumsuzluğunu İlahi iradeye fatura etmesi;

29 Bk. Ramazan Yazıçık, “Değişim Gerçeği ve İslâmî Bakış”, Soruşturma: Koronavirüs ve İnsanın Anlam Arayışı, *Haksöz*, 2020, sayı: 349-350, s. 9-12.

30 Arâf, 7/155.

31 Bakara, 2/115; Mülk, 67/14.

32 Bk. Kehf, 18/49; Bk. Hüd, 11/117.

insanın sorumluluğunu (*kulluk*) yerine getirmemesi; yanlışını (*günah*), 'İlahi takdir' diye perdelemesi, dini doğru anlamamaktır ve de İslâm'a göre boş, fasit bir anlayıştır.

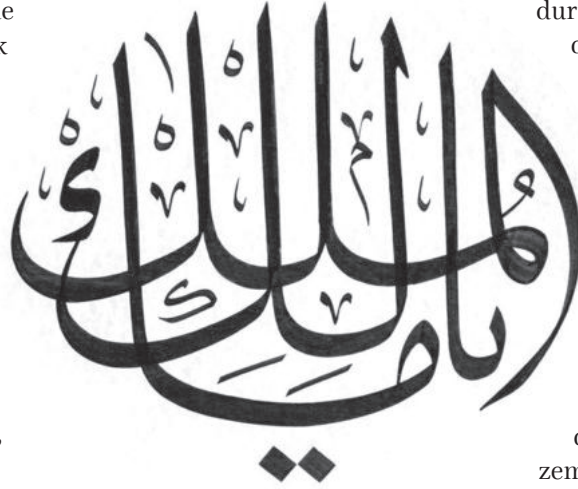
Rabbimizin depremle neyi murat ettiğini bilmiyoruz. Durum sadece yer sarsıntısı gibi gözükmesiyle birlikte çok farklı sonuçları beraberinde getirmektedir. Her hayat; vefat veya canlı, bir başka hayata/hayatlara maya olmaktadır... Olayı salt sarsıntıdan ibaret görmek, kendi merkezinden "Âlemleri keşfettim!" demek kadar abestir. Aslında bu tespit, yaşanan her olay için düşünülmelidir. Allah'ın afetle neyi murat ettiği tefekkür edilmelidir. Depremle harita üzerinde değişikliğe varıncaya dek coğrafi farklılaşmalar olmaktadır. Akıl almaz oranda göçlerle nüfus yapısı, ekonomik dengeler, sosyal doku değişimi, kültürlerin transferi ve daha başka değişimler yaşanmaktadır. Depremi yaşayanlar acı ve ıstırap içindeyken, şahitler ise körelen ibret alma ve merhamet duygularıyla yeniden canlanma fırsatı bulmaktadır.

Afet neticesinde psiko-sosyal açıdan değerlendirilmeye konu çok önemli durumlar ortaya çıkmaktadır. Onlarca evi apartmanı olan zengin birisi, bir ânda, barakamsı barınağın sahibine gıptaıyla bakacak duruma geliveriyor... Mal-mülk sahibi olduğunu düşünen biri, evine giremez bir vaziyette, hasretle uzaktan seyrediyor. Derme-çatma barakamsı yaşamı, gıptaıyla seyredip, ideal sığınak olarak görebilme duygusu yaşıyor aynı insan. Mülkün sahibinin gerçekte Allah mı yoksa kendisi mi olduğunun farkına varıyor aslında. 'Melik' olmayanın 'Malik' olduğu iddiasının gerçekte ne kadar da boş olduğunu düşünüyor... Hülâsa bunlar, teorinin öngörülere değil, deprem gerçeğiyle bizatihi yaşayanların tecrübeleridir.³³

33 Ramazan Yazdıççek, "Van Depremi, İlahî İradeden

YALNIZCA ALLAH'I TEVHİD ETMEK

Afet anında insanlar, ölümün soğuk yüzünü yakinen yaşarlar. Bu gerçek, insanın fitrat zeminine dönüp yaklaştığı ândır. Bu şartlarda insan, Allah'a koştığı ortakların hiçbir şeye yaramadığını; o âna kadar güç ve kuvvet atfettiklerinin de çaresiz ve yardıma muhtaç olduğunu görür ve tekrarlar Allah'a yönelir. Kur'an'da buna dair çokça misal vardır. Tarihçiler, Fil Vakası neticesinde Kâbe'yi Rabbinin koruması ve Ebrehe'nin ordusunun helak olmasının akabinde, müşriklerin birkaç yıl putlara tapmaksızın Allah'a yöneldiklerini bildirirler. Bütün bunlar, ölüm gerçeğiyle karşılaşan insanın, sadece Rabbine yöneldiğine dairdir. Bu durum süreklilik arz ettiği takdirde imtihan kazanılmış, zaafli inançlara dönüldüğünde ise kaybedilmiş demektir.

Yâ Mâlike'l-Mülk

Her tarafta ve sadece Allah'ın anıldığı ve yüceltilerek tevhid edildiği bir ortam... Mal-mülk, makam, ev, araba, eşya anlamsızlaşır o ân. Afet dönemleri insanların fitrat zeminine dönüp yaklaştığı ânlardır. Dünyalık hiçbir şeyin işe yaramadığı, enkazdan iniltilerin geldiği ânlardır, verenin de alanın da Allah olduğu tespiti etrafta tekrarlar duyulur... İşte o ân, insanın fitrat üzere olduğu ândır. Kur'an'daki kıyamet sahnesi yaşanır âdeta.

"Yerküre kendine has sarsıntısıyla sallandığı" "Toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı" "Ve insan "Ne oluyor buna!" dediği vakit"³⁴ İlgili ayetlerinin ardından verilmek istenen mesaj geliyor aklımıza: "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür.", "Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür."³⁵

Peygamberimiz (s.), yağmur, fırtına gibi bir takım olaylar karşısında tedirginlik duyar

Bağımsız Telakkiler ve İhmaller", röportaj: Fatih Bütün", *Nida*, 2012, sayı: 151, s. 41-50.

34 Zilzâl, 99/1-4.

35 Zilzâl, 99/7-8; Bk. Câsiye, 45/15; A'râf, 7/8; Bakara, 2/81.

ve ardından, “Geçmiş kavimlerin de böylesi vakıalarla helak edildiklerini; onları helak eden Allah’ın kendilerini de helak etmeye muktedir olduğunu” hatırlatırdı. Nitekim rahmet yüklü bulutlar helak sebebi de olabilir! Rasûlullah (s.)’ın yaşanan afetler karşısında Allah’a sığınması, imtihanın nirengi noktasıdır. Bu vesileyle ölümü hatırlama, müstağni olmama; Allah’ı tevhid ve tenzih etme uyarısı yapılmaktadır.

*“Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belalarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.”*³⁶ Zulmedenlere erişmekle kalmayacak fitneden sakınmak, beyinsizlerin yüzünden helak olmaksın Allah’a sığınmak, Müslümanın duyarlılık alanıdır.

Yaşadığımız her ibretlik imtihan, “Dünyaya sarılmanın, düşmekte olan uçaktaki yolcunun koltuğuna sıkı sıkıya sarılması gibi” beyhude bir çaba olduğunu gösterir. Evi-barkı yıkılan; dünyada sahip olduğu her şeyi toprak altında kalanların durumu, “Bir varmış bir yokmuş...” masal tekerlemesini hatırlatır insana. Yaşanan imtihanlar, yaşamı bir yolcu gibi görenlerin ve evini sırtında taşıyanların gerçek zenginler olduğunu bir kez daha hatırlatır... Allah için yaşanmamış hayat, boşa geçirilmiş bir hayattır. Anlamli olan, İslâmî bakışın öngördüğü bu zemindeki tefekkürdür.

ÖLÜM GERÇEĞİ VE İMTİHAN

Bu tür felâketlerde iki kavram öne çıkıyor: Ölüm ve imtihan... Ölüm ve imtihan gerçeği nasıl bir anlam yüküne sahip, nasıl bir derinlik kazanıyor böyle zamanlarda? Yaşanan her felâket, insani sınırlarımızı bize hatırlatıyor. Keza insan, ‘sorumlu’, ‘sınırlı’, ‘malum’ ve ‘mesul’ bir varlıktır.

Depremle insan, geride kalanların, vefat edenlerden ölüme daha uzak/emniyette olmadığı gerçeğini bizatihi yaşar. Bütün yaratılmışların *faniliği* hiç kuşkusuz insanoğlu için de geçerlidir. Tüm beklentilerini dünya yaşamına bağlayan insan için ölüm, bir felakettir. Ahiret inancından uzak olan insanın ölüm üzerine düşünmesi; kendisine ölümden bahsedilmesi, ölümden betor korku sebebidir. Hiç ölmeye-

cekmiş gibi yaşayan ve sınırsız hazza talip olan insanın durumu, yemek için bala dalan, sonra da çıkamayıp ölen karıncaya benzer.

İslâmî muhayyilede ölüm yok oluş değil, en büyük rahmet ve lütuf hanesine geçişin kapısıdır. Ölüm, ebedî hayat için diriliştir bir anlamda. Ölüm gerçeğinin nasıl bir anlam yüküne sahip olduğunu, yanı başınızdaki birini kaybedince daha iyi anlarsınız. O ân, ölüm ile yaşam arasındaki karmaşık duyguyu; kelimelerin kifayetsizliğini yaşarsınız. Ve öğrenirsiniz neticede, “Yaşamak, ölmektir günü geldiğinde!”

*“O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır.”*³⁷

*“Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah’ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm), belli bir süreyle göre yazılmıştır.”*³⁸

Uzağımızda sandığımız, hele kendimize hiç yakıştırmadığımız gerçek, ölüm gerçeğidir. Yakınlığıyla sıcak, etkisiyle soğuk yüzünü gösteren ölüm, körelmiş kalplerin harekete geçmesi için çağrıdır insanoğluna. Ölümü unutan insan, Allah’ı hesaba katmadan yaşamaya başlamış demektir. Ölümü unutmak, Allah’ı unutmaktır.

Ölüm, ölüm bilincine sahip olanları hayattan koparmaz. Mümin de ölüm korkusuyla yaşamaz. Müminin korkusu, psikolojik olarak ölmekten değil, ebedî hayata, hesap gününe hazır olup-olmama sebebiyledir. Korku ve umut... Bunu kişide sağlayan inanç tevhid akidesidir. Kişinin tek başına kaldığı zamanki hâli, onun gerçek hâlidir. Ölümün fitri zeminde düşünüleceği ân, kişiliğin dolayısıyla kişi ahlâkının gerçek boyutuna ışık tutar. Bu ân, ölüm üzerine tefekkür açısından son derece değerlidir. İnsan, tek başına olduğu zaman ve mekânlarda nasıl davranıyorsa hakikatte ‘o’dur. Ahiret-tevhid ilişkisinin can alıcı noktası da burasıdır. İnsanların görmediğini, duymadığını Allah görür, duyar ve bilir! İşte bu, kimliğin gerçek zamanlı yaşandığı ândır ve ölüm hakikatini sahici bir zeminde tefekkür etmenin bulunmaz imkânıdır.

37 Mülk, 67/2.

38 Âl-i İmrân, 3/145.

36 Tevbe, 9/126.

İnsan, ölümle yaşamını kaybeder ancak hayatını kaybetmez. Dünya yaşamının sona ermesi ebedî hayatın sona ermesi demek değildir. Bu açıdan ölüm, beşerin, ebedî hayata açılan anlam kapısıdır. “Her canlı ölümü tadacaktır.”³⁹ Hiçbir insanın istisna edilmediği bir hakikat yüzümüze haykırılıyor. Ey insanlar! Aranızdan peygamberlerin de istisna edilmediği her canlı ölümü tadacaktır! Varoluşun kendisi kadar önemli bir gerçeğin altı çiziliyor burada. İlahi adalete işaret eden bir başka ayet içimizi ferahlatıyor:

*“Kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir... Bu dünya hayatı ise aldatma metaından başka bir şey değildir.”*⁴⁰ Ayetin telkin ettiği mesaj, kaygıyla beraber umudumuzu besliyor.

*“Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!”*⁴¹

*“Biz, toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda o bilgileri koruyan bir kitap vardır.”*⁴²

*“Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!”*⁴³

Ölüm, hiçlik, yok oluş değildir. Ölümün sırrı, var olmanın sırrıyla aynıdır. Ölümü, gerçekte hayatı anlayanlar anlayabilir. Ölüm yokmuş gibi yaşamak, Allah’ı unutmaktır. Allah’ı unutmak, anlamsızlaşmak; yeniden dirilmeyi, hesabı, ceza ve mükâfatı düşünmeden yaşama gafletidir. Öte kaygısı olanlar için asıl önemli olan ne zaman öldüğü değil, hangi hâl üzere öldüğüdür. Ölümün bizi nerede beklediği belli olmadığına göre, bizim ölümü her yerde beklememiz gerekir. Ölümü beklemek, ölüm sonrası için hazırlıklı olmayı gerektirir.

Peygamberimiz (s.)’in, “Bütün zevkleri kökünden yok eden ölümü çokça hatırlayınız.”⁴⁴ emri, kalpleri harekete geçiren bir uyarıdır. “Bize nasihat et ey Allah’ın Rasûlü” diyen Hz. Ömer’e hitaben Peygamberimiz (s.): “Nasihat olarak ölüm sana yeter ey Ömer!” diye cevap veriyor-

39 Âl-i İmrân, 3/185.

40 Âl-i İmrân, 3/185.

41 Nisâ, 4/78.

42 Kaf, 50/4.

43 Hicr, 15/99.

44 Tirmizî.

du. Hz. Ömer’in, unutmak istemediği bu ifadeyi, evrak mühürlediği yüzüğünün üstüne yazdığı rivayet olunur. Eğer ki bir insan ölümden ibret ve nasihat almıyorsa; bil ki, başka hiçbir şeyden ibret ve nasihat almaz.⁴⁵

SONUÇ

Tevhid, Kur’ân’ın ana mesajı; bütün meseleleri doğru anlamının mihveridir. Tevhid, eşyayı ait olduğu yere koyma, şirk ise eşyayı yerinden etme yani Allah’ı hakkıyla takdir etmemedir. Meselelere sağlam bir inanç ekseninde bakma, afetlerin doğru okunması için de geçerlidir. Zira kulluğu Allah’a has kılmanın ertelendiği her iş fasittir. Bu kaygıyı erteleyecek hiçbir çaba şer’ân hüsn-i kabul görmez. Yaşanılan her mesele akidevi olmayabilir ancak hiçbir mesele yoktur ki, akideyle münasebeti koparılarak ele alınabilsin.

Her imtihan gibi depremlerin de, tasavvurdan taakkul ve tezekküre varıncaya dek, hakikat ekseninde değerlendirilecek yönleri vardır. Ve her yeni günün; yaşanan her musibet ve imtihanın yeni okuma ve tanımlamaya; hülâsa fihhedilmeye; tecdit bilinciyle değerlendirilmeye ihtiyacı vardır.

Deprem gerçeğinden hareketle, yaşanan hiçbir afet, özü itibarıyla ikram/rahmet olmadığı gibi azap, cezalandırma da değildir. Allah’ın kevnî ayetleriyle farklı imtihanları yaşayan insan, depremi de bir imtihan olarak yaşar. ‘Tevekkül’ ve ‘Tedbir’ ekseninde anlayış farkı, yaşananı ikram/rahmet kılabilceği gibi ceza ve azaba da dönüştürebilir. Yaşadığımız imtihanları biz belirlemiyoruz ancak imtihan karşısındaki tavrımız bizim kulluğumuzdur.

Teolojisini hurafeden, ideolojisini sekülerizmden alan iki cehenneme davetkâr söylemler kuşatmasında insan, anlam ve hakikat arayışındadır. Seküler okuma ile muharref mantığın ifsat ediciliğine mukabil İslâmî bakış, afetlerin, ilahi iradeden bağımsız telakkisi gibi ölçü ve tartının ihmali de reddeder. İslâmî bakış, insanı bir kez daha anlam ve hakikate davet eder.

45 Bk. Ramazan Yazıcıoğlu, “Ölüm Üzerine Tefekkür”, *Nida*, 2022, sayı: 211, s. 4-12.

“İNSAN: ‘ONA NE OLUYOR?’ DİYE BAĞIRDIĞINDA”

— METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU —

Yazımızın başlığı, bilenlerin hatırlayacağı gibi Muhammed Esed’in *Kur’ân Mesajı* adlı mealindeki Zelzele Suresi’nin üçüncü ayeti kerimesinin Türkçe karşılığıdır. Deprem kelimesinden önce Türkçe konuşanların çoğu 6 Şubat’tan bu yana üstü üstüne Türkiye’nin güney vilayetlerinde yaşanan yer hareketlerine zelzele demektedir. Benim de ilk öğrendiğim kelime bu idi ve yaşadığım ilk deprem/zelzele sanırım 1968 ve yine 1971 tarihlerinde Bingöl merkezli ve Elazığ’ı da sallayan yer hareketleriydi.

Allah’ın tabiata yerleştirdiği, tarihin bütün dilimlerinde muhtelif coğrafyalarda benzerleri yaşanmış bu ilahi yasalar, birer ibret levhası ve hikmetli öğretiler olarak başından beri bilinmektedir. Bunun gibi deprem ve benzeri yasalar, evrensel mucizelerdir ki insanların duyu, duygu ve düşünme melekelerine, onları şahit tutar. Çünkü bu şahitlik olmadan insan ne kendini ne de yaratanını tanıyamaz. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah elçileri aracılığıyla da ayrıca ilahi hitaplar indirilmiştir. İnsanların yeryüzünde yaşayarak öğrendikleri mucizelere eklenen bu sözlü mucizeler arasında Son Allah Hitabında mevcut Zelzele Suresi’nde de Kıyamet Saatini iyi anlayabilsinler diye pekâlâ bildikleri bu hakikat üzerinden bir okumaya çağırır.

Öylesine muhteşem ve mucizevi bir dil kullanır ve mealen der ki:

“Yeryüzü o müthiş sarsıntı ile sarsıldığında, Ve yeryüzü ağırlıklarını çıkarıp attığında, Ve insan: ‘ona ne oluyor’ diye bağırduğunda, O gün yeryüzü bütün haberlerini ortaya dökcek, Rabbinin vahyettiği şekilde. O gün bütün insanlar, yaptıklarını görmek üzere biri diğerinden ayrılmış olarak ortaya çıkacaklar. Ve kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görecek, Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görecektir.”

AĞZI DİLİ YOK SANDIĞINIZ TABİAT

Dünya ve ahiret arasındaki irtibat ve dengeyi böylece tespit ettikten sonra büyüklü küçüklü altı binden fazla gerçekleşen zelzele neyin ne-siydi? Sormalıdır; üzerinde yaşayan canlı cansız her şeyi silkeleyip sarsan, yurtları yuvaları dağıtan, baba, anne, kardeş, akrabayı birbirinden ayıran ve hatta her birini büyük bir egoizm sınavına sokan hadise nasıl bir panayı, festival yahut sergi alanıydı? İnsanların foyasını, karakter ve mizaçlarını iyilik ve kötülük temayüllerini görmek, ölçmek isteyenlerin tamamına sunacağı belgeler, bilgiler taşımaktadır bu sergi alanı. Kaç cilt kitap okuyarak, sosyal medya denen fenomeni kaç kez tıklayarak ne kadar bilgi aktarılabilir bu hususta insan zihinlerine? Arama motorlarına ne ölçüde müracaat, insan kalplerine ferahlatıcı bir bilgi/uyarı ve sekînet sağlayabilir?

“Ve kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görecek. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görecektir.” (Zilzâl Suresi)

Halk lisanıyla söylenecek olursa belki “ayıptır söylemesi” ama 6 Şubat depreminin hemen ardından genç arkadaşım Sercan, benim *Bursa Çarşısında Kervan Eğledim* adlı eserimden küçük bir paragrafı hem benimle hem de dostlarıyla paylaşmış bana da hatırlatmıştı. 1999 Gölcük depremi sonrasında yazdığım bir yazıdan aktarılan paragrafta şöyle yazmışım: “Denizleri doldurmayı, nehirlerin vadisini değiştirmeyi, çayları, dereleri kurutmayı marifet ve bayındırlık zanneden bir zihniyetin inşa edeceği bir şehir düşünün. Böyle bir şehrin imarı, tabiata uyumdan çok, tabiattan intikam almasına onunla mücadeleye girişerek planlanıyor demektir. Gelin görün ki ağzı dili yok sandığınız tabiat gün gelir aynı biçimde buna karşılık verir. O zaman insan böyle bir gazap karşısında öylesine çaresiz kalır ki belini bile doğrultamaz.”

İşte o zaman Kur’ân diliyle zelzeleyi kastederek “Ona ne oluyor?” diye bağırır. Komplo teorilerine yatkın yazarları okumadan önce, etkisinde kalmamak için biraz da, erken davranarak kulak dolgunluğu edindiğim malumat, İstanbul ve İskenderun limanlarında demirlemiş ABD gemilerinin bu depremde doğrudan olmasa da dolaylı ve tetikleyici birer teşebbüsü var mıydı, sualidir. 1999 depremi esnasında da yine Gölcük dolaylarında ABD gemisinin bulunduğu dair hatırlatmaları da üzerine koysak benim yine de ikna olacak hâlim yoktur. İyisi mi işin tabiatı üzerinden kanaatlerimi paylaşayım istiyorum.

Elazığ’da doğduğum evi hatırlamıyorum. Ama Maden, Diyarbakır ve Malatya’daki evlerimizi gözlerimin önüne getiriyorum. Maden ve Diyarbakır evlerimiz Karacadağ yöresinde bolca bulunan dünyaca meşhur Diyarbakır surlarının da inşa edildiği siyah taştan örülmüştü. Ve tek katlıydılar. Son yaşanan depremlerin hiçbirinde yıkılma ihtimalleri bile olamazdı. Nitekim 6 Şubat depreminin yıkamadığı bir yaşlı akrabamın Malatya’daki tek katlı evi de benzer malzemelerden yapıldı ve yıkılmadı. Ayrıca yıkılsa bile içerisinde yaşayanların sayısı miktarınca tahribat yapacaktı.

Malatya’da hatırladığım kadarıyla beş ev değiştirdik 1957’den itibaren. Hepsinde kiracı idik. Sadece bir tanesi iki katlıydı ve taş bir binaydı. Ayakta ise yıkıldığını sanmıyorum. 1967’den itibaren babam kendi meşrebine tam uyumlu olsun diye Hacıevliyagil Sokağı’ndaki Hacıevliyagil denilen ailenin evini satın aldı. İki katlı idi. Küçük bir bahçesi de vardı. Evin iki anaç bir kuzu denilen kerpiç malzemelerden örülü duvarları benim çocuk gözüme bir buçuk metre kalınlığında görünürdü. Tavanlarında enleri yirmi beş otuz santim kalınlığında on, on iki adet keresteden örülmüştü. Üzeri toprak damlıydı ve bizim son baba evimiz olarak yirmi beş yıldan fazla içerisinde yaşamıştık. İstimlak sonrası yıkılmasaydı 7,6 değil 9 şiddetindeki deprem bile onu yıkamazdı. Yıkılsa bile yine tahribatı içerisinde yaşayanlar sayısınca olacaktı.

Ortaokula başladığım yıllarda Malatya'da kısmen kenar mahalle sayılan ve demiryolcu babamın istasyonuna yakın olsun diye kiralandığımız Başharık Sokaktaki ahşap evimiz de iki katlı idi. Ve herhangi bir depremde yıkılabileceğini de sanmıyordum. Ayrıca yıkılsa bile içinde yaşayanları öldüreceğini de sanmıyordum. O yıllarda elbette bir deprem bilinci sahibi değildim. Ancak bugünden bakarak düşünüyorum ve söylüyorum. Mahallemizde sadece bir tane üç katlı apartman vardı adı da Renkli Apartman idi. Orada oturanlar bizleri küçümseyerek "Biz apartmanda oturuyoruz" diyorlardı. Apartman ve orada oturmak taşra şehirlerinin öteki sakinlerine göre ciddi bir ayrıcalık sayılıyordu. Geriye kalan meskenlerde oturan bizler onlara göre hâlâ köylü karakterliydik besbelli. Kendi görgüsüzlüklerini unutup elbette böyle söylüyorum. Oysa ben doğma büyüme şehirli biriydim eğer Elazığ, Diyarbakır ve Malatya şehir özelliği taşıyorsa.

ÖNCE AHLAKIMIZ DÜZELMELİ

Şimdi bırakın apartmanda oturmayı insanlar havuzlu, akıllı sitelerdeki rezidanslarda, gökdelenlerin on yedinci katlarında oturmanın fiyakasıyla kasılıp dururken başlarına gelen musibetten yalnızca inşaat firmasıyla müteahhidi suçlayarak kurtulacaklarını sanıyor ve kendi kusurlarını hiç görmüyorlarsa vay hâline onların.

Apartmentta, rezidansta, akıllı evlerde oturmanın avantaj veya dezavantajlarının en önemli göstergesi şimdi karşımızdadır. 6 Şubat'ta on bir vilayeti etkileyen, merkez medyanın dilinde "asrın büyük felaketi" gibi gösterilen bu deprem hakkında derin düşünmelidir. Şehirlerdeki yıkıntılar üzerinde çalışılırken insanların bir kısmının hatırına yolları hasar görmüş köylere ulaşılamayınca oradaki insanların daha büyük yıkım yaşadığı zannıyla korkular büyütülmüştü. Hâlbuki elimde resmî bir istatistik olmasına rağmen diyorum ki köylülerin derme çatma yapıları şehirlerin hilekâr göstergelerine göre bence daha korunaklı ve daha az hasarlı çıkacaktır. Nitekim öyle de oldu ve şehirlerdeki tahribatın büyüklüğü yanında köyleri dile getiren

Şimdi bırakın apartmanda oturmayı insanlar havuzlu, akıllı sitelerdeki rezidanslarda, gökdelenlerin on yedinci katlarında oturmanın fiyakasıyla kasılıp dururken başlarına gelen musibetten yalnızca inşaat firmasıyla müteahhidi suçlayarak kurtulacaklarını sanıyor ve kendi kusurlarını hiç görmüyorlarsa vay hâline onların.

ren bile yoktur. Unuttukları için değil, şehirlerin uğradığı boyutta yıkıma rastlanmadığı içindi.

Hülasası şudur ki deprem yeryüzünün Allah tarafından insanları sınamak maksadıyla tabii faaliyetlerinden biridir ve tarihin en eski zamanlarından beri yaşanmakta ve bilinmektedir. Öyleyse ABD gemilerini, komplo teorikileri buldukları yerde bırakarak, inşaat işleri ile beraber bütün insanlık üzerinde bir ahlak seferberliği başlatmalıdır. Elbette sadece inşaat işlerinde değil yaşanan bütün musibetlerden ders ve ibret alarak Mehmet Âkif merhumun "Önce ahlakımız düzelmeli" düsturunu hatırlamalı, hatırlatmalıdır. Deprem değil sahtekârlık, hilekârlık insanları öldürüyor, şehirleri yıkıp harap ediyor, görülsün artık. Görülsün artık enkaz altında vefat eden insanlarımız tabii bir ecelle değil cinayetlere kurban edilmişlerdir.

Stajyer mimar bir genç kız yeğenimiz, yapı denetim firmalarının birinde stajını tamamladıktan sonra ailesine "Ben mimarlık yapmak istemiyorum" deyince öğrenilmiş ki çocuğun çalıştığı yerde rüşvet, adam kayırma, torpil hatıra gelebilecek ne kadar suistimal tanımına uygun iş varsa tamamı belediyelerle denetim şirketleri arasında sürüp gitmekteymiş. Bir dostum şöyle bir teori ileri sürmüştü. Devlet Ayasofya'yı yıkarak imara açacak olsa, kısa ahlayıp oflamadan sonra arsa üzerinde açılan ihale esnasında acaba kaç müteahhit sıraya girmek için birbirini parçalar?

Zihnimi kurcalayan ardı ardına yaşanan gerçekten korkutucu, ürkütücü, ciddi maddi ve manevi yıkımlara sebebiyet veren depremler münasebetiyle kalbimi de sıkıştıran iki önemli soru var. Biri merkez medyanın ağızındaki çirkin, anlamsız hatta tek kelimeyle tanrıtanımaz dil hakkındadır. Tabii bir hadisenin yegâne izahı “felaket” kelimesi midir? Müslüman bir topluma hitap eden bu cahil, saygısız ve ne yazık ki kontrolsüz çevre ne zaman silkinip kendine gelecektir? Burada felaket yerin oynaması mıdır yoksa devlet erki ile ortaklaşa her yurttaşın şöyle veya böyle hissesi bulunan ahlak zaafı mıdır? Yer oynaması tabiatı gereğidir. Peki, fay hatları üzerindeki arsayı kullanabilmek maksadıyla türlü dalaverelerle oraları imara açmaya izin veren, açılmasını sağlamak için rüşvet dağıtan insanın fitratı ve ahlaki buna mı programlıdır?

mak ne de çırpınıp dövünerek “felaket” tellallığı yapmaktır. Buradan ciddi, samimi ve fiili bir ibret ve ahlak dersi çıkartmalıdır.

BEŞERİ HIRS VE KUSURLAR

Yalnızca on bir vilayetin ahalisini değil elbette bütün toplumu alakadar eden sahiden eşi benzeri pek az görülmüş bir musibet karşısındadır insanlar. Genel ve en yaygın kanaat şudur ki insanları deprem değil ihmal, sahtekârlık ve malzemededen çalma gibi beşeri hırs ve kusurlar öldürmektedir. Bu böyle bilinmeye devam ederken depremin hemen ardından neredeyse bütün toplum kesimlerinin olağanüstü denilecek bir süratle maddi manevi depreme maruz kalan bölgelere insani yardıma koşması neyin göstergesidir merak ediyorum? Batılı toplumlarda pek rastlanamayacak kadar yüksek soluklu olan bu

Ellerinde olmadan kendilerine isabet eden hadiseler üzerinden Müslümanca düşünmenin yolu ne kadar suçlamak ne de çırpınıp dövünerek ‘felaket’ tellallığı yapmaktır. Buradan ciddi, samimi ve fiili bir ibret ve ahlak dersi çıkartmalıdır.

İnşaat malzemesinden azami miktarda çalarak rantını artırma çabası mıdır felaket yoksa kendi hâlinde tarihin belli dönemlerinde karakteri gereği yerine biraz daha sağlam oturmaya programlanmış arzın hareketi midir? Başkalarının düşünce ve inancına müdahale, zorla değiştirme çabası doğru değildir. Tamam da “Ben Müslüman’ım” diyen insana söyleyecek o kadar söz var ki bu bahiste. Amentüsünde, hayrın da şerrin de Allah’tan geldiğini sorumsuzca zikreden bir toplumun liderleri felaket söylemine ses çıkartmamalarının yanında bu inanç ilkesine dayanarak hâlâ benzer hadiseleri “Kader” kavramıyla açıklamaya kalkıştırlarsa mevcut inanç kavramında bir marazi durum olduğu görülmelidir artık. Onlar hiç mi Kur’ân okumazlar; kaç ayeti kerime “Başınıza gelen musibet kendi işledikleriniz yüzündendir” der. Elleri olmadan kendilerine isabet eden hadiseler üzerinden Müslümanca düşünmenin yolu ne kadar suçla-

koşuşturmanın da bir açıklaması bulunmalıdır. Şehirleri hileli inşa edenlerle, arsaları adam kayırmacılıkla kapatanlarla yıkıntıya uğrayanlara yardıma koşanlar aynı kişiler değil mi? Bu tezdin makul bir izahına ihtiyaç var şimdi de. Doğrusu ben aciz kalıyorum.

Aralarında yaşadığım toplumun sosyolojisi, etnik ve itikadi tercihleri üzerinde düşünürken bir ömür yukarıdaki soruların cevabını arar dururum. Kültür ve görgüleri bana göre daha yüksek birileri örnek teşkil etsin diye Batı toplumlarını göstererek onlar gibi olmayı öneriyorlar. Daha ileri gidenler İslâm’ı bırakıp Hıristiyanlığı seçme yönünde de açık kapalı imalarda bulunmuşlardır, bulunmaktadır. Doğrudan “Biz Hıristiyan olduk” denilirse bile Avrupalı olmak, laik olmak ve de muasır medeniyetler seviyesine çıkma emelini işaret eden Kemalist ideolojiyi sahiplenmeye dair yaklaşımlar durmaksızın dile getirilmektedir.

6 Şubat 2023'teki Kahramanmaraş depremiyle zemini kayan tarlalar

Hadisenin bir ahlak sorunu olduğu noktasında buluşmaya yanaşılıyorsa meseleyi buradan alarak analiz ettiğinizde ortaya ne çıkıyor? Batı toplumları daha disiplinli, daha düzenli ve yasalara daha saygılı görünüyorlar. En gelişmişlerinden olan Alman toplumunun bir önceki lideri Angela Merkel, görevi bıraktıktan sonra mütevazı bir evde yaşamını sürdürürken İslâm dünyasındakilerin genelinin yaşamı Müslümanlık Hıristiyanlık mukayesesinde nereye sığdıracaktır; insanlar soruyorlar. Yanlışlık aslında öncelikle ahlak kelimesine verilen anlamda saklıdır. İdeal insan topluluğu melekleşmiş robotik uydu yaratıklara benzeyenler olarak gösterilebilir mi?

Batı toplumlarının salt yasalara uygun ve saygılı yaşamaları model ve iyi ahlak örneği sayılabilir mi? Ahlak kelimesi insan davranışlarının umumi ismi ise eğer ve temadi etmesi gerektiği ortada ise o zaman bunun iyi sayılabilmesi, beşeri ulvi duygular ve selim düşünceler üzerine bina edilmiş olmasına bağlıdır. Oysa Batı toplumlarında düzen, disiplin, yasalara uyma söz konusu iken bu tutumun iyi ahlak sayılabilmesi için ulvi duygular ve gönüllülük taşıması şartını yerine getiriyor mu diye sorulmaz mı? İşte onlarda eksik olan bu taraftır. Gönüllü olarak değil zorunlu olarak böyle yaşamaktadırlar. Zorunluğun büyük ekseriyetle dünyacı telakkilerden kaynaklandığı, dünyaya dair en ufak bir kayba

tahammülleri bulunmadığı ortadadır. Çünkü ahiret endişesi yok edilmiş yahut sahil değildir. Oysa kendini Müslümanlığa nispet eden toplumlarda ise durum tam tersine, dünyaya boş vermişlik telakkisi onlardaki ahlakı oluşturan duygusal boyutun düşünce yönüne göre daha aşırı gelişmişliğiyle açıklanabilir.

Nasıl mı? Şehirleri inşa ederken, arsaya talip olurken, gayri nizamiliğine rağmen usulsüzce ele geçirecek, ardından demirinden çimento-sundan eksilterek, yine gayri nizami biçimde binasını yükselten, kârını, gelirini kat kat artıran kişi ile bir musibete uğrandığında da önündekini çiğneyerek yardıma koşan aynı kişi midir? Kaldı ki Batı toplumlarında olduğu gibi hiçbir yasal zorunluğu yokken sahici ve büyük oranda da işe yarayan, dertlere derman olacak miktarda sergilenen yardım faaliyetleri bu yıkıntılarda parmağı olan kişiler tarafından mı yapılmaktadır; insan şaşırıp kalıyor.

Öyleyse şaşırmaı bir kenara bırakarak kalbi rahatlatan hadiseyi çözümleyen birtakım analizlere ihtiyaç vardır. O da kanaatimce ahlakın doğru tanımı ve uygulamasıyla hayata geçirilebilecektir. Ahlak insan davranışlarının sürdürülen hâline isim olmuştur. Ve insan, davranışlarını kendi yaratan bir varlıktır. Öyleyse iyi ahlak, arasında bolca gönüllülük bulunan ulvi duygularla beraber derin düşünceler son-

rası sergilenen beşeri davranışlara denilecektir. Kötü ahlak ise tersine kirli ve süfli duyguların sürüklediği düşüncesizce ve tamamen kişisel çıkar üzerine kurulu davranışlar demektir. Geriye Batı toplumlarının davranışları hakkında bir şey söylemek kalıyorsa denilebilir ki onların ahlakı çoğu kere zorunlu ve en az bir o kadar da otomatik/robotik karakterlidir. Gönüllülük göstergesi yok denecek kadar azdır.

YAŞANABİLİR ŞEHİRLERİN İNŞASI

Otomobil kullanan biri olarak bana verilen örneklerin başında hep yeşil ışık yanıyor olsa dahi Batılı araç kullanıcı yoldan geçen insan varsa durup yol vermekteymiş. Bunun gönüllü yapılıp yapılmadığını önemsemediğiniz zaman yani davranışlardan gönüllülük esasını kaldırdığınızda davranışı ahlak tanımına da sokamazsınız. Öyleyse Batılı insan iyi ahlaklı olduğu için değil başka herhangi bir sebeple doğulu insana göre daha disiplinli ve nizamlıdır. Bunun ideal bir insanlık modeli olduğunu söyleyerek doğulu insana örnek göstermek yanlış olacaktır. Doğulu insana örnek gösterilecekse bu ne Japon halkı ne de Batılılardır. Her iki toplumsal yapıda da ciddi arızalar mevcuttur. Doğu toplumları aşırı duygusallıkları sebebiyle kendi elleriyle kendilerini zora sokarken, Batı toplumları da dünyevileşmiş sömürücü ve egoist tutumlarıyla nizami ama gayrı ahlaki bir hayatın zebunurlar. Yasal olan her şeyin helal olmadığını anlamak için insanların (hele ki Müslümanların) Alev Alatlı hanımın cumhurbaşkanı karşısında ödül töreni esnasındaki söylevini mi beklemesi gerekiyordu?

Son yaşanan deprem yeni kavramlar öğretti insanlara. Mesela çok katlı apartmanların enkazları altından canlı insan bazen de hayvan çıkartılırken madencilerin kullandığı bir metot dile getirildi. Domuzdamı denilen yolla enkaza girilebilmek için kalın keresteler, ağaçlar, kalaslar kullanılmaktaymış. Onlarla dar geçiş hatları kuruyor ve enkaz altındaki canlıya böylece ulaşılmış. Bir yakın akrabamın Malatya'da tek katlı evinin damı işte böyle kalaslar üzerine inşa edilmiş bulunduğu için depremde yaşlı akra-

bam evinden hiç çıkmadan ve evi önemli bir hasar almadan orada yaşamasını sürdürmektedir. Yazının girişinde şehirlerin daha küçük olduğu yıllardaki baba evlerimizden söz açmıştım. Demek ki belki şehircilik, bayındırlık malumatı bugünkü yöneticiler kadar bile değilken o dönemlerin insanları daha yaşanabilir şehirler inşa edebilmişler. İş biraz daha ileri götürerek denilebilir ki bırakın elli yıl, yüz yıl öncesini miltattan önce inşa edilmiş Adıyaman'daki Cendere Köprüsü deprem sonrası sapaşağlam ayakta durmaktadır. Oysa yapımının üzerinden elli yıl bile geçmemişken Karakaya Barajı sonrasında kondurulan köprünün şimdi yerinde yeller esmekteyse burada bir ciddi sıkıntı var demektir.

Sözün özüne gelinecek olursa ahlaksız insan yoktur bu bilinmektedir. O hâlde sokak jargonunda yıllardan bu yana ağızlara sakız edilmiş "Dindar ama ahlaksız" sözünü tashih etmenin zamanı geçmesin. "Dindar ama kötü ahlaklı" sözündeki iki sıfat aynı kimsede bulunamaz diye bir umumi kanaat vardır. Müstahak olmuş birilerinin adam kayırma yöntemiyle önüne geçerek arsa kapan, onun üzerine gayrı nizami ve hilekârca, demirinden çimentosundan aşırılmış bina inşa ederek insanlara satan namazlı niyazlı müteahhit ile onun suiistimaline göz yuman, ses çıkartmayan *dindar* yetkilinin ahlakı hakkında ne söylenmelidir? Başlarına bir musibet geldiğinde de sanki kendisine dokunmadığı için sevincini koltuğunun altına alarak kendisinden beklenmeyecek oranda maddi yardımlara seğırtten insan tekini hangi kategoride değerlendirilmelidir? Dindar mı iyi ahlaklı mı?

Musibetler foyaların, boyaların, bazen de gizli niyetlerin bile kendiliğinden ortaya saçıldığı önemli ve hikmetli imtihan sualleridir. Zelzele Suresi'nin son ayeti kerimelerini yeniden hatırlayarak, hatırlatarak ve müminlerin şiarı "Sözün dinler ve doğrusuna uyar" hikmetini de yedeğe alarak sözün sonunu öyle getirelim:

"Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görecektir. Ve kim zerre kadar kötülük yapmışsa onu görecektir"

DEPREM AYNASINDA İTİKADİ, SİYASİ VE TOPLUM HAYATIMIZ

— ERCAN YILDIRIM —

6 Şubat tarihinde Kahramanmaraş'taki iki, Hatay'daki bir deprem ve binlerce artçı, Konya, Niğde ve Sivas'taki fay hatlarının hareketlenmesiyle âdeta “deprem fırtınası”na dönüşen afetler, beklendiği, geçmişte çok kere gözlemediği gibi siyasi, sosyal, kültürel, demografik değişikliklere neden olabilecek kapı araladı.

Türkiye'nin siyasi yapısını perçinleyen depremler, sosyo-kültürel ve itikadi bakımlardan da belirgin göstergeler inşa etti. Bir kere Müslüman bir toplum olarak “depremin değil binaların öldürdüğü”nü, “yönetmeliğe uygun yapıлып denetlendiğinde” yıkım ve ölümlerin gerçekleşmeyeceğini, evlerimizi sağlam yaptığımızda binaların yıkılmayacağını “öğrendik.”

GÜNCEL MESELELERDEN KADİM ÇÖZÜMSÜZ TARTIŞMALARA

Hadiseler karşısında “çok mezhepli”, aslında konjonktürel pragmatist bir toplum olduğumuzu afetle gördük de diyebiliriz, enikonu Protestan'dan evvel pozitivist bir millet olmayı başardığımızı da söyleyebiliriz.

Bu sefer ki deprem fırtınasında modern dönemlerde özellikle Meşrutiyet İslâmcılarının ana konularından biri olan tevekkül yani “malını sağlam kazığa bağla sonra Allah'a emanet et!” anlayışı bile, kabul etmek gerekir ki pozitivist baskı nedeniyle çok da savunulamadı. Bir tarafta yine modern bir yorum olan bu “sağlam kazık” vurgusu bile tartışmalıyken biz Müslümanlar “her şeyin Allah'tan geldiği” inancını ve Kitab'ın bildirdiğini tevil etme yoluna gittik. Sorulması gereken sorunun şu olması gerekmiyor mu: Deprem tehlikesi yoksa bile evleri sağlam ya da en azından ‘olması gerektiği’ gibi

inşa etmek insani ve İslâmî bir etik tutum değil mi? Yine kabul etmek gerekiyor ki, maddi dünya, yeni konfor alanlarımız üzerinden itikadi bir kanal açacak çıkışlar yaparken yeni bir yorum getirecek cesaret ve bilgiye sahip değiliz!

İnsanoğlunun elindeki teknik ve teknolojik imkânlarla yerkabuğunu tüm bilimsel usulleri, araçları, duyularımızı kullanarak inceleme imkânına sahip bulunmadığımız hâlde deprem bilimci denen jeologların “çıkarm ve yorum”larını Kur’ân'dan daha “makbul” görmemiz de modernizmi gayet güzel içselleştirdiğimizi gösteriyor. Kimsenin, tarikatların, gelenekselcilerin bile bırakın cebriyeyi, Hanefi-Maturidi çıkarımları bulunmadı. Bunun yerine Mutezili yoğun bir itikadi perspektifte depremin kendisinin değil ama ölümlerin kulların elinde, onların hatalarıyla gerçekleştiği konusunda bir uzlaşma hâkimdi. Sekülerler ile dindarlar sağlam bina yapmanın ölümleri ortadan kaldıracağı fikrinde hemfikirler; kemer takarak, denetimleri artırarak trafikte ölümleri azalttığını ifade eden bir kamu düzeninde irade tabi ki cüziden külliye çıkar! Elbette bu derece pozitivist atmosferde afetlerin, felaketlerin ahlaki düşüklükten, toplumsal çürümeden kaynaklandığını ifade etme cüretini göstermek de gerçekten cesaret istiyordu. Afetten günler sonra kurtarıldığı hâlde hiçbir sağlık sorunu yaşamayan, vücut değerlerinden hiçbiri bozulmayan kız çocuğunun bu hâlinin pozitivist bakışla açıklanamamasının üzerinde durulmaması ayrıca ahlaki sorundu aslına bakılırsa. Yekpare saik olarak bu ahlakiliğe değinilemeyeceğinden yine artık ezbere dönen maddi eksik, yanlış ve kusurlarla zikretme tarzı da bu sayede doğdu.

Kur'ân-ı Kerim'deki kıssaların yekûnunun "ibret, heva-hevese uymama ve akletme" odağında aktarılmasını bile dikkatlerden kaçırın bir millet hayatında referanslarını jeoloğlara, inşaat mühendislerine, mimarlara göre belirlemek son derece normal. Bu açıdan depremde sahici bir çıkarım, ibret ve öğüt edinme fikri, dersi bile almaya muvaffak olmadık! Bir hadisenin birden fazla sebebinin mümkünlüğü, çoksesli yorum kabiliyeti, etik kendiliğin en çok bu durumlarda kendini gösterebilmesini itikadımızın ve Müslümanlığımızın en veciz yönelimlerinden tevbe ile birleştirmeyi başaramadık. İbreti, dersi, tevbeyle tek boyutlu biçimde sadece maddi kusurlar üzerinde görmek sahici ve etkili değişimler, sağlam, nizamnamelere uyan binalar yapmayı getirir mi, göreceğiz. Üstelik etik kendilik, şahsî sorumluluk alıp vazife üstlenmeyi, başkalarını suçlama üzerinden değil de kendini bilme ekseninde irade geliştirmeyi içerdiğinden arınmayı bireyden topluma taşıyabilir.

SEKÜLER KONFORDAN VAZGEÇEBİLMEK...

Önce kendisi ve çevresini akabinde etrafını bilinçlendirip irşat etmeye matuf usulün devamı bakımından sarsıntılar evvela kendini düzeltip sonra başkalarını düzeltme girişiminde bulunmayı bize yeniden hatırlatabilirdi. Oysa arınma ne bu dehşete ne salgından ekonomik ve siyasi krizlere ne de orman yangınlarından büyük sel ve heyelan felaketlerine dek hiçbir hadisede gündemimize girmedi. Modern Müslümanlar olarak tövbe edip arınmak yerine empati geliştirerek "hatalarımızdan ders çıkararak" dünyevi olanı güzelleştirmek ve geliştirmek bakalım bizi iki cihanın hangisinde kurtaracak, âbâd edecek...

Millet hayatımızı İslâmî kaidelerin yerine kanaat önderi bahsinde diyetisyenlerin, psikologların, doktorların, bilim kurullarının idare ettiği bir dönemde yaşıyoruz. Depremlerden sonra iki uzman türü, jeologlar ve psikologlar toplum idaresini ellerine aldılar. Deprem uzmanları, her gün hatta her dakika televizyonlarda "yıllardır ben söylüyorum" diyerek memleketin tamamında "korku iklimi" oluştururken psikologlar aksine motivasyon, destek, rahatlama anlatıları geliştiriyorlar.

Gerçeğin, fayların, artçıların, şehirlerin hâlinin ve deprem uzmanlarının felaket senaryolarını psikologların telafi etmesi elbette mümkün değil. Depremden önce açılan yaralar, eksiklerimiz, hatalarımız, dünyanın geçiciliği, dünya malının dünyada kaldığı afetten sonra bittecrübe hatırlandı. Daha da ötesinde sorumsuz, hissiz ve hissiyatsız ithamlarıyla tanınan Z Kuşağı'nın empatisi belirgin bir merhamet, şefkat, vicdan ve ünsiyet geliştirmelerini de sağladı. Depremden daha bir ay önce EYT, maaş zamları, enflasyon, vergiler için dünyayı ayağa kaldıran toplum vicdanı, her an elindekileri yitirebileceğini, merhameti, ölümü, ahirette hesap vermeyi hatırladı. Toprağa, insana, değerlere bağlılık... vatanın bekasını düşünme retoriğini küçümserken bir anda gidenlerin açtığı boşluktan korunma duygusu depremle gelişen hasletler arasına girdi.

"Sabah ne giyeceğini, ne yiyeceğini düşünenler şimdi canının derdinde..." cümlesi bir motto olarak hayatımıza yerleşti. Bu hakikati görmesi, gençler için de toplum için de bir tecrübe oldu. Çünkü öyle bir toplumda yaşıyoruz ki, insanlara yardım için can-ı gönülden öne atılanlara karşın yardım paketlerinin içine abiye, topuklu kıyafet koyanlar da bu ülkenin gerçeği. Benzer davranışlarda art niyet aramaktan çok insan gerçekliğimizi anlamaya çalışmak daha doğru. Afetler, felaketler, savaşlar öz ile kabuk arasındaki farkı ayan ederler. Türk toplumunu anlamak için "güzel günler"e, neşeye değil olağandışına bakmak daha mantıklı, anlamayı sağlayacak türdendir. Öz ve kabuğun toplum hayatında da kolayca sezilemeyeceğini öngörebiliriz, lüks, şatafatlı, konforlu binaların çökmesine karşın masrafı gösterişe değil öze, asl'a yapan müteahhitlerin ayakta kalan bina dikmesi hakikatin yönünü gösterebilir.

Depremi en yıkıcı olduğu mevkideki bir züccaciye dükkânında sergilenenlerin, vitrindeki bir tabağın bile yerinden oynamaması sağlam temel pozitivizmiyle izah edilebileceği gibi özün yönünü anlamaya sevk edebilir bizi. Depremzedelere çorbayı fahiş fiyatla satan da tesisin önünde bedava yemek dağıtan belediye de insan cinsine, bu toprakların insan havuzuna tabi...

DEPREMİN SİYASAL ALANDAKİ ETKİLERİ

Deprem yalnız toplumsal, şahsî, manevi sahalarda değil belki bunlardan daha çok siyasal alanda ciddi belirlemelere yol verdi. Artık çok net biçimde anlaşıldı ki Tanzimat ile ortaya çıkan, “Türkiye İslâm ile mi yoksa İslâm dışı Batı modernitesi ve laiklikle mi var olacak, geleceğini belirleyecek?” ayrışması uzlaşma kabul etmeyecek boyuta evrildi.

Daha evvel bir şekilde muhafazakârlık, kocakarı imanı, Anadolu irfanı gibi ortacı yönelimlerle ya da merkez çevre modeli ekseninde Kemalizm ve dışladıklarının devlete yerleşmesi kamusalıyla kutuplar geçişkenlik yaşayabiliyordu. Fakat deprem gibi insani konuda bile çatışma “kan davası” boyutuna ulaştı. Bu da hâliyle Schmittçi dost-düşman çatışmasını ontolojik boyuta getirdi. Elbette burada Millet ve Cumhuriyet ittifaklarını aşan mensubiyetler var. Millet ittifakında görece İslâmcı, dindar, muhafazakâr, Milli Görüşçüler yer alıyor. Bunlardan bir kısmı laik-Kemalistler gibi varoluşumuzu Batıcı laiklikte görmüyor. Aksine Cumhuriyet ittifakında da özellikle milliyetçilerin hatta dindarların tamamı İslâm’ın emir ve yasaklarını kamusal alanda mutlaklaştırmadan bize sağlam bir gelecek olmadığına inanmıyor. Fakat bu siyasal oluşumların ötesinde Tanzimat’ın belirlediği İslâm/İslâm dışı kutupları keskinleşmiş durumda.

Duyguları, hissiyatı, maneviyatı bile ikiye ayıran, kutuplaştıran iktidar-muhalefet denklemi yardımlarda bile kendini gösterdi. Buna öteki çatışmaları da eklemek gerekir. Ahbap ve Babala ile AFAD ve İslâmî kuruluşlar birbirlerinin yerine ikameye girişilmesi bir yanı sıra “paralel devlet” yaratma girişimiydi. Buna “devlet aciz kaldı”, “17 Ağustos ile devlet aynı durumda” cümleleri eklenince tüm seküler laik kesimler hacimlerinin çok daha ötesinde içine

Deprem hayata bakış açımızdan, itikadi, siyasi, sosyal yapımıza dek pek çok konuda bariz göstergeler sundu. Tarih bize belletiyor ki değişimleri, dönüşümleri insanlar kendi iradeleriyle gerçekleştiriyorlar. Her yeni oluş bir büyük hadiseye, afete, felakete, savaşa, salgına dayanıyor.

Madonna’nın bile dâhil olduğu reklam kampanyasına ulaştı. Herhangi bir İslâmî STK’nın üçte biri kadar bile yardım yapamayan laik kesim ciddi bir reklam kampanyasına girişti. İktidarı kastetmeden “devlet bize gölge etmesin” cümleleri siyasetin ötesinde doğrudan Türkiye karşıtı zihniyet ürünüydü.

Son derece tesirli reklam, tanıtım gücüne karşı enkazdan kurtarılanların “tekbir”leri tüm ayarları bozdu. Bu derece etkili reklamlar, iktidarı depremde acze düşüren propaganda bir anda “tekbirler”le geriye düştü. Hatay’da bir vatandaşın “CHP’liyim ama İHH’nın verdiği çadırda oturuyorum” cümleleri hakikat/gerçek ayrımını daha net ortaya döker. Enteresan bir şekilde enkaz başından yapılan “yalan üretimi” de beklenen iktidar karşıtı etkiyi getirmede. Halk TV yayınlarında vatandaşların kendilerinden beklenen “yokluk edebiyatı”nı tekrarlamamaları, Şirin Payzın gibi bir ismin yalanını kendi kanalının tekzip etmesi, baraj patladı, “önce AK Partililer kurtarılıyor”dan Suriyelilere yönelik provokasyonlara kadar yüzlerce dezenformasyon, yaratılmaya çalışılan devlet-Ahbap ikilemini büyük oranda boşa çıkardı. Muhtemelen daha sağduyulu ulusalcılar, muhalifler bile “herkes gittikten sonra geride yine devletin kалаcağı” gerçeği üzerinden düşünüyor.

Siyasal kutuplaşma aslında zihniyet dünyalarının nereye, ne derece açık olacağını da kanıtıyor. Mesele hükümet yönetimini devralmanın ötesinde İslâmî olanın en asgari düzeyinin dahi bırakın tüm boyutlarıyla belirleyiciliğini, temsiliyetine bile tahammülsüzlüğü ayan etmesi bakımından hayati.

Türkiye'nin öncelikle hiçbir şart altında gevşetilmeyecek, bozulmayacak, birebir uygulanacak bir şehircilik politikası geliştirmesi gerekiyor. Cumhuriyet dönemi şehirciliğinin başıboş, plansız gelişimi göz önüne alınrsa İslâm şehri, Türk evini temel ilkeleri etrafında yeniden kamusal alanın, şehirleşmenin merkezine yerleştirmek şart.

Deprem konjonktürünün 2023 seçimlerine etki si tartışılır fakat hiçbir şeyin 5 Şubat şartlarında gelişmeyeceği de açık! 17 Ağustos depreminden sonra 1970'li yılların yırtık çadırlarının farkına varan devlet mekanizması aslında "köhnemiş kamu ve bürokrasi" gerçeğiyle de yüzleşti. Afetlerle mücadele için sivil savunma teşkilatları başta, yeni bir örgütlenmeye gidilerek hızlı, etkili, modern bir afet yönetimi 2000 sonrasında hayata geçirilmek istendi. Pek çok deprem, çığ, yangın, heyelan, sel hadisesinde çok rahat, çok profesyonel müdahaleler de gerçekleşti. 6 Şubat depremleri gösterdi ki, artık bu afet yönetiminin bir veya birkaç şehir eksensiz değil de en az on şehir kapsayacak biçimde yeniden organize edilmesi gerekiyor. Yakın illerin birbirine bağlanması teşkilatlanma açısından elzem ama aynı felakete karşılaşıp resmî ekiplerin de enkaz altında kaldığı şartlarda birbirini yedekleyecek dinamizmin devlet mekanizmasında kurulması gerektiği böylece tecrübe edildi.

Kuşkusuz liyakat anlatılarındaki öykünmecî ve kendini en üst yerlerde hayal edenlerin kariyerizminin dışında sahiden ehliyet problemlerinin bulunduğu düşünülmeli. İdarecilik, kaostan sükûnetli ve yetkin kararlar, organizasyonlar geliştirebilme yetisi, kritik ve uzmanlık gerektiren hususlarda bizde eski bir kıstas olan "isteyeni değil kaçanı görevlendirmeli" şiarını işletmeli. İyi söz dinleyen, sorgulamadan yapan, tartışmayan, düşünmeden emirleri yerine getiren zamanla inisiyatif gerektiren tüm hâllerde sağladığı faydadan kat kat fazla zarara yol açabiliyor. Bu tür durumlarda öncelikle suçluyu tespit etmek, herkesin yüklenmesi gereken sorumluluğu en zayıf halkaya atarak sıyrılmakla ilgili. Müteahhitler, kontrolörler, belediyeler kadar kolonları kesenler, imar afları, sonradan otopark gibi genişletme yapanlar da kusurlu.

Bütün bunların ötesinde Türkiye'nin öncelikle hiçbir şart altında gevşetilmeyecek, bozul-

mayacak, birebir uygulanacak bir şehircilik politikası geliştirmesi gerekiyor. Cumhuriyet dönemi şehirciliğinin başıboş, plansız gelişimi göz önüne alınrsa İslâm şehri, Türk evini temel ilkeleri etrafında yeniden kamusal alanın, şehirleşmenin merkezine yerleştirmek şart. TOKİ konutlarının ayakta kalması yönelttilen eleştirilerin, estetik kaygılarının, maliyetlerden habersiz konformist yergilerin ne derece temelsiz olduğunu da gözler önüne serdi. Apartman atlarında daha az dükkânın bulunduğu, temel ihtiyaç birimlerinin yapılardan ayrı tasarlandığı şehirleşme sadece deprem için değil sağlıklı, estetik, yaşanabilir bir şehir hayatı için de elzem. Mesele sağlam bina yapmaktan çok yaşanabilir, doğayla, varoluşla ahenkli, dünyanın tuzaklarına düşmemizi engelleyen şehirler inşa edebilmektir. İslâm şehri Türk evi bu kaygının, Müslüman yaşama biçiminin temelidir.

İSLÂM ŞEHİRİ TÜRK EVİ

Deprem vesilesiyle "nasıl bir şehir" fikri canlanınca pek çok teklif birbirini takip etti. Elbette bunların arasında Türk evi, İslâm şehri modeli perspektifi de bulunuyordu. Fakat mesele o derece arkaik, anakronik tartışıldı ki, Türk evi fikri, bu gelenekselci romantizmle gerçekçi kapitalistler tarafından rahatlıkla tasfiye edilecek boyutta ele alındı.

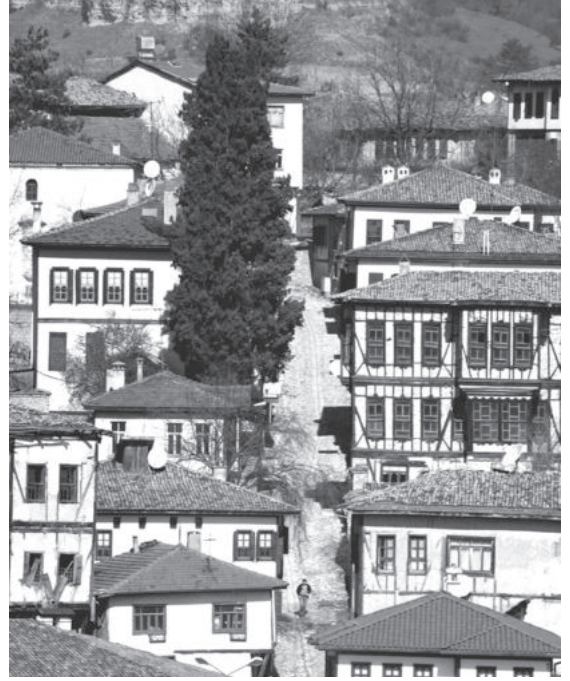
Türk evi en başta yapı malzemelerinin bulunulan coğrafyaya göre elde edilmesi, ucuz, kolay erişilebilirlik, geçici ama estetik ve mahrem standartlarını karşılayacak tarzda inşa edilmesi demektir. Bu kimi yerlerde hıms, kimi yerlerde taş, ahşap, kerpiç olabilir. Türk evi, genellikle iki katlı inşa edilir, alt kat alur, kiler gibi fonksiyonları icra eder. Hayat, sofa, eyvan, bağımsız banyo üniteleri, bireylerin bireyselliklerini yaşayabilecekleri, mahrem dairesini gözecek odalar kadar "aile olma"nın gerektirdiği müşterek yaşamı idame ettiren umumi sahaları da içerir. Bahçeli,

yüksek duvarlı evler güvenlik, mahrem, özgürlük ihtiyacını fazlasıyla karşılar. Kapı tokmağın-
dan odalardaki taş, tahta oymalara kadar hep zarafeti, estetiği, güzeli önde tutan İslâm şehri Türk evleri, kul ve komşu hakkını önde tutar.

Depremle gündeme gelen bu modele umumi bir klişe de eklenerek evleri ovalara değil dağlara yapma da eklendi. Pre-modern dönem tarım yoğun ekonomide dağı yaşamak, ikamet etmek, ovayı geçinme için kurgulayan medeni seviyeye modernite, Sanayi İnkılabı yeni kriterler getirdi. Artık şehirler ulaşım, iletişim, üretim bakımından rahat sahalara kaydı. Gemi, demiryolu ve endüstriyel üretim düzlükleri gerektirdiğinden Batıda da gelişmekte olan ülkelerde de şehirler kapitalist üretim-dağıtım-tüketim dengesine göre kuruldu, gelişti. Zaten İpek ve Baharat Yolu üzerindeki şehirleşmemiz aslına bakılırsa modern öncesinde düzlük merkezliydi. Bu nedenle retorik yoğun yerleşim yeri tavsiyeleri rasyonel, gerçekçi değil. Anadolu'nun, tüm Artvin'den İskenderun'a kıyı kesimin şehirlerinin düzde inşa edildiği düşünülürse bunları yeniden "dağa kaldırma" tavsiyeleri irrasyonel ve alkış, beğeni hastalığının, hamasetin göstergesi. Popülist denemez, zira insanımız olabildiğince kolay ulaşılabileni ister.

Mesele İslâm şehri, Türk evinde rantı, para hırsı yüzünden toprağın kaldıramayacağı çok katlılığı reddetmektir. Zaten tarihsel, bahçeli, yüksek avlulu, iki katlı Türk evi özellikle büyükşehirlerde yalnızca üst gelir grubunun sahip olabileceği değerde. Bu romantik çıkarımlar yerine Müslümanın ev ve şehir tahayyülünün genel ilkelerini gözeterek bir şehirleşmeye gitmeli.

Bir kere İslâm şehri perspektifinde kimseye ayrıcalık için kamunun, toplumun menfaatleri dışında birimler inşa edilemez, basit de olsa hizmetler sınıfsal çıkarları gözetemez. Mesela metroyu yalnız yüksek gelirli mahallere yapma zaten problemliyken bir metro çıkışını ana yolun özellikle düşük gelirli yerlerin bulunduğu yakaya değil de siyasi baskı gücüyle daha katma değeri yüksek tarafa koymak, böylece rant sağlamak velev ki dindar-muhafazakârlar bile olsa gayrimeşrudur, kapitalistliktir. Enteresan olan bu Türk evi hamaseti yapanların pek çoğunun tuzu kuru, mirasyedi, rantiyeye ya da lüks sitelerde yaşayanlardan gelmesi.

Bırakın bitişik nizamı İslâm şehir ufkunda yapılan binaların "komşunun güneşini engellemesi" temel bir ilkedir. Zaten bu kriteri yerine getirmek başlı başına "yaşanabilir şehir" inşa etmektir. Kul ve komşunun-doğanın-varlığın-canlıların hakkını, mahremi, fitratı gözetmek, insanın ve dünyaya dair her şeyin geçiciliği, mülkün yalnız Allah'a ait olduğu bilinci, sademütevazı-minimal, estetik yaşama, aile merkezli toplum ve devlet mekanizması, özlenen İslâm şehri, Türk evinin temellerini ihtiva eder. Deprem bize bu gerçeği ayan beyan gösterse de arsasına yapılacak apartman ne kadar çok katlı olursa o oranda daire alacağını hesaplayan insan portresi ve düzeniyle bunu gerçekleştirebilmemiz zor.

Deprem hayata bakış açımızdan, itikadi, siyasi, sosyal yapımıza dek pek çok konuda bariz göstergeler sundu. Tarih bize belletiyor ki değişimleri, dönüşümleri insanlar kendi iradeleriyle gerçekleştiremiyorlar. Her yeni oluş bir büyük hadiseye, afete, felakete, savaşa, salgına dayanıyor. Ekonomik krizden vekâlet savaşlarına, salgından afetlere tarih felsefesinin kaydettiği olayları kısa sürede yaşadık.

Bu büyük hadiselerle beraber 2023 seçimlerinin, Cumhuriyet'in ikinci yüzyılına, temel kaynaklarımız Kur'ân-sünnet ve iki prototip dönem, Asr-ı Saadet ve 1071 sonrası Anadolu'da kurduğumuz, Batı'yı, kapitalizmi gerileten İslâmî düzeni ihya ve inşa etmesi yolunda bir başlangıç oluşturması için şuur-irade-hareket geliştirmek biz Müslümanların asli vazifeleri arasında!

DEPREM VE KADER -GİZEM VE DUA- TEDBİR VE ÇABA

— SİBĞATULLAH KAYA —

Türkiye, 6 Şubat'ta 9 saat arayla meydana gelen iki büyük deprem nedeniyle ağır hasar aldı. Bu satırlar yazıldığında ölü sayısı 44 bini geçmişti. Bu sayının çok daha artacağına dair değişik tahminler yapılıyor. Yüz binden fazla yaralı var. 11 ilimizde meydana gelen deprem, büyük bir yıkıma yol açtı. Yıkılan binlerce binanın yanı sıra, ağır ve orta hasarlı binalar tespit edilmeye çalışılıyor. Bilanço ağır. Türkiye yekvücut olmuş, yaralarını sarmaya çalışıyor. Manzara şu: Asrın felaketine karşı asrın mücadelesi veriliyor. Ölenlere Allah'tan rahmet, yaralılara acil şifa, tüm Türkiye için "sabr-ı cemil" niyaz ediyorum.

Biliyorsunuz, her deprem olduğunda, gizemli-esrarlı olaylar anlatılır; ileri-geri yorumlar yapılır; kader-i ilahi, değişik şekillerde ifade edilir. Bu artık bir gelenek hâline geldi, neredeyse. Bu konularda birkaç kelam etmeye o yüzden gerek duydum.

ESRÂR-I İLAHİYE AKIL-SIR ERMİYOR

Benim de bu depremde yaşadığım esrarlı bir olay var. Onu anlatmadan geçemeyeceğim. Deprem olduğu 6 Şubat günü Adıyaman'daydım; çünkü bir gün öncesinde düzenlenen "Türkiye Yüzyılında Kürtler" panelinde konuşmacıydım. Rektörlük salonunda güzel bir program yaptık. Yerel televizyonlar naklen yayınladılar. Yoğun bir ilgi ve alakayla karşılaştık.

Ertesi gün 17.55 uçağıyla İstanbul'a dönecektik. Fakat bir terslik vardı; akşamdan bozan hava, müthiş bir kar yağışına dönüşmüştü Pazar günü. Aynı kötü hava koşullarının İstanbul'da da başladığı haberini alıyorduk. Acaba uçaklar kalkabilecek miydi? Bu biraz zor görünüyordu. Bir ümit, belki kalkar diye düşünürken, öğlen saatlerinde telefonlarımıza gelen mesaj, Adıyaman ve İstanbul'daki olumsuz hava koşulları nedeniyle uçuşumuzun iptal edildiğini gösteriyordu. Bu gece de burada kalabiliriz, diye düşünmüştüm o an.

Adıyaman'da üniversite yıllarımdan birçok arkadaşım, dostum var. Adıyaman AK Parti İl Başkanı Mehmet Dağtekin, Halit Akel ve Mustafa Çatlı hocalarımız bunlardan birkaçı. Tahmin edeceğimiz gibi, Güneydoğu misafirperverliği ve arkadaşlık hasreti devreye girdi; başladı yoğun ısrarlar. "Abi, zaten iki gece program için kaldınız, pek bir tat alamadık, bir iki gece de bizim için kalın!" Bana kalsa, teklife evet diyeceğim. Ama diğer arkadaşlarımızın acelesi var; programları yoğun. Ankara'ya dönüş yapacak olan arkadaşlar, belki lazım olur diye bir araba getirmişler. Benimle beraber, üç kişi de İstanbul'a dönecek. Ankara ekibi, bizde araç var zaten; biz onunla döneriz, dediler. Geriye, İstanbul'a dönecekler kalıyor. Bana göre hava hoş; kalırsak, arkadaşlarla hasret gideririz, diyorum. Ama diğer iki arkadaşın acelesi var, otobüsle bile olsa döneceğiz, diyorlar. Benim de onların kararına uymam lazım, ayıp olur.

Sonunda, hatırlı arkadaşlar devreye girdiler ve bizi İstanbul'a kadar götürecek bir araba bulundu. Aracın kış lastikleri var ve güvenilir, o açıdan sorun yok. Tek sorun, aracı Adıyaman'a kim geri götürecektir? Üstelik biz de yorgun ve uykusuzuz. İstanbul'a kadar araç kullanabileceğimizden emin değiliz. Derken, sosyal bir kuruluşta çalışan Ali Yıldırım adında şoför bir kardeşimiz gönüllü oldu ve birlikte İstanbul'a doğru yola koyulduk. Organizasyonu yapan arkadaşlar, Ali kardeşimize bir jest yaparak, bir gece İstanbul'da kalıp dinlenmesi için, temiz bir otelden yer ayırttılar. Birlikte keyifli, bol sohbetli bir yolculuk yaptık.

Sabah 04.30 sularında Sultanbeyli gişelerine yaklaşıyorduk. Telefonumuza mesajlar düşmeye başladı, Adıyaman'daki arkadaşlardan: "Müthiş bir deprem oldu; biz iyiyiz ama Adıyaman perişan hâlde!" O anda, bunun 11 ili etkileyen "asrın depremi" olduğundan haberimiz yok, depremi Adıyaman merkezli sanıyoruz. Bir yandan da depremin merkez üssünü falan öğrenmeye çalışıyoruz haber sitelerinden.

Tabi, Ali Yıldırım kardeşimiz de telaşla telefona sarıldı; eşini, oğlunu aradı; ama bir türlü ulaşamadı. Derken başka birisini aradı: "Oğlum çabuk git, bizim binaya bir bak!" Konuşmalarından, yeğeni olduğunu varsayıyoruz. Birkaç dakika sonra gelen telefondaki ses şöyle: "Emmi, sizin bina yerle bir!"

Ali Yıldırım kardeşimizin inilti ve acıyla karışık feryadını unutamam: "Evim yıkıldı, gitti ailem!" İstanbul'a giriş yaptığımız 05.00 sularından, 09.00 sularına kadar geçen süre, artık Ali kardeşimizi teskin etmek, onu en sağlıklı şekilde nasıl geri göndereceğimizin yollarını aramakla geçti. Araba kalsın, seni uçakla göndeririz, diyoruz; ama ne uçaklarda yer var ne de uçuş. Sonunda, İstanbul'daki akrabalarına ulaşıldı. İyi araç kullanan bir akrabası ona eşlik etmek için gelince, onları aynı araçla Adıyaman'a geri gönderdik.

Ondan sonraki birkaç gün boyunca, Türkiye'deki herkes gibi, yardım ve organizasyonlar için koştururken, bir yandan da Ali kardeşimi yokladım. Aldığım cevaplar üzücüydü: "Hocam, Allah razı olsun, ama ses yok bizim binada; ekipler ara sıra cihazlarla gelip dinliyorlar; hayat belirtisi duymayınca, diğer enkazları taramaya devam

ediyorlar." Sevindirici olan, onun yanı sıra, o gece evde olmayan bir oğlunun ve bir kızının hayatta olmasıydı. Onu her aradığımda, mümince bir mütevekkil duruş sergiledi. "Allah'tan ümit kesilmez, ama elden ne gelir!" Sonunda, depremin 6'ncı günü beni aradı: "Hocam taziyede bulunabilirsin"; eşini ve 16 yaşındaki oğlunu toprağa vermiş, ilgi ve alaka için teşekkür ediyordu! "Allah rahmet etsin Ali kardeşim, başınız sağ olsun, Rabbim taziyenizi hayırlara tebdil etsin", demekten başka elden ne gelir?

Ali Yıldırım'ı Adıyaman'a geri gönderdiğimiz ilk gün, daha onlar yoldayken bir iki kere telefonla yokladım. Ağlamaklı bir ses tonuyla, "hocam dua et", diyordu. İkincisinde, "Ali kardeşim, istersen bir Youtube videosunda olayı anlatıp, senin ve senin durumundaki her kes için dua çağrısı yapayım", dedim; kabul edince bu yaşadıklarımızı bir videoyla anlattım. Akıldan hiç çıkmayan şey, âlemlerin rabbi Allah'ın işlerine akıl-sır erdirilemez olduğuydu.

Dediğim gibi, ilk birkaç gün deprem için elimizden gelen yardım ve organizasyonlarla ilgileniyor, bir yandan da kafamdaki sorulara cevap bulmaya çalışıyordum.

- 1- Adıyaman'da kalmamız an meselesiydi. Ben kalmaya eğilimliydim. Arkadaşlarımızın ısrarı, yola çıkmamızla sonuçlandı. Orada olsak, kalacağımız otel veya ev yıkılacak mıydı? Allah'ım! Benim ve arkadaşlarımızın ömrünü mü uzatmayı diledin?
- 2- Bizim, o gün dönüşte ısrarımız, bir şoför kardeşimizin oradan çıkmasıyla sonuçlandı. Allah'ım! Bizi vesile kılarak, bizi kullanarak, Ali Yıldırım'ın ömrünü mü uzattın? O

gece kendi evlerinde yatmayan oğlunun ve kızının ömrünü uzattığın gibi. Öyleyse, bizi kullanarak, başka bir şey diledin.

İlahi iradeyi bir cevaba indirgemek, onu sığ bir izahla sınırlandırmak, elbetteki hakkımız da değil, haddimiz de. Belli ki, kafamdaki soruların cevabını, zamanla, yine “ilahi irade” verecek. Bu yaşadıklarımı sizlerle paylaşmamın sebebi, yaşadığımız hiçbir şeyin, ilahi irade ve esrardan soyutlanamayacağını anlatmak.

Ancak, deprem ve benzeri olaylar söz konusu olduğunda kafaların karışması, yaşanan gizemli olaylar nedeniyle, ilahi sırların tamamının yuvarlanarak “kader” diye ifade edilmesi, tam anlamıyla zihinsel bir kaosa da neden oluyor. Sonuçta, yanlışlarla dolu bir kader algısı çıkabiliyor karşımıza. Çünkü ilahi yazılımın, ecelin, ilahi iradenin ve sünnetullahın iç içe olduğu bir kader anlayışında, olayları analiz etmekte zorlanabiliyor insan. Biraz da onu açıklamaya çalışalım.

KADERE NASIL BAKMALI?

Kader inancımız, bilindiği gibi, aklın ve ilmin öngördüğü tedbirleri almayı öngören bir inançtır. Bir anlamda inancın kendisinin de akıl ve ilimle iç içe olduğunu söyleyebiliriz. Nihayetinde, eski âlimlerin kullandığı “Kitab-ı kebir-i kâinat” tabirini güncellersek, bunun günümüzdeki karşılığı “kâinatın yazılımı” olacaktır, sanırım. İşte bu nedenle anlaşılması zor ve girift bir konudur. Nasıl olmasın? Kâinatın sırlarına fizikçiler, biyologlar ve astronomi bilimi akıl-sır erdiremiyor. Bu açıdan bakıldığında kader konusu, belki hiçbir zaman tam olarak anlaşılmayacaktır. Çünkü insanın bunu kavraması; onu ele geçirmesi, ilahi bilgiyi ve ilahi yazılımı alt etmesi demek olacaktır ki, bu mümkün değildir. Bu nedenle ilahi vahiy, kaderin, bizim penceremizden bakıldığında anlaşılması için gerekli doneleri vermekle yetinmiş, bunları açıklayan Peygamber (s.), kaderin künhüne varmaya çalışmamızı öğütlemiştir.

Bu konudaki ayet ve hadislerin ışığında İslâm âlimlerinin, kelamcılarının ve Müslüman düşünürlerin büyük bir müktesebat bıraktığını biliyorsunuz. Bunlardan özet bir derleme yapıp günümüz kavramlarıyla izah etmek istediğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkıyor.

Kader, kâinatın yazılımı olduğu için kapsamlıdır; her şeyi içine alır. Buna matematikteki “büyük küme” diyelim. İnsan iradesi, ecel ve sünnetullah da bunun alt kümeleri olarak karşımıza çıkarlar. Alt kümeler, kendi içerisinde özgür ve güçleri oranında baskın olarak hareket ederler. Kaderi de onun alt kümelerini de her

zaman etkileyebilecek tek güç, “aktif ilahi irade”dir. İlahi dilek (*meşiet*) ilahi iradeyle beraber, bunlara dışarıdan müdahale edecek tek üstün güçtür.

Bu nedenle insanoğlu kaderi anlamaya çalıştığında kendi penceresinden görebildiklerine odaklanmak, “görüntüleri” anlamaya çalışmak ve bu anlayış doğrultusunda tedbir almak zorundadır. Çünkü ne büyük yazılımın ne de aktif ilahi iradenin muhatabı değildir insanoğlu. İnsanoğlunun muhatabı alt kümelerdir.

İnsana verilen görev de aklını ve iradesini kullanarak mücadele etmesidir. Mücadeleyi bırakması, insanın dünya imtihanını kaybetmesiyle eş değer görülmüştür. Örneğin ecel, insanın kendisine verilen iradeyle korunması gereken “yaşam süresi” olarak anlaşılmalı, tedbirden uzak bir yaşam sürdürülmemelidir. Hakkımızda ne yazıldığı, ilahi iradenin hakkımızda devreye girip girmeyeceği asla bilinmeyeceği için; insanoğlu mücadeleyi bırakmamak ve hele ki, ilahi iradeyi sınamaya kalkışmamakla yükümlüdür.

İnsan penceresinden bakıldığında, kaderin önemli alt kümelerinden birisi olan “sünnetullahı” anlamak, insanın ufkunu açacak, aklın ve ilmin gerektirdiği tedbirleri almasını kolaylaştıracaktır.

AFET/DEPREM VE KADER

Deprem ve diğer afetler söz konusu olduğunda, ileri-geri yorum yapanlar çoğalır, demiştik. Asrın depremi de bu tip yorumları çoğalttı. Garip yorumlar dolaşüyor ortalıkta. Bunların hepsine değinmeyi gerekli görmüyorum. Ancak, bazı yorumlar dinî kisve altında vahim sonuçlar doğuruyor.

Vahim gördüğüm yorumların en tehlikelisi, afetlerin ilahi bir imtihan ve ceza olduğunu, insanlığın yaptığı taşkınlıklara karşı, Allah'ın üzerlerine bir bela gönderdiğini ileri süren yorum. Neredeyse, Allah ahireti iptal edip cezaları dünyada çekmemize karar vermiş, diyecekler.

Diğer din ve inançlara söyleyecek sözüm yok, ama İslâm açısından vahim bir noktada duruyor bu iddialar. Şöyle ki "Bu, Allah'ın kaderidir, bize düşen tedbirdir." dediğinizde bile; İslâm itikadı bakımından sağlıklı bir duruş sergilemiş olmuyorsunuz. Çünkü kader, Allah'ın, insanlığı da kapsayan büyük kâinat planıdır ki, onu kimenin bilmesine imkân yoktur.

Bizim ancak, Allah tarafından zaten takdir edilmiş olanı bilmemiz, aklımız ve irademizle takdir edilmiş olana karşı önlem almamız mümkündür. Allah tarafından zaten takdir edilmiş ve anlaşılması insanın aklına sunulmuş olan ilahi plana "sünnetullah" adı da verilir. Kur'ân ve sünnetin bu anlamda analizi yapıldığında Allah'ın evreni yarattıktan sonra kendi "sünnetini" üç temel yasaya dayandırdığını görürüz.

A) FİZİKSEL YASALAR

Allah bu gezegen de dâhil olmak üzere kâinatın işleyişini bazı fiziksel yasalara dayandırmıştır. Örneğin, dünyanın güneşin etrafında dönmesinin mevsimlere neden olması, dünyanın kendi eksenini etrafında dönmesinin gece ve gündüzü oluşturması, yağmurun yağması, suyun sıfır derecede donması-yüz derecede kaynaması, yer çekimi, suyun ve havanın basıncı, kuvvet-iş ilişkisi, yanardağlar, depremler, yangınlar, seller gibi tüm olaylar, sünnetullahın koyduğu fiziksel yasalara göre oluşur. İnsanın görevi fiziksel yasaların takır takır işlediği evrende kendi hayatını tedbirle sürdürmesidir. İnsanın görevi, her defasında zaten takdir edilmiş sünnetullahı test etmek değildir. Örneğin eksi yirmi derece-

de, don gömlek dağda bir gece geçirmek, vücut sıvılarının donmasına ve dolayısıyla ölmenize yol açar. Böyle bir hadiseye vereceğimiz cevap "Kaderinde vardı, öldü." olamaz. Doğru cevap, "Sünnetullahı karşı geldi, öldü." olmalıdır. Çünkü tedbir almazsanız, öleceğiniz zaten takdir edilmiş ve bunun bilgisi size verilmiştir.

B) BİYOLOJİK YASALAR

Canlılar âleminin yaşamı, Allah tarafından biyolojik yasalara bağlanmıştır. Bir canlının yaşamak için havaya, suya, gıdaya ihtiyaç duyması, üreme faaliyetleri, hastalanması, şifa bulması gibi tüm hususlar kesin biyolojik yasalarla belirlenmiştir. Hastalık da şifa da kaynakları ve nedenleri itibarıyla Allah'tandır. Tıpkı hayrın da şerrin de Allah'tan gelmesi gibi. Bunlardan sadece birisi Allah'tandır, demek veya buna göre davranmak İslâm itikadı açısından sağlıklı bir durum olmaz. Bu nedenle hastalanmamak için önlem alır, hastalandığımızda Allah'ın yeryüzüne dağıttığı şifa kaynaklarından şifa ararız. Başka bir örnek verecek olursak, yaşamak için havaya, suya muhtacız. Bir insan kendisini havasız veya susuz bıraktığında ölmeye mahkûm olur.

Aynı şekilde hastalıklardan korunmamız için bağışıklık sistemimize ilaveten, hijyen kurallarına uymaya ve sağlıklı beslenmeye mecburuz. Bağışıklık sistemi zayıf olan insanlar, hijyene ve beslenmeye daha çok dikkat etmek zorundadırlar. Hele tedavisi olmayan öldürücü hastalıklara yakalanmamak için daha çok çaba sarf etmek zorundayız.

Yukarıda değindiğimiz gibi, her defasında sünnetullahı test edercesine, "Bakalım ölecek miyim?" gibisinden tavır takınmak İslâmî bir itikat değildir. Kaynaklarımızda Rasûlullah (s.)'in sıcağa, soğuğa, yangına, zehirli ve yırtıcı hayvanlara karşı önlemler almamızı istediğine dair pek çok hadisi mevcuttur.

Ancak, Buhari ve Müslim'in değişik lafızlarla Abdullah bin Abbas kanalıyla, Hz. Ömer'den yaptıkları bir rivayet tam da şu kader anlayışıyla ilgilidir. Rivayet özetle şöyledir: "Hz. Ömer (r.a.) halifelîği sırasında sahabeden bir grupla beraber Şam yolculuğuna çıktı. Şam bölgesinde hastalıkların kol gezdiğini, durumun pek de iyi

olmadığını duymuştu. Amacı durumu yerinde görüp değerlendirmektir. Tebük vadisinde bulunan Serg kasabasına vardıklarında, aralarında Ebu Ubeyde bin el-Cerrah'ın da bulunduğu ordu komutanlarıyla karşılaştılar. Komutanlar, Şam bölgesinde veba salgını olduğunu, durumun hiç de iç açıcı olmadığını bildirdiler. Bunun üzerine Şam'a gidip gitmemekte bir tereddüt oluştu. Hz. Ömer sırayla Muhacir, Ensar ve sahabenin ileri gelenleriyle istişare toplantıları yaptı. Şam'a gidip gitmemekte tam bir görüş birliği yoktu. Sahabenin bir kısmı gitme, bir kısmı da gitmeme taraftarıydı. Yalnız, Mekke fethi gazileri ve Kureyş büyüklüğü oraya gitmeme taraftarı oldular. Hz. Ömer de ertesi gün geri dönecekleri yolunda karar verdi. Bunun üzerine Ebu Ubeyde 'Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun ey Ömer?' diye bir soru sordu. Hz. Ömer'in cevabı şöyle oldu: 'Ey Ebu Ubeyde, keşke bunu senden başkası söyleseydi! Evet, Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçırıyoruz. Bana söyle bakalım; senin develerin olsa, iki yamaçlı bir vadiye inseler, bu yamaçlardan biri otlak ve

duruşu netleştirdiklerini göstermektedir. Yalnız, burada okurların dikkatini bir noktaya çekmeyi gerekli görüyorum. Sahabe döneminde, Kur'an ve sünnetin analizi henüz yapılmadığı için kavramlar netleşmiş değildi.

Dolayısıyla Hz. Ömer'in "Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçırıyoruz." cümlesini bu bağlamda değerlendiriyoruz. Yoksa verdiği örneğe bakılırsa, Ömer (r.a.) kader, sünnetullah ve tedbiri net olarak birbirinden ayırmaktadır. Anlam kargaşalarını önleyici kavram çalışması ayet, hadis ve sahabe yorumlarının içeriğinden yola çıkılarak, sonraki yüzyıllarda İslâm âlimleri tarafından yapılmıştır. Konuya dönecek olursak, meselenin net olarak özeti şudur: Sünnetullahun değişmez biyolojik yasalarına bilerek karşı gelenler, İslâmî duruş sergilemek şöyle dursun, ahmakça bir duruş sergilemiş olurlar.

C) TOPLUMSAL YASALAR

İnsanoğlu, dünya hayatını toplumsal olarak sürdüreceği şekilde yaratılmıştır. Yalnızlık (vahşet)

Toplum düzeninizi kurarken; imar ettiğiniz şehirleri aklın ve bilimin öngördüğü tedbirleri ihmal ederek kurmuşsanız; bu, aktif ilahi iradenin değil, 'sünnetullah'a' karşı gelişinizin doğurduğu bir 'şer' olacaktır.

sulak, diğeri çorak ve kurak olsun. Sen develeri otlak yerde otlatırsan, Allah'ın kaderiyle otlatmış olmaz mısın? Çorak yerde de otlatırsan yine Allah'ın kaderiyle otlatmış olmaz mısın?' derken, istişareler sırasında orada bulunmayan Abdurrahman bin Avf (r.a.) çıkageldi. Meseleyi duyunca, 'ben bu konuda bilgi sahibiyim. Rasûlullah (s.)'in şöyle dediğini işitmiştim: 'Bir yerde veba olduğunu işitirseniz, oraya gitmeyiniz. Bir yerde de veba çıkar ve siz oradaysanız, kaçmak için oradan çıkmayınız.' Hz. Ömer (r.a.) verdiği kararın, Peygamber (s.)'in hadisine de denk düştüğünü anlayınca, Allah'a hamd etti ve yanındakilerle beraber Medine'ye geri döndü."

Bu nefis rivayet, İlk Müslümanların, belki de ilk defa karşılaştıkları bir salgın karşısında geçici bir kafa karışıklığı yaşadıklarını, ancak halifenin yaptığı istişarelerle, kısa zamanda İslâmî

insana göre değildir. Toplumsal yaşam incelendiğinde bazı temel kanunların insan hayatına egemen olduğu görülecektir. Bu kanunların sebep-sonuç ilişkisi şeklinde işlediğini, kimi zaman ters orantı, kimi zaman da doğru orantı şeklinde sonuç verdiğini görürüz. İktisadi ve hukuki temel kurallar bu toplumsal yasalar gözetilerek konmuştur. Örneğin, bir üründe fazla arz varsa talep azalır, bu da fiyatların düşmesine yol açar. Arz azaldığında talep artar, bu da fiyatların yükselmesine yol açar. İslâm bu nedenle üreticiliği teşvik eder, savaş, kıtlık ve felaket zamanlarında stokçuluğu ve karaborsacılığı yasaklar.

Bir toplumda güvenliği artırdığınızda suç oranı azalmaya başlar, güvenliği azalttığınızda ise suç oranında yükselme yaşanır. Bir toplumda adaleti artırdığınızda toplumsal huzur artar, adaleti ihmal ettiğinizde toplumsal huzur da

azalır. Yine, bir toplumda eğitim ve öğretimi artırdığınızda bilgisizlik ve cehalet azalır, eğitim ve öğretimi azalttığınızda ise bilgisizlik ve cehalet çoğalır. Bir toplumda baskıyı artırırsanız, toplumsal cesaret azalır; baskıyı azaltırsanız, toplumsal cesaret artar.

Bir toplumda akli ve aklın faaliyetlerini korursanız, ilim, hikmet ve bilimsel bilgilerde artış yaşanır. Tersini yaparsanız, bilgi ve hikmet seviyenizi azaltmış olursunuz. Bunun gibi daha yüzlerce örnek sayabiliriz.

Bu toplumsal yasaların sünnetullah çerçevesinde net sonuç vereceğinin elbetteki farkında olan Kur'ân-ı Kerim, bu nedenle bizlere pek çok toplumsal emir vermektedir. Örneğin "adaleti ayakta tutmak", "suçlulara caydırıcı cezalar uygulamak", "içimizden marufu emreden-münkeri nehyeden topluluklar çıkarmak", "düşünmek ve akletmek", "ilme önem vermek", "düşmanlara karşı sıkı, kendi aramızda merhametli olmak", "taşkınlık yapanlara karşı gerekirse güç kullanmak" gibi emirler bu kabildendir.

Şöyle bir düşünelim: Bir toplumda güvenliği ihmal etmişseniz artan gasp, cinayet ve hırsızlıkları "kaderimizde varmış..." diye yorumlama hakkına sahip misiniz? Yoksa tam tersine, sünnetullah gereği, ihmalinizden dolayı suçun artması takdirin ta kendisi mi oluyor?

TEDBİR VE ÇABA-HAYIR VE ŞER

Hayır-şer ilişkisinde temel inancımız, Bakara, 2/216'ncı ayette belirlenir: "*Bazı şeyler vardır ki hoşlanmazsınız, fakat hayırlıdır size. Bazı şeyler de vardır ki hoşlanırsınız, fakat şerdir size...*" Bu ve benzeri ayet ve hadisler, sünnetullahın işleyişi içerisinde mücadele ederken, başımıza gelenlerin hayırlı mı, şerle mi sonuçlanacağını kestiremeyeceğimizi, mücadelemizi usulünce sürdürürsek bunun hayra dönüşeceğini anlatıyor, bize.

Ancak, bunu tersinden okuduğumuzda, başımıza gelen her iyilik ve kötülüğün "aktif ilahi irade" tarafından dünyevi bir ödül veya ceza gibi geldiği zehabına kapılabiliriz. Oysaki söylenen de istenen de bu değildir. Bu ve benzeri ayetlerde, meşru ve adil bir toplum kurma mücadelesinde, başımıza gelenlerin ilk görüntüsü gibi "şer" olmadığı, kurulacak bu toplum düzeninin

hayır getireceği ısrarla vurgulanır. Hayır da şer de Allah'tandır; çünkü hayrın da şerrin de kaynaklarını zaten yaratmıştır.

Dolayısıyla, toplum düzeninizi kurarken; imar ettiğiniz şehirleri aklın ve bilimin öngördüğü tedbirleri ihmal ederek kurmuşsanız; bu, aktif ilahi iradenin değil, "sünnetullaha" karşı gelişinizin doğurduğu bir "şer" olacaktır. Burada bile, bir ödül veya cezadan söz etmek mümkün değildir. Siz, başınıza gelen musibetlerden ders çıkarıp "imar kurallarına" harfiyen uyduğunuzda, bundan yine "hayır" çıkacaktır. Tıpkı, toplumsal dayanışmayı aktive etmenin, birlik ve beraberliği canlandırmanın hayır getireceği gibi.

Bu nedenle, ilahi emirlere eksiksiz uymanın mutlaka hayırla neticeleneceğini bilmeli; adil ve hukuki bir toplum kurmanın yanı sıra, evlerimizi ve şehirlerimizi "imar" kurallarına uygun inşa etmeliyiz. Evlerimize ve işyerlerimize "besmeleyle, duayla girmek" gibi sünnetlerden önce, onları inşa etmenin farzlarını yerine getirmeliyiz. Anlaşılması zor da olsa "kader inancımız" bunu gerektirir.

SONUÇ

Aktif ilahi iradenin, hem yazılı eceli değiştirmek, kullarını esrarıyla sevk ve idare etmek gibi bir işleyişi vardır. Ancak ilahi iradeyi bilmek imkânsız, onu test etmeye kalkmak aptalca bir densizliktir. Kaderi anlamaya çalışmak gereksiz bir çabadır; teknik olarak ilahi yazılımı kavramak zaten imkânsızdır. İnsanoğlu, büyük kader kümesinde diğer alt kümelerden bir kümedir.

Kaderin tüm alt kümeleri dayalı oldukları ilahi yasaya göre işlemektedirler. Bunlar karşı karşıya geldiklerinde "dominant olanın galibiyeti esası" devreye girer. Kaderin alt kümeleri arasında, akıl ve irade ile donatılan tek eleman insanoğludur. İnsanoğlu, baskın olanla bu yeteneklerini kullanarak mücadele edecektir.

Diğer canlılar, gördükleri tehlikelerden içgüdüsel olarak yalnızca kaçmaya çalışırlar. İnsanoğlu ise "sünnetullaha" karşı, aklıyla ve aklın ürünü olan üretimleriyle tedbir almak zorundadır. Buna rağmen baskın olan engellenemiyorsa, Hz. Ömer'in dediği gibi "Allah'ın takdirinden, yine Allah'ın takdirine kaçmak" tek çaredir.

TEK YÜREK KAMPANYASINDA “MEGA TEORİLERE” DÜŞEN PAY

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Bireycilik, hedonizm, haz, tüketim ve bencilik kavramları yoğun şekilde kullanılmasına rağmen günümüzde yardımlaşma hâlen önemini korumaktadır. Diğerkâmlığın, kadirşinaslığın yaygın olduğu bir sosyal yapıda iyilik beklenilebilir bir şeydir. Oysa bireyselliğin ve benciliğin kol gezdiği bir arenada iyilik ve yardımlaşma herkesin harcı değildir. Yardımlaşma ethos olarak iyilik merkezli bir arka plana sahiptir ve rasyonel bir yaklaşım sergilendiğinde iyilik “mantıksız” bir faaliyet olarak göze çarpar. Çünkü yardım özünde karşılıksız bir süreci imler ve beklenti içinde olmamaya işaret eder. Oysa her şeyin kapitalistleştiği bir kulvarda karşılıksız destek olmak çok daha zordur ve günümüz toplumu pek çok gözlemciye göre para merkezli bir motivasyona sahiptir.

Modernleşmeyi rasyonali-teyle ilişkilendiren Weber, modern dönemin bürokrasi merkezli kapitalist karakterini çelik kafes olarak tanımlamaktadır örneğin. Weber modernleşme konusunda kötümserdir. Bu kötümserliğin kaynağı değer merkezli yönelimlerin metalaşarak araçsal bir mantığa bürünmesidir. Weber’e göre insanlar genel olarak dört tipolojik eylemde bulunurlar. Anlık duygulara göre şekillenen duygusal eylem, toplumsal örf, âdet ve geleneklere göre şekillenmiş geleneksel eylem, herhangi bir değere yönelik rasyonel eylem ve nihayetinde amaca dönük rasyonel eylem. Bu eylem tipolojileri

içerisinde duygusal ve geleneksel eylem tipleri daha çok “otomat” davranışlara yöneliktir ve bu davranışlar sorgulanmadan gerçekleştirilirler.

DÜNYA TASAVVURUNUN DEĞİŞİMİ

Oysa değer yönelimli rasyonel eylem ile amaç yönelimli rasyonel eylem belli bir düşünceye, fikre ve görüşe göre şekillenir. Değer yönelimli

rasyonel eylem daha çok fedakârlığı değer yargılarını, iyilik ve erdemi imlerken amaç yönelimli eylem hesaplılığı, kazancı, faydayı ve belli beklentileri gerçekleştirmek için yapılan eyleme göndermede bulunmaktadır. Weber’e göre modernleşme bu dört eylem tipi açısından özellikle değer yönelimli eylemin aleyhine ve amaç yönelimli rasyonel eylemin lehine genişleyen bir sürece tekabül etmektedir. Modernleşme sürecinde değerlere dönük davranış-

ların eğrisi hızlı bir şekilde düşme eğiliminde iken, amaç ve hedeflere dönük davranışların eğrisinde ise hızlı yükselen bir görünüm söz konusudur.

Bu hâliyle modernleşme diğerkâmlığın, kadirşinaslığın, değer merkezli yaklaşımların sonuna işaret eden bir süreç olarak aslında karşılıksız iyiliğin de bir boyutuyla bitişini işaret etmektedir. Her şeyin sermaye olarak kodlandığı bu süreçte insan, “saf çıkarıcı” bir çerçeveye oturtulmaktadır. Bauman’ın vurguladığı gibi bu yaklaşım şekli mutlulukla birlikte işleyen

bir mantaliteye sahiptir. Modernleşme aslında önceki dönemlerde belli bir imtiyaza işaret eden mutluluk olgusunun da aynı zamanda kamusallaşması ve herkesin “hakkına” dönüşmesidir. Hangi iktisadi kulvarda olursa olsun, hangi sosyo-kültürel çevrede meydana gelirse gelsin “mutluluk benim de hakkımdır” şeklindeki motto aynı zamanda mutluluğa ulaştıracak araçların elde edilmesini de gerektirmektedir. Geleneksel dönemler boyunca özellikle dinler dünyayı çilehane, ıstırap mekânı, gelip geçici bir zemin, gölgelik ve acı çekilecek imtihan yeri olarak kodlarken, ontolojik mutluluğun ancak ahiretle, gerçek mekâna dönmekle elde edileceğini salık vermekte ve bunun için iyilik başat bir faktör olarak öncelenmekteydi. Oysa modernleşme ıstırap, çilehane, gölgelik merkezli dünya tasavvuru yerine refah, bolluk, kazanç ve verim merkezli bir dünya anlayışına tekabül etmektedir. Dünyanın cennetleştirilmesi vaadi olan modernleşme, bu vaadin gerçekleştirilmesinin ancak belli araçlarla mümkün olabileceğini var saymakta ve bunun için de parasal kazancı başat bir faktör görmektedir. Burada modernleşme bir ideal olarak dini örnek almakta, birtakım dinî formülasyonları evirerek yeni bir bağlama oturtmaktadır.

Sosyal bilimciler modernleşmeyi sekülerleşme ile karakterize etse de bu süreç özü itibarıyla dine dayalı *asketik* (çileci) bir evrilme sürecidir. Weber’in kapitalizmi Protestan ahlakına bağlaması çeşitli boyutlarıyla eleştirilse de hâlen önemini koruyan bir tezdur. Ona göre John Calvin tarafından geliştirilen Kalvinist anlayışın sahip olduğu kaderci düşüncenin Tanrı rızasını dünyevi başarıya bağlayan yaklaşımı, kapital bireyin ve modern parasal faaliyetlerin ruhunu oluşturmuştur. Kalvinist anlayışa göre Tanrı’nın rızasının işaretleri aslında yeryüzündeki göstergelerdir ve bu göstergeler ne kadar mükemmelse rıza da o kadar fazladır ve ahiret de o kadar güzel olacaktır demektir. Bu çerçevede, Kalvinist düşüncüyü benimseyenlerin “çok çalış az harca ve çok tasarruf yap” şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşımla hareket etmelerine yol açmıştır ve bu durum kapital bireye ruh veren felsefedir. Modern kapital yaklaşım aslında zaman içerisinde bu düşüncenin Tanrı boyutunun ikinci plana atılması ancak ikinci boyutunun ise

Toplumsal çözümlü ilgili kötümser yaklaşımlara rağmen iyilik, diğerkâmlık ve kadirşinaslık hâlen varlığını sürdürmektedir. Modernleşme analizlerinin kimilerine açıktan kimisine ise sinik bir şekilde yansıyan “insanlık öldü” şeklindeki tezlere karşın insanlığın bitmediğini gösteren pek çok durum görmek mümkündür.

yaygınlık kazanmasının bir sonucudur. Bunun nihai sonucu ise çıkarıcı bireyler ve toplumdur.

Rasyonel seçim teorisinin fikir babalarından olan James Coleman, metodolojik bireycilik yaklaşımlarından da ilhamla minimum çaba ve maksimum faydayı esas alan bir iktisat ve birey teorisini ortaya atarak Weber’in çıkarımlarını farklı bir boyuta taşımıştır. Coleman’a göre bireyler zaman, mekân, maliyet ve diğer şartları da göz önünde bulundurarak nihai olarak hedefe ulaşmak için uğraşır ve bu şekilde davranış sergilerler. Bu açıdan bireylerin davranışlarını belirleyen husus, fayda bağlamında realize ettikleri düşüncelerdir.

Rasyonel seçim kuramı diye tanımlanan bu teoriye göre insan amaçlı hareket eden bir varlık olduğundan hareketlerini, pratiklerini ve yaklaşım biçimlerini kazanç elde edecekleri durumlara göre organize eder ve her zaman kendi lehine olacak şekilde kararlar verir. Buna göre her davranışın arkasında mantıksal bir gerekçe ve perspektif vardır ve mantıksal gerekçeler de amaçsız bir şekilde ortaya çıkmazlar. Günümüz bireyinin, toplumsal yapısının bencil, çıkarıcı ve paragöz karakterine vurgu yapan tezlere pek çok örnek verilebilir. Oysa buradaki ana sorun yardımlaşma ve dayanışmanın hâlen önemli bir realite olduğu günümüzde bu tezlerin ne kadar gerçekçi olduklarıdır.

TEORİLER VE GERÇEKLER

Pozitivist anlayışın dorukta olduğu modernleşmenin ilk evrelerinde sosyal bilimler “bilimsel olma” sıfatını kazanmak için mücadele ettiler ve bunun sonucunda zımnen de olsa bilim olma payesine eriştiler. Ancak zoraki kabule rağmen

Dayanışmayı olumsuz etkileyecek atmosfere rağmen deprem sonrası süreçte toplumun çeşitli kesimlerinden insanlar dayanışma örneği sergileyerek deprem yaralarını sarmaya çalışmış, örnek olabilecek bir dayanışma biçimi sergilemiştir.

sosyal bilimlerdeki kuşkular ve bunlara dayalı tartışmalar kalıcılıklarını sürdürdüler. Sosyal olgular üzerine araştırmalar, incelemeler ve gözlemler çeşitli verilere dayansa da kesinlik içermezler ve çoğu zaman gündelik hayatın gerçekleri karşısında anlamlarını yitirirler. Bu yüzden bir süredir sosyal bilimciler, büyük kuramlar, mega anlatılar ve kesin çözümlerle yapmaktan uzak durmaktadırlar. Bunun bir nedeni insanın karmaşık, tanımlanamaz ve öngörülemez yönleri iken, diğer boyutu ise sosyal yapının karmaşık ve formüle edilemeyecek olan yapısıdır.

Sosyal bilimlerde çalışmaları bulunan Howard Becker bir şekilde teorize edilmiş ve kimi zaman sahadaki verilerle desteklenmiş düşüncelerin yanılabilirliğini ifade etmektedir. Herhangi bir teoriyi inşa eden düşünürler elbette ki çeşitli kanıt ve argümanlara başvurarak iddialarını güçlendirmeye çalışırlar. Oysa insan söz konusu olduğunda serdedilen düşünceler mutlak anlamda doğru olamazlar. Bu yüzden 19. yüzyılda ortaya atılan mega teoriler, büyük anlatılar gündelik hayatın gerçekleri, toplumun dinamik yapısı ve sosyolojinin değişen yapısı karşısında demode kaldılar. Henri Lefebvre'nin vurguladığı gibi kimi sistematik toplum mühendisliklerine rağmen gündelik hayat ve toplumsal işleyiş kendi kulvarında ve otantikliğinde yoluna devam etmiştir. Öyle ki kimi tartışmalar sadece entelektüel boyutlu olup, gündelik hayatın gerçeklerine nüfuz edemezler ya da onu yansıtamazlar. Örneğin toplumsal çözümlerle ilgili kötümser yaklaşımlara rağmen iyilik, diğerkâmlık ve kadirşinashık hâlen varlığını sürdürmektedir. Modernleşme analizlerinin kimilerine açıktan kimisine ise sinik bir şekilde yansıyan "insanlık kaybodu" şeklindeki tezlere karşın insanlığın ölmediğini gösteren pek çok durum görmek mümkündür.

DEPREMİN ORTAYA ÇIKARDIĞI RESİM

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelen 7,7 ve 7,6 şiddetindeki deprem-

ler tarifi imkânsız acıları hafızalara kazıdı. Kuşkusuz ki her doğal afetin içkin özellikleri bulunmaktadır ve bilim adamları her afeti kendi özel şartları çerçevesinde değerlendirmektedirler. Kendine özgü şartlarda, şiddete dair ve mekânda ortaya çıkan Maraş depremlerinin zamanlaması ve özgün şartları ile ilgili pek çok şey söylenebilir. Örneğin depremin çetin kış şartlarının yaşandığı bir dönemde sabaha karşı büyük bir alanı kapsayacak şekilde meydana gelmesi üzerine pek çok şey söylendi/söylenmektedir. Ancak burada Türk toplumunun genel olarak içinde bulunduğu şartlar dikkate alınarak analiz yapıldığında modern bireyin değer yargılarıyla ilgili kötümser tablo çizen tezlerin payına öğretici sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Çoğu düşünürün üzerinde durduğu gibi afetler aynı zamanda sosyolojik yansımaları da sahiptirler ve meydana geldikleri zamanın sosyal yapısı da felaketin yönetilmesinde etkilidir. Depremin meydana geldiği zamanlamaya sosyal açıdan bakıldığında iki temel durumun yardımlaşma, dayanışma ve iyilik yapma aleyhine olacak potansiyeller taşıdığı görülmektedir. Rasyonel tercih kuramı gibi teoriler merkeze alındığında bu iki durumun üst düzeyde hissedildiği sosyal şartlarda hem yardımlaşmanın hem de dayanışma süreçlerinin minimum düzeyler de olması beklenirdi. Diğer bir ifade ile şayet modern insanın paracı, hedonist ve iktisat merkezli karakterine vurgu yapan tezler doğru ise bencillik ve dayanışmayı olumsuz etkileyecek iki genel durumdan dolayı yardımlaşma ve dayanışmanın çok az meydana gelmesi gerekirdi. Bu iki faktörlerden birincisi daha çok yardımlaşmayı olumsuz anlamda etkileyecek bir karaktere sahipken, ikincisi ise dayanışmayı olumsuz etkileyecek bir özelliğe sahiptir.

Birincisi iktisadi krizlerdir. Deprem küresel bir problem olan korona süreci sonrası baş gösteren ekonomik krizin etkilerinin bariz bir şekilde hissedildiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Zamanlama açısından bakıldığında deprem uzunca bir süredir ekonomik sorunların konu-

şulduğu, geçim şartlarının zorlaştığı ve insanların para ile ilgili sorun ve isteklerinin arttığı bir dönemde büyük bir yıkıcılıkla meydana gelmiştir. Ne var ki bu şartlara rağmen “Türkiye Tek Yürek” kampanyasında yedisinden yetmişine, zengininden fakirine pek çok kişi iştirak etmiş, milyonlarca mesaj atılmış toplum gerek aynı ve gerekse nakdi yardımda bulunmuş/bulunmaya devam etmektedir. Rasyonel tercih kuramı ya da insanı daha çok çıkarla ilişkilendiren tezler merkeze alındığında ortaya çıkan yardımlaşma ve dayanışma örneği açıklamak zor olmaktadır. Dezavantajlı şartlara rağmen deprem sonrasında ortaya çıkan yardımlaşma duygusu ve örneği “değer merkezli insanlık öldü” şeklindeki söylemlere karşın Türkçede çokça konuşulan “hayır insanlık ölmedi” şeklindeki söylemi desteklemektedir.

İkincisi siyasi süreçlerdir. Deprem siyasi olarak dayanışma ruhunu olumsuz bir şekilde etkileyecek başkanlık seçimlerinin yaklaştığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Modern anlamıyla demokrasiye endeksli siyaset, çoğunlukla kutuplaştırıcıdır. Siyasi arenada boy gösteren herhangi bir parti kendisini diğerlerinden ayırtıracak yönlerin altını çizmeye eğilimlidir. Neticede demokrasi bir seçim rejimidir ve seçilmek isteyen kişiler her zaman için seçeni kendi siyasal çizgisine çekmeye çalışır ve bunu yaparken rakip partileri kötüleme yoluna gider. Modern siyasetin mantığında “herkes iyidir” şeklinde bir çerçeve olamaz, daha ziyade tek doğru ve bu doğrunun karşısında yer alan yanlışlar vardır. Bu durum seçimlerin yaklaştığı dönemlerde artmakta ve doruğa çıkmaktadır. Siyaset doğası gereği kutuplaşmayı besleyen bir sürece işaret eder ve bu gerçek Türk sosyal

yapısında kendisini gösteregelmiştir. Dayanışmayı olumsuz etkileyecek bu atmosfere rağmen deprem sonrası süreçte toplumun çeşitli kesimlerinden insanlar dayanışma örneğini sergileyerek deprem yaralarını sarmaya çalışmış, örnek olabilecek bir dayanışma biçimi sergilemiştir. Öte yandan dünyanın farklı ülkelerinden, farklı inanç, ırk ve kültürdeki insanlar yardıma koşmuştur. Neticede hem yardımlaşmayı hem de dayanışmayı olumsuz etkileyecek şartlara rağmen kimi pürüzler paranteze alındığından toplum dayanışma içinde ve insanlar elindeki imkânları seferber edebilmiştir. Üstelik bu durum ulusal çapta kalmamış, uluslararası bir karakterde gerçekleşmiştir.

Elbette ki insanların yardımlaşma ve organize olmaya dair hafızası çok eskidir. Tarihsel veriler dikkate alındığında acılar neşe karşısında daha çok birleştiricidir. Belki de bu durum insanın zayıflığı ile ilgilidir. Antropologlar insanlığın zorlu tarih yolculuğunda birbirlerine tutunarak, örgütlenerek bugünlere geldiğini vurgularlar. Bu durum Türk toplumu için fazlasıyla geçerlidir. Bu toprakların insanlarını mutluluk ve neşeden ziyade acılar ve zorluklar birleştirmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye neşe dönemlerinde çok olmasa da en azından tasa dönemlerinde toplum olma özelliğini sergileyebilmekte, nadir de olsa tüm siyasi partilerin ortaklaştığı bildiriler yayımlanabilmektedir. Bu süreçler düşünüldüğünde kötümser söylemlere rağmen iyilik, yardımlaşma ve dayanışma dünyada hâlen kol gezmektedir. Belki de Kant’ın vurguladığı gibi iyilik ve yardımseverlik bir yeti olarak insanın mayasında vardır. Görünen o ki uzunca bir süre daha insanla beraber olacaktır.

YÜZYILIN SARSINTISINDA ŞAHİT OLDUKLARIMIZ VE ÇIKARILMASI GEREKEN DERSLER

— MUSTAFA GÜLALİ —

Türkiye, 6 Şubat 2023 Pazartesi günü sabah 04.17’de 7,7 şiddetinde bir depremle sarsıldı. Merkez üssü Pazarcık olan depremin ikinci şoku bu sefer 13.24’te Elbistan ilçesinde 7,6 şiddetinde yaşandı. Deprem; Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Adıyaman, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Osmaniye, Adana, Şanlıurfa illeri başta olmak üzere çok sayıda il, ilçe, köy, ülke ve coğrafyada hissedildi. Yaklaşık 400 kilometrelik coğrafya üzerindeki 14 milyonluk nüfus, 106 ilçe, 219 belde ve 4 bin 817 köy bu felaketten doğrudan etkilendi. Etkilediği alan ve nüfus itibarıyla pek çok Avrupa ülkesinden daha büyük olan deprem on binlerce insanın ölmesine, yüzbinlerce evin yıkılmasına ve milyonlarca insanın da evsiz barksız kalmasına neden oldu.

YENİDEN KENDİNE GELİŞ SÜRECİ

Kimi bilim adamlarının yüzyılın, kimilerinin de tarihin kayıt altına alınmış en büyük sarsıntısı olduğunu söylediği deprem, bu topraklar için bir milat, bir dönüm noktasıdır. Kadim medeniyet değerlerimizin dipdiri, capcanlı olduğunun en güzel örnekleri bu esnada yaşandı. Devlet, millet, kültür ve medeniyet kaynaşmasının husule getirdiği destansı kardeşlik, muazzam yardımlaşma, emsalsiz fedakârlık ve dayanışma kelimelerle ifade edilemeyecek kadar büyük. Tam bir seferberlik hâli yaşananlar. Allah’ın bu topraklara bahşettiği İslâm, Kitap, cennet ve peygamber sevgisinin gönüllere kana kana içirildiği, akan gözyaşlarında, çırpınışlarda ve canhıraş çılgınlıklarda apaçık tezahür etti.

Kelime itibarıyla “felaket”, “afet”, “musibet” gibi nitelendirmeler yapılırsa bile yaşanan bu ilahi/doğal hadiselerin aslında bu toplumun yeniden kendine geliş sürecinde önemli bir eşik noktası olacağı kesindir. En azından biz öyle düşünüyoruz. Coğrafyamız, depremi sadece fiziki âlemde değil manevi âlemde de hissetti. Deprem pek çok şeyi değiştirdi, pek çok statükoyu yerle bir etti. Kuruyan göz pınarları yaş, taşlaşan kalpler merhamet doldu, çoktandır unutulmaya yüz tutmuş pek çok kadim değer, fay hatlarının yarıklarından sızıp gün yüzüne çıktı. Yeryüzünün titremesi insanımızı uyandırdı, kendine getirdi, adeta ölüm toprağından yeni bir hayat filizi doğdu. Bu tür hadiseler ister ilahi bir ikaz ister ilahî bir ceza ister mağfiret ve ecir isterse de seküler bir yaklaşımla doğal afet olarak görülsün fark etmez, nasıl görülürse görülsün bu deprem, her hâlükârda ders çıkarılması gereken olağanüstü bir duruma işaret etmektedir.

Deprem bölgelerinde yaşanan yüzlerce ibretlik olaylar var. Bunun idrak edilmesi ve topluma doğru bir şekilde aktarılması şart. Doğrular anlatılmayınca meydanı yalan ve mesnetsiz haberler doldurmaktadır çünkü. Gayesi üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek olan tuzu kuru, sırtı pek ve besili insanların fitne, fesat ve kaos tacirliği yapmalarına fırsat vermemelidir. Bütün amaçları, kirli emellerine suret-i haktan görünen ufunetli manipülasyon ve dezenformasyon politikalarıyla ulaşmak isteyenler; yazılı, görsel ve sosyal medyayı organizeli bir şekilde kullanarak hem depremedelerin hem de bütün

milletin yüreğinde derin yaralar açmaktadırlar. Kurt puslu havayı sever; insanlıktan nasibini almayan, bu toprakların değerleriyle terbiye olmamış arsız ve tıynetsiz güruhun depremi bahane edip çemkirmesine ve çığırtkanlık yapmasına en gür seda ile dur demek din, vicdan, vatan ve millet sevdalısı her kişinin asli vazifesidir. Devlet, millet, mimar, müteahhit, belediye, mülki idare olarak herkesin üzerine düşen görevleri vardır. Hiç kimse bu süreçte kendini masum göremez, gösteremez ama bu eleştirileri ağababalara, fon merkezlerine selam çakarçasına yapmak ve sığ siyasi duruşlarla kullanışlı bir malzeme hâline getirmek de doğru olmaz. Yapılan her iyi işin önüne engel koyma ahlakını maalesef bu acılı günlerde de gördük. Maalesef dünyayı kontrol etme amacı taşıyan şer güçler ve onların aparatları tarafından, hedefe konan bu ülkenin, propaganda, basın, dedikodu, korku ve umutsuzluk yayma gibi faaliyetlerle yine dize getirilmeye çalışıldığına şahit olduk. Makam mevkii tutkunu karanlık, muhteris ve muhalif mihraklar; vatana, millete, devlete, medeniyete, istiklal ve istikbale açıkça cephe almaktadır. Hayırlı çalışmaları, sembol kurum ve kuruluşları, lider vasıflı şahsiyetleri hak, hukuk ve adalet kisvesi altında yıpratmak, yalan, yanlış ve iftira kampanyalarıyla toplumun kardeşlik ve yardımseverlik ruhuna kezzap dökmek kimseye bir fayda sağlamayacaktır. Depremden nemalanmak ancak bu toprakların aziz ruhuna bütünüyle yabancılaşmış kriz taciri, kaos sevici, provokasyon uzmanı, turuncu kafalı, kripto mankurlara yakışıır.

Acısını vakar ve izzetle yaşamaya çalışanların dillerinden döktükleri dua, gösterdikleri teslimiyet ders niteliğinde. Kendileriyle dertleşmeye çalıştığımız kim varsa böyle bir depremi hiç görmediklerini, sarsıntının şiddetini ifade etmelerinin asla mümkün olmadığını söylediler.

KIRIKHAN'DA BİR HAFTA

En çok hasar gören yerlerden biri olan Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde bir hafta kadar geçirdiğimiz zaman dilimi bizleri bu tespitleri yapmaya sevk etti. Bu vesileyle depremin korkunç izlerini ve toplum üzerindeki derin etkisini daha canlı bir şekilde görmüş olduk. Kıyamet nedir, bir şehir nasıl yok olur, bir toplum nasıl kahramanlaşır ve dimdik ayakta durur, müşahede ettik.

İstanbul Havaalanı'ndan saatlerce bekleyişin ardından Maraş'a kalkan uçağımız pistlerin yoğun ve bozuk oluşundan dolayı bir türlü iniş yapamadı. Saatlerce Ankara-Maraş hattında dönüp durdu. Gecenin ilerleyen vakitlerinde ancak Elazığ'a iniş izni alabildi. Yakıt ikmalinden uzun bir süre sonra rota yeniden Maraş Havaalanı'na çevrildi. Bir hayli uzun ve zahmetli yolculuktan sonra nihayet inebildik piste. Daha önceden hazırlanmış araçlara sıkış tıkkış doluşup Kırıkhan'a doğru yol aldık.

Yollar çok kötü, aracımız sürekli yarıklara, çukurlara düşüyor, şiddetli sarsıntılarla içimiz dışımız birbirine geçiyor. Yol boyunca ne bir dinlenme tesisi ne bir petrol istasyonu görebiliyoruz. Durup dinlenmeden yol almaya gayret ediyoruz. Şehir sınırlarına girdiğimizi araba farımızın aydınlattığı tabelalardan öğrenebiliyoruz. Gecenin zifiri karanlığında göz gözü görmüyor. Şehirde kim kimse yok, in cin top oynuyor deyiminin bile kifayetsiz kalacağı ürpertici bir sessizlik hâkim şehre. Sanki yer ve gök derin bir uğultu içinde. Yol yok, sokak yok, elektrik yok, su yok, insan yok; hava ayaz, buz gibi. Karlarla kaplı Amanos Dağlarının eteklerinde kurulan şehirde kuru rüzgâr tenimizi kesiyor, ruhlarımızı titretiyor. Derinlerden gelen büyük bir korku,

Deprem çok şey öğretti bizlere, öğretmelidir de. Yoksa enkaz altında kalanlar Hakk'a yürüyen o merhumlar değil, yaşayan biz ölümler oluruz. Gördük ki her gün koştura koştura yetiştirmeye çalıştığımız işler önemini ve anlamını yitiriverdi. Paranın pek bir hükmü kalmadı. Ölüm gibi deprem de herkesi eşitledi.

kaygı ve endişe hâkim insanlarda. Hüzün ve acı, Türkiye haritası büyüklüğünde yüzlerde besbelirgin. Her yer matem sessizliğinde. Herkes acı acı yutkunuyor. Arabamız şehirde ilerledikçe dillerde de dua, istiğfar ve tekbirler yükseliyor.

AFAD merkezine ulaşmak için yıkık dökük binaların yanından yöresinden, enkazların içinden üstünden geçiyoruz. Adresi bir türlü bulamıyoruz. Telefonlar ve internet çekmiyor, kimseye de soramıyoruz. Karaltılar içinde zor gördüğümüz bir kişiye rastlıyoruz, belli belirsiz verdiği adrese kocaman yarıklarla ikiye üçe bölünmüş yollardan gitmeye çalışıyoruz. Her girdiğimiz sokakta geçit vermez enkaz yığınları ile karşılaşılıyor. Epey bir uğraştan sonra buluyoruz adresi. Geldiğimiz yer bir taş fırının önü. Ahmet isimli fırıncı bilabedel tırnaklı pide dağıtıyor halka. Pet şişelerdeki buz gibi sularla abdest alıp sabah namazımızı kılıyoruz fırının bir köşesinde. Sokak ortasında yakılan ateşin çevresinde halka oluşturup ayaküstü açlığını bastırmaya çalışıyoruz sıcak pidelerle. Halktan insanlar da geliyor ekmek için. Mahcup ve mahzun bir şekilde ekmekleri koltuklarının altına sıkıştırıp yığınların arasından kaybolup gidiyorlar. Nereye bilinmez...

Gün ağarmaya başlayınca görüyoruz yaşanan felaketin boyutlarını. Sağımız solumuz, yanımız yöremiz, altımız üstümüz enkaz. Sağlam tek bir bina çarpmıyor gözümüze, tek katlı, iki katlı, üç katlı binalar veya koca koca siteler yerle bir olmuş vaziyette. Yıkılmayıp ayakta kalmayı başarmış binalar da ağır hasarlı, içlerine girmek imkânsız.

Vakit kaybetmek istemiyoruz, arama kurtarma faaliyetlerine katılmak için can atıyoruz. Mimar Sinan Mahallesi'ne gidiyoruz paramparça olmuş yollardan. Fay hattının yola paralel geçtiğini söylüyor şoförümüz. Yollarda metrelerce çukurlar ve yükseklikler meydana gelmiş, yol kenarında kökünden sökülmüş kocaman

ağaçlar ya yola düşmüş ya da etraftaki araçların üzerine devrilmiş. Gitmeye çalıştığımız mahalle yüksekçe bir tepenin üstünde. Nereden baksanız kırk elli yıllık binalar bunlar. Hepsi de tuz buz. Sağ çıkmayı başarmış insanlar evlerinin başında durup gelecek müjdeli haberleri bekliyorlar. Kızılay, Yeşilay, AFAD, UMKE ve çeşitli STK'lar tırnaklarıyla kuyu kazar gibi çırpınıyorlar tek bir canlı sesi duyabilmek, tek bir cana ulaşabilmek için. Her enkaz yığnında farklı farklı birimler göze çarpıyor, hiç kimse âtil durmuyor, hiç kimse geri kalmıyor. Kimi iş makinelerinde, kimi yerde, kimi enkazların arasında, kimi de geri hizmette çalışıyor. Her bina önünde "Kimse var mı? Sesimi duyabiliyor musunuz? Duyuyorsanız ses verin." diye bağırın AFAD gönüllüleri var. En ufak bir emarede bile ekipler heyecan ve merakla enkaza koşuyor. Derin bir sessizlik, sükûnet ve tevekkül içinde bekleyen anne, baba ve çocukların... dağ gibi metin duruşları bizleri kendilerine hayran bırakıyor. Teselli ediyoruz kendilerini cansız bedenler çıktıkça. Sarsıla sarsıla, hıçkıra hıçkıra ağlıyorlar birbirlerine sarılarak.

İNSAN HÂLLERİ

O hengâmede fevri bir iki taşkınlık hariç kimse de isyan, kin ve nefret görmedik. Olabilirdi de. Belki de diğer bölgelerde benzer hadiseler yaşanmıştır. Bilemiyoruz. Acısını vakar ve izzetle yaşamaya çalışanların dillerinden döktükleri dua, gösterdikleri teslimiyet ders niteliğinde. Kendileriyle dertleşmeye çalıştığımız kim varsa böyle bir depremi hiç görmediklerini, sarsıntıının şiddetini ifade etmelerinin asla mümkün olmadığını söylediler. Yardım kuruluşlarına, devlet yetkililerine çok minnet duyuyorlar. Onlara güvenlerinin tam olduğunu tekrar tekrar dile getiriyorlar. Yusuf amca onlardan biri. Yetmiş yaşlarında, tipik bir Anadolu insanı. Açık sözlü, tok sesli. Hanımıyla sağ çıkmışlar evlerinden. Çoluk çocukları olmamış hiç. Bir başlarına

yaşıyorlar. Afeti bir anlatışı var Yusuf amcanın, görülmeye değer. Hayır kuruluşlarına, devlete, millete, devlet büyüklerine candan müteşekkir. Depremin ilk günü “Eyvah, artık ne ekmek bulabiliriz ne su, ne görenimiz olur ne duyanımız. Sahipsiz bir şekilde aç susuz, çırpıplak ölüp gideriz.” diye düşünmüş. İkinci güne çıkmadan “Çok şükür ki öyle olmadı, hemen imdadımıza yetişti AFAD, devlet, hayır kurumları. Allah hepsinden razı olsun, biz onlardan çok memnunuz. Reise evelallah güvenimiz tam. Milletini seven bir adam o. Yalanı yanlış olmaz. Bize her zaman sahip çıktı, çıkar. İyi ki onlar var, yoksa hâlimiz daha kötü olurdu.” diyor. Dua üstüne dua ediyor sürekli. Yalnız ilk gün çok zorluk yaşamışlar. Deprem, kar, halkı hayretler içinde bırakacak kadar bardaktan boşanırcasına yağan yağmur, bıçak gibi keskin soğuk, elbise, yorgan, battaniye sıkıntısı, açlık ve susuzluk halkı bitkin ve meyus bırakmış. Devlet yetkililerinin, mülki amirlerin ve yerel yönetimlerin sahaya inmesiyle ve yardım kuruluşlarının gelmesiyle de yalnızlık hissinden kurtulmuşlar.

Kırıkhan'ın en işlek caddelerinin birindeki Ciğerci Mustafa Lokantası, halkın her saat başı uğradığı, oturup dinlendiği, yiyip içtiği, maddi manevi ihtiyaçlarını karşıladığı meşhur bir mekân. Depremde az hasarla kurtulabilmiş tek katlı ender yapılardan biri. Fatih Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi olarak da kullanılan mekân arı kovanı gibi, giren çıkan belli değil. Kışlık elbiseler, yorgan ve battaniler, her türlü gıda maddesi, kadın-erkek, yaşlı-hasta ihtiyaç malzemeleri vatandaşa bolca dağıtılıyor. İhtiyaç fazlası eşyaları tok gözlülükle ve büyük bir kardeşlik bilinciyle iade etmeye çalışan insanları gördükçe “İnsanlık ölmedi, bu millet yıkılmaz

evelallah!..” demekten kendimizi alamıyoruz. Bu tür muhteşem örnekliklerin yanı sıra bizleri üzen hadiseler de olmadı değil tabii. Barbaros Mahallesi'nde erzak ve giyim malzemeleri dağıtarken gördüğümüz muamele, takınılan gayrimedeni tavırlar yine de bu muhteşemliğe gölge düşüremeyecektir. Yemek sırasında bir beyefendinin sinir boşalması yaşayıp sağa sola bağırması ve kavga gürültü çıkarması da bu ihtişama gölge düşüremeyecektir. Hemen yanı başımızdaki yıkıntılar arasında ateşler yakarak, battaniyelere sarılarak soğuktan korunmaya çalışan iki hanımefendinin deprem şokuyla kaymakam ve belediye başkanının nerede olduğunu sorması, yetkililerin neden kendilerine uğrayıp da hâl hatır sormadığını bağırması, ilk gece neden yastık yorgan verilmediğini büyük bir öfkeyle dile getirmesi de gölge düşüremeyecektir o güzelliğe. Eksiklik, zafiyet her zaman olur. Hele böyle sine korkunç, geniş, olağanüstü bir depremde daha fazla olur. Her toplumda yanlış yapanlar bulunur ama bu, toplumun geneline teşmil edilemez. Evlere hırsızların dadanması, eczane ve büyük zincir marketlerin yağmalanıp tam takır bırakılması bile böyle değerlendirilmelidir. Bu tür gayriahlaki davranışlar lokal tefessühlerdir, genelleştirilemez. Buna karşılık asker ve polisin kurtarma ekibi olarak görev alması, sokaklarda dolaşarak halkın can, mal ve namus güvencesini sağlamaya çalışması son derece önemli bir hadise, halk bundan gayet memnun.

Halk, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının kalmadığını ama çadır, konteyner ve soba gibi barınma ve ısınma ihtiyaçlarının olduğunu, bunun da ivedilikle giderilmesi gerektiğini söylemektedir. Depolar Türkiye'nin dört bir yanından gönderilen eşyalarla lebalep dolu, bunların düzenli bir

şekilde dağıtılması büyük bir önem arz etmektedir. Zira mağduriyetler kısa süreli olmayacaktır; haftalarca, aylarca belki yıllarca sürecektir. Onun için yardımların da uzun zaman dilimlerine yayılarak devam etmesi gerekir. Mazlum halk sadece bugün değil, yarın da yalnız bırakılmamalıdır.

DEPREMİN ÖĞRETTİKLERİ

Deprem çok şey öğretti bizlere, öğretmelidir de. Yoksa enkaz altında kalanlar Hakk'a yürüyen o merhumlar değil, yaşayan biz ölümler oluruz. Gördük ki her gün koştura koştura yetiştirmeye çalıştığımız işler önemini ve anlamını yitiriverdi. Paranın pek bir hükmü kalmadı. Ölüm gibi deprem de herkesi eşitledi. Herkes bir tas çorbanın önünde bekleyerek aslında hiç kimsenin birbirinden farkının olmadığını gördü. Elinde avucunda kalan tek bir sermayesiyle, Mercedes'yle gelip çorba sırasına giren dünkü zenginimizin "Böyle mi olacaktım? Dün insanlara ben yardım ediyordum, bugünse yardımı alan benim." sözlerini milimetrik hesaplarla düşünmek zorundayız. Geçen sene pandemi sebebiyle evlerimizden çıkamazken şimdi de deprem sebebiyle evlerimize giremiyoruz. İbretlik bir hadise değil mi? Can alıcı soru şu: Anladık mı şimdi mülk kimin?

Yaşadığımız bu travmatik olay toplumun mayasında bulunan birlik ve beraberlik ruhunu ayağa kaldırdı. İdeolojileri, jenerasyonları, toplumsal statüleri birbirinden farklı milyonlar tek yumruk oldu. Bazı mahfil ve örgütlerin, iş adamı, sanatçı ve siyasetçilerin yıllarca topla tüfekte, televizyonla, dizi ve filmlerle, çeşitli politika ve programlarla bozmaya çalışmalarına rağmen toplumun mayası hâlâ temiz kalıyorsa, erdemli bir duruş hâlâ sergileniyorsa bunu ciddiye almak gerekir. Kötülerin sesi çok çıksa da ve sayıları çok olsa da iyiler kötülere hep galip geliyor. Tıpkı deprem, sel, yangın, tsunami, kasırga gibi bu da bir sünnetullah yahut âdetullahtır. Allah'ın sünnetinde herhangi bir değişiklik ve bozulma asla olmaz. Onun için salih insanların bu soylu özelliklerini işlemek ve sağlıklı kanallardan beslemek gerekir. Kaliteli insanlar keşfedilebilir ve cevherlere ulaşılabilirse yarınlar da teminat altına alınmış olur.

Depremdeki hikmetler ancak böyle yaparak kavranabilir, musibetler de böyle rahmete dönüştürülebilir. Toplam insan kalitesinin artırılması kaçınılmazdır. Mimarından müteahhidine, siyasetçisinden eğitimcisine, hukukçusundan sağlıkçısına, sanatçısından esnafına varıncaya kadar her sosyal tabakadan birinci sınıf insanlar çıkarılmalıdır. Başlarla ayaklar hep aynı gayede senkronize olup büyük bir insicam içinde kutlu mücadelelerine devam etmelidirler. Bu mücadele hayati bir önemi haizdir. Bilinmelidir ki küresel dünyada yaşanan her olağanüstü hâl; siyasi, iktisadi ve psikolojik savaşların, emperyalist politikaların birer izdüşümüdür. Su uyur, düşman uyumaz. Göstermelik yardımların ve gayri samimi ittifakların cazibesine aldanmamak gerekir. Arka plandaki gerçek karakter, niyet ve emelleri görmek lazımdır. Depremi kırılma noktası da burasıdır. Herkes ait olduğu dünyanın siperlerine geçerek mevzi aldı; tarihî medeniyet mücadeleleri de kıyamete kadar bu siperlerde devam edecektir.

Şu ilahî hakikatler unutulursa deprem gerçek manada o zaman ıskalanmış olur ve bedenlerle birlikte zihinler de enkaza dönüşür. Yaşanan tüm hadiseler bu muvaceheden değerlendirilmelidir. Başlangıç noktası burasıdır. İman ve teslimiyet de bunu gerektirir:

"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıktı (düzen bozuldu), ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler." (Rûm, 41)

"Bir kul kendisi için (cennette) hazırlanmış olan makama ameliyle erişemeyecekse Allah onun bedenine veya malına veya çoluk çocuğuna bir bela verir. Sonra (Allah) o kulu bu musibete sabretmeye muvaffak kılar. Nihayet (Allah) o kulu kendi katında hazırlanmış olduğu makama eriştirir." (Ebu Davud, Cenâiz, 1/3090; Ahmed, V, 272)

"Kulun Allah indinde bir mevkii vardır ki, ona ibadetle erişemez. O mevkie erişinceye kadar Allah, onu hoşuna gitmeyen (iptila ve musibetler) le imtihan eder." (Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, II, 292)

YÜCELİŞ MANİFESTOSU EMEK ORTAKLIĞI YASASI

TEMEL HAZIROĞLU

Küresel kapitalizmin merkantilist ve liberal dönemlerinde işçiler (*emekçiler*) vahşi çalışma şartları altında sömürülüyor ve âdeta ücretli köle gibi görülüyordu. Ne zaman ki kapitalizm sanayi kapitalizmi boyutuna erişip emperyalist bir aşamaya geldi, kendi toplumsal dinamikleri ile yaşadığı gelişim içerisinde, belli bir mücadele sonucunda işçilerin çalışma şartlarında bazı iyileşmeler oldu. Ancak bu durum işçilerin köle olarak görülmesini tam anlamıyla önleyemedi. Zira bugün bile sermaye sahibi ile emek sahibi arasındaki ilişki bir tür efendi-köle ilişkisini andırmaktadır. Öyle ki sermaye sahibi, çalışan emek sahibini bir çeşit mülkü gibi, işsiz emek sahiplerini ise âdeta yedek bir işgücü deposu gibi görmekte, ona göre tutum ve davranışlar geliştirmektedir. Bunun en güzel örneği

neredeysse bütün dünyada var olan çalışan insanların sermaye, toprak ve hammadde gibi bir üretim aracı görülmesi ve işletmelerde onların insan kaynakları organizasyonu altında toplanıp muhasebeleştirilmesidir.

BİR TÜR KÖLELİK OLARAK İŞÇİLİK

Modern dünyada, kölelik kalkmış görünse de “işçilik bir tür kölelik” gibi kendisini hissettirmektedir. Ancak işçilik ile kölelik arasında yine de bazı farkların olduğunu görmezden gelemeyiz: Köleler, insan olarak alınıp satılan birer meta konumundaydılar. İşçilerin ise yalnızca emek gücünün meta olarak alınıp satılması söz konusudur. Kölelerin, karın tokluğuna da olsa çalışabilecekleri işleri ve yatabilecekleri yerleri

Her ülkenin ve ekonomisinin içinde bulunduğu şartlara ve yaşanan gelişmelere göre bu emek ortaklığı yasası öncelikle emek sahibinin hakkını korumak kaydıyla yeniden düzenlenebilir.

vardı ve köle olduklarının farkındaydılar. İşçilerin ise ne işleri ne de yatacak yerleri garanti altındadır ve bir çeşit köle olduklarının da pek farkında değillerdir. Bir de köleler, ciddi bir ceza tehdidi altında olmadıkları için arada bir gevşek çalışabiliyorlardı. Buna mukabil işçiler, sözleşmeyle hükme bağlanmış çalışma saatleri zorlamasından asla kaçamıyorlar.

Kölelerin, işlerini tam olarak yapabilmeleri için kendi sahipleri tarafından asgari yetecek oranda ihtiyaçları karşılanıyordu. İşçiler ise bırakın asgari ihtiyaçlarının giderilmesi bizatihi kendi ürettikleri ürünleri bile yine kendileri satın almakta zorlanıyor hatta çoğu zaman alamıyorlar. Zira işveren, çalışanın performans kaybına yol açmadan yaşayacağı bir parayı piyasa ücreti adıyla dayatıp kelle sayısı hesabı yapıyor ve geçimi unutuyor. Bazen öyle oluyor ki sermaye sahibi kendi üretimi ve kârı için kendi işçilerinin ücretlerini kısarken diğer sermaye sahiplerinin işçilerine yüksek ücret vermelerini ve kendi ürünlerini satın almalarını isteyebilmektedir. Bir bakıma sermaye sahibi kendi tezgâhında düşük ücretle işçi çalıştırarak maliyeti azaltıp “artık değeri” artırmaya çalışırken diğer tezgâhlarda çalışan işçilerin yüksek ücret alarak kendi ürünlerinden satın almalarından da yüksek satış kârı elde etmenin peşinde koşabilmektedir. Aslında bu durum bir yandan sermayenin kendi iç çelişmesini gösterirken diğer yandan ise bu iç çelişmeyi aşmak için yapılan her türlü ekonomik atraksiyon, pazarlama ve satış hileleri de gerçek amacı yani sermaye temerküzü olgusunu açığa çıkarmaktadır.

ÜRETKENLİK VE VERİMLİLİK

İşte bütün bunları aşılıp çalışma ortamını yeniden yapılandırılacak yasa emek ortaklığı

yasasıdır. Emek ortaklığı yasası her şeyden önce üretkenlik ve verimlilik açısından her iki tarafın da lehine bir ortam oluşturacaktır. Zira bu yasa ile herkes, sonuçlardan etkileneceği için kendi sorumluluk bilinciyle hareket edecektir. Oysa işletmede çalışan bir emek sahibinin sabit bir gelir ile karşılanması üretkenlik, kalite ve verimlilik açısından bir katkı sağlamayacak, tam tersine hak eşitliği açısından iktisadi ve toplumsal dengesizlikleri çoğaltacaktır. Böylece “sözleşme açık ve sabit, gelir değişken olmalı” ilkesi zedelenecek, oluşan eşitsizlikler ve dengesizlikler büyük zulüm olan faizle aynı sonuçları doğuracaktır. Tam da bu yüzden çalışan bir emek sahibinin, biri alın teri karşılığı olarak “ücret geliri”, diğeri emek ortaklığı karşılığı olarak “kâr ortaklığı geliri” şeklinde iki gelirle donatılması ve bu suretle hakkının tastamam verilmesi elzemdir.

İşte bu noktada bir işletmenin toplam kârı, sadece sermaye sahibinin ve/veya üretim araçları sahiplerinin değil üretime katkıda bulunan, emeği geçen herkesin olmalıdır ve bu yüzden de sonuçları onlar arasında adil bir şekilde (hak eşitliğine göre) dağıtılmalıdır. Zira emeğin, katkıda bulunduğu bütün ürünler üzerinde sorumluluğu kadar hakkı da vardır ve bu hak sabittir. O yüzden de bir işletmenin tam ve adil şekilde faaliyet gösterebilmesi için çalışanların toplam geliri ile sermaye sahibinin toplam geliri arasında bir denge kurulması, hakkaniyete uygun bir ortaklığın oluşturulması şarttır. Eğer sermaye sahibi kendisi de bizzat çalışarak bir emek ortaya koyarsa kendisinin de bir emek sahibi gibi karşılığını alması da adalete uygundur. Ancak genel bir kural olarak işletmede gerçekleşen faaliyetler sonucunda oluşan kâra emek sahipleri ile sermaye sahibinin ortak olması insanîyetin bir gereğidir.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi yeryüzünde yaşayan her insanın iki ayrı ortaklık ve hissesi vardır; *birincisi* doğmuş olmanın sağladığı dünya ortaklığı hak ve hissesi, *ikincisi* ise kişinin çalıştığı yerdeki emeğine bağlı olan, bundan kaynaklanan hak ve hissesi. İşte bu ikinci ortaklık hissesi üzerine oturan bu temel yasa da aynen birincisi gibi hukuki olmaktan önce ve ziyade, ahlaki bir yasadır. Bu “ahlakilik” toplumsalın doğasına içkin bir “emek hakkı”nın ifadesi anlamında bir “doğa ahlaki yasası” olup

toplumun doğasının daima emeğe dayalı olmasından kaynaklanmaktadır, bu yüzden de “doğası yasası”dır.

İnsan ancak emeği (*say*) ile vardır ve “emek” en yüce değerlerden biridir. İnsanın çalışarak, üretmek yaşaması insan onuruna yakışan insanca ve güzelce bir haslettir. Dolayısıyla herkesin hür ve bağımsızlığını koruyan, kendisinin ve ailesinin geçimini teminat altına alan, emeği ile var olmasını sağlayan ve keyifle çalışmasına imkân veren bir işe sahip olması onun doğal, fitri ve temel haklarındandır. Bu yüzden de üretimde doğrudan pay sahibi olmayanlar için istihdam ve/veya iş sahibi olmayı temin edecek ayrı politikaların düşünüp geliştirilmesi gerekir. Bu görev bütün insanlık üzerine bir yükümlülüktür.

ÜST VE KUŞATICI ORTAKLIK

Toplumsallaşmanın ve medenileşmenin beşinci temel yasası olan emek ortaklığı yasası insanın çalışma hakkını ve emeğinin karşılığını garanti altına almasını sağlar. İnsanın emek ile var olması ve çalıştığıının karşılığını adil ve eşit olarak alması esas olduğu için emeksiz kazanılan her şey gayrimeşru ve zulümdür. O yüzden hayatın bütününde olduğu gibi iş hayatında emek esastır ve ücreti de mülkiyeti de o belirler. Bu açıdan herkesin çalıştığı yerin gelirine ortak olması ve elde edilen kârdan hakkını adil ve eşit olarak alması yeryüzünün dengeleri açısından zorunludur. Buna kimsenin engel olmaya hakkı da yoktur.

Emek ortaklığı yasasının izlerini insanlığın kadim geleneğinde bulmak mümkündür. Nitekim çalışanın emeğini, işverenin de sermayesini koyup karşılıklı sözleşme yaptıkları “emek sermaye ortaklığı” (*mudârebe*) buna güzel bir örnektir. Biz burada (*mudârebe* ve *icâre* akitleri üzerinden) emek sahibini hem kâr ortağı hem de çalışan olarak gördük ve emek sahipleri ile sermaye sahiplerinin iş birliğini, güç ve enerjilerini birleştirmelerini ileriye götürerek “üst ve kuşatıcı ortaklık” boyutuna taşındık. Bu suretle katılım felsefesi ışığında bu meseleyi yeni bir mantalite ile yorumladık ve iş hayatında katılımın zeminini ve gücünü artırmaya çalıştık. Böylelikle katılım ve ortaklık temelinde ekonominin bir sıçrama yapmasının önünü açmış olduk.

“Emek ortaklığı yasası:” İnsanlar; çalıştıkları, emek verdikleri yerin kâr ortağıdır. Her işletmede çalışanlar/emekçiler, orada üretilen hasılaya ortak olup ondan ve süreçlerden asli olarak sorumludurlar. Dolayısıyla ürettiklerinde hak sahibidirler. Emek ortaklığı yasasına göre, ilk etapta öngörülen işin niteliği baz alınarak çalışanlar alın teri haklarını almalı ve ardından da oluşan net kâr, daha önce kararlaştırılan oranda paylaşılmalıdır. Ancak burada altı hususa dikkat edilmelidir:

Birincisi, bir işletmede çalışan emek sahipleri alın teri hakkı olarak ücret gelirlerini almalıdır.

İkincisi, sermaye sahibinin bizatihi çalışarak ortaya koyduğu alın teri hakkı varsa o da bunun karşılığı olan ücret gelirini almalıdır.

Üçüncüsü, faaliyet sonucunda elden edilen net kârdan dünya ortaklığı hisse payı tutarı ayrılıp yeryüzündeki tüm yoksullara/muhtaçlara verilmelidir.

Dördüncüsü, nihayetinde kalan net kâr, eğer bütün çalışanların ücret gelirlerinin toplamına eşit ya da altı ise baştan belli bir oranla üstü ise daha yüksek bir oranla emek sahipleri ile sermaye sahibi arasında kâr ortaklığı geliri olarak paylaşılmalıdır.

Beşincisi, eğer bu aşamada kâr değil de zarar oluşmuş ise sermaye sahibi bu zararı üstlenmeli ve emek sahipleri de aldıkları ücret gelirleri ile yetinmelidir.

Altıncısı ise her işletmede emek sahiplerinin seçtiği bir temsilci yönetimde muhakkak olmalı ve alınan kararlara ve yapılan bütün işlere çalışanlar adına müdahil olup nezaret etmelidir.

Emek ortaklığı yasası her şeyden önce üretkenlik ve verimlilik açısından her iki tarafın da lehine bir ortam oluşturacaktır. Zira bu yasa ile herkes, sonuçlardan etkileneceği için kendi sorumluluk bilinciyle hareket edecektir.

İNSANLIĞIN BÜYÜK BARIŞI İÇİN

Emek ortaklığı yasası ilk anda ağır gelebilir. Ancak bunun insanlığın büyük barışı için elzem olduğu açıktır. O yüzden bu yasa her ülkenin, toplumun ve iş yerinin durumuna göre nihayetinde yasayı tümüyle uygulayabilecek noktaya taşımak üzere aşamalı bir plan ile muhakkak hayata geçmelidir.

Başlangıç bakımından bu yasa özellikle işletmelerde ve kurumsal şirketlerde titizlikle uygulanmalı ve denetlenmelidir. Bu işletmelerde emek sahiplerinin yönetime seçtiği temsilci bütün faaliyetleri ve alınan kararları emek sahipleri adına yakından izlemelidir. Böylece birlikte yönetme, ortak risk üstlenme anlayışı ile hem şeffaflık sağlanmış olacak hem de güçlü bir iletişimle şirketin amaçları tüm çalışanlarca paylaşılmış olacaktır. Her ülkenin ve ekonomisinin içinde bulunduğu şartlara ve yaşanan gelişmelere göre bu emek ortaklığı yasası öncelikle emek sahibinin hakkını korumak kaydıyla yeniden düzenlenebilir. Bu temel yasa, ilk etapta bir yıl ve üzeri çalışanlar ile süresiz çalışanlar için devreye alınabilir, bazı özel nitelikli işlerde ise sonraya bırakılabilir (günlük, mevsimlik ve geçici çalışanlar ile küçük esnaf ve farklı nitelikteki işler vb.). Fakat bütün bu düzenlemeler ve uygulamalar demokratik ve etkin bir kamucu politikalarla desteklenmelidir.

Bu emek ortaklığı yasası ile işin niteliği, kalitesi ve verimliliği daha ileri bir zemine taşınmış, şirketin birlik, beraberlik, bütünlük ve dayanışma içinde kurumsallaşmasının da önü açılmış olacaktır. Bu durum herkesin lehine olan bir ortaklık ve katılım yönteminin hayat bulduğunun da ciddi bir işareti olarak kendisini hissettirecektir. Üstelik emek sahiplerinin işine ve ürettiklerine yabancılaşmadan keyif alarak ve sonuçlarından istifade ederek çalışacağı, işverenin de gözünün arkada kalmayacağı, kendiliğinden denetlemenin oluşacağı bir atmosferin doğmasına da imkân verecektir.

Çalışanların asgari olarak “kâra ortaklık” üzerinden işyerlerine ortak olmaları hem çalışanları aktifleştirip etkinleştirecek hem de işyerlerini daha çalışılabilir, üretken ve randımanlı hâle getirecektir. Zira bu durum doğal bir murakabe ortamı oluşturacak aynı zamanda maliyetleri düşürme ve kârlılığını artırma noktasında çok uygun bir çalışma sürecini de tetikleyecektir. Sermaye sahibinin işini kolaylaştıracak, hakkını korumasına yardım edecek ve işini daha da geliştirmesine imkân verecektir. Bütün bunlar tüm şirketleri motive edip hareketlendirecek ve ülkede daha insanca, adil ve eşitlik temelinde bir ekonomik anlayışın temellenmesine ve güçlenmesine yol açacaktır.

Tüm çalışanların, emek sahiplerinin kâra katılımı üzerinden ekonomik faaliyete katılımının ve ortak edilmesinin toplumsal, ekonomik ve politik faydaları saymakla bitmez. Bunun en temel faydası insanların kendilerini ilgilendiren şeylere dâhil olmasını, katılımını sağlamasıdır. Çalışanların iradelerinin süreçte etkin olması çok büyük bir motivasyon, güç ve güven kaynağı olacaktır.

Sonuçta emek ortaklığı yasası ile kâra ortaklık stratejisinin uygulanması durumunda tüm çalışanlar çalıştığı şirketi kendisininmiş gibi hissedecek, duygudaşlık yaşayacak ve kurumunu daha çok sahiplenip çalışma temposunu, verimliliğini artıracaktır. Böylece ekonomik ve sosyal hayatın gelişmesi hızlanacak, üretkenlik ve verimlilik artacak, ekonomik büyümenin, insani kalkınmanın ve gelişmişliğin önü açılacak ve bir amaca matuf olarak yaşamak olan iktisat gerçek boyutuyla hayat bulacaktır.

“Gerçekten insan için, çalıştığından başkası yoktur. Ve onun çalışması ileride görülecektir. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir.” (Necm, 53/39-41).

“Göklerin ve yerin mülkü onundur. Bütün işler ona döndürülecektir.” (Hadid, 57/5).

DEPREM İLAHİ BİR ÖFKE Mİ?

Abdullah EL-AMADİ

Türkiye'nin güneyi ve Suriye'nin kuzeyindeki depremler bu makalenin yazıldığı tarihe kadar 40 binden fazla ölüm bırakmıştı ve tahminler enkaz altından daha fazla cesedin çıkarılmasıyla birlikte sayının artacağına işaret ediyor. Allah rahmet eylesin, yaralılarına şifa versin, kalanların kalplerini sabit kılsın, kaybettikleri sevenlerini ve mülklerini hayırla telafi etsin.

Yaşananlar çevresel ve çeşitli iklim şartlarından dolayı yerkürede gerçekleşen felaketlerin bir türüdür. Bu felaketlerin bazısının -Allah'ın belirli bir mekanizma ile hayatın yürümesi için koyduğu yasalara muhalefet etmek suretiyle- yaşanmasında insanın rolü olabilir. Hiç şüphesiz sonuçlar feci ve örnekler burada özetlenmeyecek kadar çok. Gerçi bugünkü yazımızın konusu bu değil ancak doğal felaketlerden konuşunca bazı noktalar kendisini dayatmaktadır.

Türkiye ve Suriye'de depremin vuku bulması sonrası "yaşananların Allah'ın öfkesi ve bu felaketlerin ahiretten önce dünyada ilahi cezanın bir parçası olduğuna" dair sürekli dillendirilen iddialar bu noktalardandır. Hiç şüphesiz bu sözler -özellikle de Allah'ın Kur'an'da belirttiği geçmiş milletlerin başlarına gelenlerle karşılaştıracak olursak -doğru değildir ve hatta kabul edilemez olup birçok delile ihtiyaç duymaktadır.

DEPREM VE KIYAMET ALAMETLERİ

Bizler Müslümanız, bu tür felaketleri konuşmalarında ve analizlerinde en fazla ele alan halklardanız belki de. Felaketleri ilahi öfke veya ceza konularına bağlamaya çalışıyoruz. Belki de öyledir ancak buna rağmen böyle bir yaklaşımın kabul edilmesi mümkün değil. Peki niçin? Çünkü böyle olduğuna dair delillere sahip değiliz. Biz ile Allah arasında Salih, Hûd, Lût ve diğer say-

gın peygamberlerle yaşandığı gibi gökten bunun böyle olduğunu bize haber vermesi için kendisine vahiy gelecek bir peygamber yoktur. Keza felaketler yaşanmadan önce gaypta ne yaşandığını bilemiyoruz ki örneğin Türkiye ve Suriye'de veya başka ülkelerde yaşananların ilahi bir öfke olduğuna karar verelim.

Elimizdeki tüm şerî deliller depremlerin çokluğunun küçük kıyametin alametlerinden olduğunu ifade ediyor. Buna inanıyoruz, şerhlerinden Allah'a sığınıyor, af ve sağlıklı yaşam istiyoruz. Aynı zamanda felaketler insanları Allah'ın yarattığı fitrata dönmeleri, tevbe ederek ve çokça af dileyerek bu hayatta Allah'ın yolunu takip etme çağrısıdır. Burada ve şuradaki felaketin ilahi öfke olduğunu kabul etmemize gelince bu hususa dikkat etmek ve derinleşmemek gerekmektedir. Ki böylelikle bu konular itikadi ve yakın olan hakkında şüphe doğurmasın.

Geçmiş milletleri Allah doğal felaketlerle helak etti ve helakın sebeplerini Kur'an'dan öğreniyoruz. Ancak burada ve orada bugün yaşanan felaketlerin bilmediğimiz gaybi bir konu olduğunu söylemek mümkün değil. Örneğin zamanımızdaki felaketleri eski zamanlardaki felaketlerle kıyaslırsak doğru bir sonuca ulaşamayız. Zira bu durumda halkı Allah'ı birleyen ve ona hiçbir şeyi şirk koşmayan bölgelerde depremlerin, kasırgaların ve felaketlerin yaşanmasını nasıl açıklayabiliriz? Dünyanın birçok başka bölgesinde şirk, zulüm ve yolsuzluğu daha derin derecede görebiliyorsunuz. Ancak bununla birlikte bu insanların işleri ve hayatları sakin seyredebiliyor ve hiçbir felakete duçar olmaya bilmiyorlar. Bu birinci nokta...

HAYAT İSTİKRARLI DEĞİL

İkinci noktaya doğal felaketlerden bahsedince işaret etmek gerekmektedir. Bu husus istikrarsızlığın

hayatın doğası, sabit değil değişken olduğu, dolayısıyla canlı ve cansızlar için aynı olmadığı şeklinde özetlenmektedir.

Bahsettiğimiz örneği, Türkiye ve Suriye depremlerini ele alalım. Yakın geçmişte Suriyeliler -Allah sıkıntılarını gidersin- Şam'daki rejimin ve beraberindeki ülkelerden, kurumlardan çıkar sahiplerinin yaptıkları sebebiyle evleri yıkıldıktan ve zayı olduktan sonra Türkiye'ye giden sığınmacılardı. Yıllardır Türklerden destek görmüşlerdi. Hatta Suriyeli muhacirlerin ülkeden çıkarılması için baskı yapan ırkçılardan ve milliyetçilerden aykırı sesler çıkmaya başladı. Pazartesi sabahı deprem yaşanunca milyonlarca Türk bir anda Suriyelilerden farklı olmayan bir duruma geldi.

Dün destekleyen ve kucak açan kimseler bugün destek ve kucak aramaktadır. Bu da içimizden her birinin durumunun bir günde değişebileceğine işaret etmektedir. Görüldüğü üzere dünya hayatının doğası budur. Dolayısıyla hiç kimse durumundan ve hayatından dolayı ayıplanamaz. Aksine bunun yerine Allah'tan, ahiretten önce dünyada af ve afiyet istiyoruz.

Kasırgalar, depremler, seller ve diğer felaketler iklim, çeşitli coğrafik ve jeolojik şartlarla etkilenen doğal değişimlerdir. Bu felaketler yeryüzünde insanın rolünün olabileceği veya olmayabileceği değişimin yasalalarına göre yaşanmaktadır. Dünyadaki yaşam nimetini koruma meselesinin önemine özen ve dikkati arttırmak için bu felaketler insanlığa ilahi mesajlar olabilir.

Varmak istediğim sonuç; olaylara ve gelişmelere bakış açımızın dar ve sınırlı değil, aksine kapsamlı ve geniş olmasıdır. Ne var ki olayları insanın ruh hallerine ve karpislerine göre yorumlamakta, ayet ve hadisleri günlük gelişmelere dair yorumlarla örtüşecek şekilde uyarlamaktayız.

(Katar gazetesi *Şark*, الشروق
16 Şubat 2023)

İSRAİL'İN AFRIKA BİRLİĞİ'NDEN KOVULMASI

Abdulbari ATWAN

Bugünün en önemli olayı bizce Addis Ababa'daki Afrika Birliği zirvesi çalışmalarının başlamasından önce yaşandı. Bu olay İsraili diplomat ve dışişleri bakanlığında Afrika konuları direktörü Sharon Barley'inin "sızdığı" oturumdan bir grup güvenlik görevlisi ve organizatörce kovulması, dış kapıya kadar kendisine eşlik etmeleri, göğsüne yapıştırdığı ve hukuk dışı yollarla elde ettiği gözlemci üye giriş kartının alınmasıdır.

Afrika ülkeleri çevrelerinde faşist, ırkçı işgal devletine yer yoktur. Bu terörist devlet Afrika kıtasındaki ırkçı apartheid rejiminin en büyük müttefikiydi. Para ve nükleer teknolojiyle desteklemişti. Bu devlet Filistin halkına karşı günlük katliamlar işliyor, toprağını ve zenginlik kaynaklarını gasp ediyor, tam bir küstahlık, kibir ve Amerikan terörizmi liderliğinde kendisine özgür demokratik dünya adını verenlerin himayesinde çocukları acımasızca katlediyor.

Arkasından ağlayan tek bir Afrikalı bulamayan İsrail Dışişleri Bakanlığı Cezayir ve Güney Afrika'yı bu aşığılayıcı kovulma sürecinin arkasında durmakla suçladı ancak bunun devlet ve milyon şehidin halkı olarak Cezayir'i, ebedi lider Nelson Mandela'nın ve tüm Afrika halklarını olmasa da çoğunluğunun mirasının hamisi Güney Afrika'yı onurlandırdığını bilmiyor.

İşgal devleti, Amerikan hegemonyası ve resmî Arap diz çöküşü zirvedeyken Ağustos 2021'de malesef birliğin başkanı Musa Fiki Muhammed'in üye ülkelere başvurmadan verdiği kararla gözlemci üyelik sıfatını kazanmıştı. Ancak öfkeli Cezayir'in ve Güney Afrika'nın ayaklanması ve gürlemesi, bu ka-

rarın dondurulmasını sağladı. Birlikten bu yönde oy birliğiyle karar çıkarılıp gözlemci üyeliğin kalıcı bir kovmaya dönüşmesi için yedi başkanlı bir komite oluşturuldu.

Birliğin genel sekreterliği İsrail hükûmetine gönderdiği daveti geri çekmiş ve katılım için hiçbir delege göndermemesini istemişti ancak âdeti olduğu üzere İsrail hükûmeti bu adımı görmezlikten geldi ve yukarıda adı geçen delegesini Addis Ababa'ya gönderdi ve delege toplantı salonuna sızdı. Allah'a çok şükür İsraili delege böyle yaptı ki bu sızma uluslararası siyasi bir skandala dönüştü.

İsrail'in kovulması ve gözlemci üyeliğinin alınması 36 devlet başkanının ve 4 başbakanın katıldığı zirvenin çalışma cetvelinde üzerinde durulan konuların başında geliyordu. Tüm göstergeler Cezayir ve Güney Afrika devlet başkanları sayesinde, aralarında Komor Adaları Devlet Başkanı Gazali Osmani, Mısır, Tunus, Libya ve Moritanya'nın yanı sıra Somali ve Cibuti liderleri ve temsilcilerinin bulunduğu katılımcı tüm ülke liderlerinin desteğiyle bu sonucun alındığını doğruluyor.

İsrail'in Afrika kıtasıyla balayı, liderlerinin, Avrupa, ABD ve hatta kendisiyle hileli ve zehirli Abraham Barış Antlaşması imzalayan normalleşmeci bazı Arap başkentlerinin tahmin ettiğinden daha kısa sürdü.

Afrika kıtası gücünü ve konumunu tekrar kazanıyor, adaletin değerlerini ve halklarının millî çıkarlarını tüm yaklaşımların üstünde tutuyor. İşte şimdi, kendi parasını ve altın dinarını çıkarmak için büyük mesafeler kat ediyor ve ekonomisini Batı'ya bağımlılıktan kurtarıyor,

Çin ve Rusya liderliğindeki yeni uluslararası güvenlik ve finans sisteminin kutuplarıyla ittifakını güçlendiriyor. Bu da yeni millî liderleri sayesinde oluyor.

Afrika kıtasının kapılarının bu habis Siyonist sızmaya karşı kapatılmasında büyük rol oynayan Cezayir'deki halkımıza, liderine ve dışişleri bakanına kalpten teşekkür ediyoruz. Liderleri Nelson Mandela'nın ahdini muhafaza eden, her daim Filistin'in adil davasının yanında güçlü şekilde duran, yoğun baskılara ve daha büyük ayartmalara rağmen ahdinden dönmeyen Güney Afrika'daki kardeşlerimize teşekkür ediyoruz.

Afrika, İsrail katliamlarının, yerleşim birimlerinin, kovma ve uzaklaştırma, kaynakların Yahudileştirilmesi planlarının arttığı bu zor zamanda Filistin'i, halkını, davasını ve haklarını destekliyor. Kardeş halklarına ve millî yönetimlerine teşekkürler. Bu onurlu tutumları sebebiyle Afrika'nın Güvenlik Konseyi'nde daimi üye konumunu geri alacağından ve dünyada en önemli güçlerin haritasında bariz bir konumda olacağından eminiz. Yürüyüş arzulanan hedefe doğru başladı ve durmayacak. Gelecek günler bunu gösterecek.

(*Reyülyevm* gazetesi, Filistinli yazar, 18 Şubat 2023)

DÜNYA HÜKÜMETLER ZİRVESİ VE YOL HARİTASI

İmaduddin HÜSEYİN

Dubai'deki Dünya Hükümetler Zirvesi'ne ilk defa katılmıyorum ancak bu son zirvenin şimdiye kadar düzenlenenler içerisinde en başarılısı, sadece Arap veya Ortadoğu bölgesi değil, dünya ülkelerinin çoğunluğunun önem verdiği birçok konuyu ve meseleyi tartışmak için en dikkat çekicisi olduğunu düşünüyorum.

Bu zirve bölgede kamu çalışmasının temel bir kilometre taşı oldu. Devlet başkanları, krallar, başbakanlar, bakanlar, büyük uluslararası şirket başkanları, düşünür, uzman, gazeteci ve etkili kişiler gelecekte "bölgenin çalışma takvimi" diye tanımlanabilecek konuları tartışmak için bir araya geldiler.

13-15 Şubat tarihleri arasında üç gün süren son zirvede 20 devlet ve hükümet başkanı, 250 bakan, 10 bin üst düzey hükümet yetkilisi ve 80 uluslararası teşkilatın temsilcileri vardı. Gözlemcinin zirvenin iktisadi mi yoksa siyasi veya sosyal bir zirve olduğu hususunda kafası karışıyor. Ben şahsen geçen birkaç oturuma kadar sadece iktisadi bir zirve olduğunu sanmıştım ancak peyderpey insanlığı ilgilendiren tüm farklı alanlarda bütün konuların ve sorunların tartışıldığını görünce yanıldığımı anladım. Devlet Başkanı Muhammed bin Zayid Al Nahyan'ın twitter hesabında kullandığı ifadeyle "Dubai'deki Dünya Hükümetler Zirvesi mevcut ve gelecekteki en belirgin uluslararası sorunları ve bunlar karşısında hükümet ve kurumsal performansı geliştirme yollarını sunmaktadır. Bizler Birleşik Arap Emirlikleri'nde daha gelişmiş ve daha müreffeh bir gelecek için insanlığa hizmete katkıda bulunmayı hedefliyoruz."

Keza Devlet Başkanı Yardımcısı Muhammed bin Raşid Al Mektum twitter hesabından zirve sabahı şunları paylaştı: "Dünya Hükümetler Zirvesi Birleşik Arap Emirlikleri devletinin tek bir mesajıyla başlamaktadır. Geleceğe bakış,

zorluklarla yüzleşmek ve fırsatları araştırmak, dünya etrafındaki hükümetlerin gelişimi için olumlu yol haritası çizme girişimi."

Zirvenin mevcut ve gelecekteki en belirgin sorunlar üzerinde durduğu malum. Bu zirvenin felsefesi hasebiyle siyasi ve kurumsal performansın nasıl artırılacağına yoğunlaşması doğaldır

Sahada bu zirvenin farklı sorunların yanı sıra tüm alanların iç içe geçmesi ve birbirini etkilemesi hasebiyle hükümet performansının gelişimine yoğunlaştığını görüyoruz. Yukarıdaki sözler hüküm bildirmeyen cümleler değildir. Kendim çeşitli oturumlarda tartışılan konularda bunu bizzat gördüm. Sadece zirvenin ikinci günündeki oturumlara yüzeysel bir bakış dediğimin doğruluğunu göstermektedir. "Yenilikçi ekonominin liderliğindeki bir geleceğe doğru" gibi inovasyon etrafında dönen farklı başlıklarla ana bir oturum vardı. Sonrasında "Yaratıcılık yoluyla refah, yapımcılarından içerik oluşturma sanatı" başlıklı bir başka oturum ve "İnovasyonun yerleşmesi ile teknoloji yönetimi arasında hükümetler nasıl dengeler?" ve "Küreselleşmenin sonu mu yoksa yeni başlangıcı mı?" başlıklı üçüncü bir oturum.

Birileri "Tamam ama geçen başlıklar iktisatla ilgilidir, peki yeni olan nedir?" diye sorabilir. Cevap basit ifade ile "panel ve konferansların çoğunluğunun klasik konulara ve sorunlara yoğunlaşmadığı, aksine bizim tüm sorunları birbirine bağlama niyetinde olduğumuz" şeklindedir. "Kişisel verilerin korunması hükümetlerin mi yoksa şirketlerin sorumluluğunda mı?" sorusunu ele alan farklı başlıklar da gördük.

Ayrıca "sağlığın geleceği ve hayat kalitesi" ve "sağlıklı sürdürülebilirlik" konusuna da yoğunlaşıldı. İnovasyondan tartışmalarda önemli bir yere sahip medyaya kadar çeşitli oturum başlıkları gördük.

Örneğin "Yenilik ile gelenek arasında Arap medyası" gibi. Bunların yanı sıra bir diğer başlık şuydu: "Hükümetler yaratıcılık ve pazarlama noktasında özel sektörle nasıl rekabet edebilir?"

Yönetimin geliştirilmesi yollarının ele alınması ekonomi ve hükümet performansı konularına uzak değil. "Başarılı bir yönetici olmak için bilinmesi gerekenler" başlıklı önemli bir oturum dikkatimi çekti. "Sosyal gelişimin geleceği" ile ilgili değerli bir eksen de bulunuyor. Bir başka oturumun başlığı "İnsani çalışma, elbirliğinin sürmesi için yeni fırsatlar" idi.

Eğitim eksenini ve geleceği "Yüksek öğrenimin geleceği ve hayat boyu öğrenme" ve "Yenilikçi eğitimde değerlendirmenin geleceği" gibi oturumlar üzerinden güçlü şekilde ele alınmıştı. İklim sorunları bu uluslararası zirvede sadece önemli olduğu için değil, aynı zamanda Birleşik Arap Emirlikleri'nin gelecek kış Küresel İklim Zirvesi veya COP28'e ev sahipliği yapacak olması sebebiyle güçlü şekilde yer aldı. Farklı başlıklarda önemli oturumlara şahit olduk. Afrika sorunları da önemli bir bölümdü. Senegal devlet başkanı konuştu. Mauritius başkanı konuştu. Bunların yanı sıra ülkesini bir hafta önce vuran korkunç deprem sebebiyle katılmayan Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan video mesajı gönderdi. Doğal olarak birinci gün projektörler Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah Sisi'nin misafiri olduğu ana diyalog oturumuna yöneldi.

Sadece ikinci günün başlıklarına hızlıca değindim ve tüm canlılığıyla birlikte ilk günü ele almadım. Her bir oturum ayrıntılı uzun bir makaleyi ve sonrasında derinlemesine tartışmayı hak ediyor. Temel nokta Dünya Hükümetler Zirvesi'nin, dünyayı ilgilendiren sorunların çoğunluğunu tartışan uluslararası bir forum olduğudur. Dünya ekonomisine ve geleceğine daha fazla yoğunlaşan Davos forumu gibi...

(BAE gazetesi *El-Beyan*, البيان مصرية gazeteci, 19 Şubat 2023)

İÇERİĞİN AŞINMA SÜRECİ VE MALİK BİN NEBİ’NİN “SÖMÜRÜLEBİLİRLİK” DÜŞÜNÇESİNİN TASHİHİ

Kemal KASİR

Toplumların ve ülkelerin maruz kaldığı “içeriğin aşınması süreci” yasanını açıklamadan önce bu yasanın merhum büyük düşünür Malik bin Nebi’nin “sömürülebilirlik” düşüncesi etrafındaki sunumuna aykırı olduğuna işaret etmek isterim. Bu duruma cevabım şudur: Sadece Arap ve İslâm toplumları değil, dünyanın tüm halkları nezdinde sömürülmeye elverişli bir yapı vardır.

Sömürünün yaşanmasının sömürülmeye elverişlilikle yorumlanması, sömürgecilik olgusunu doğru şekilde açıklamaz. Nihayetinde sömürgecilikle yüz yüze kalan toplumların, dâhili içeriklerinin uzun bir aşınma sürecine maruz kaldığını düşünüyorum. Sömürülebilirlik bir yasa değildir. Buna karşın “içeriğin aşınması süreci” aşağıda açıklayacağım gibi tümevarımla gözlemlenebilir bir yasadır.

Müslümanların bu duruma elverişli olmaları sebebiyle dış sömürü altına girmelerini yorumlamak istiyorsak şunu söylememiz kaçınılmazdır: Müslümanlarda, Haçlı Seferlerinden büyük ve geniş Moğol istilalarına ve 20’nci yüzyıldaki sömürgecilğe kadar 10 asır boyunca sömürülebilirlik hiç durmadı. Savaşın çoğu kısmında Müslümanlar bilişsel gelişme ve sosyal kenetlenme hâli içindedir. Farklı bir pozisyon bulmuş olabiliriz. Şöyle ki sömürgecilikten önce Mısır gibi bir devlet, Mehmet Ali Paşa döneminde kalkınmaya ve onun attığı devasa adımlara hazır. Müslümanlar Moğollarla mücadelelerinde olduğu gibi bazen kendi bilişsel egemenliklerini kaybetmeden askeri egemenliklerini kaybediyorlardı.

YENİLEME VE GÖZDEN GEÇİRME

Kaybolan içeriklerin yenilenmesi ve gözden geçirilmesi durunca veya bir başka açıdan sadece yapılarda ve görüntüde yenilenme yapılırca toplumlar ve devletler içeriğin aşınması sürecine giriyor, bu aşamada içerik donuyor, donukluğa hizmet eden taklit hâkim oluyor ve dinamik içtihadı önlüyor. Standardizasyon, kutsama, içtihat ve ihtilafın yokluğu bu süreç kapsamında hâkim bir duruma geliyor. Hareketli dinî, kültürel ve siyasi içerik aşınmaz. Zira hareket aşınmayı engelleyen bir faktördür.

Çeşitli Arap ülkeleri sosyal, kültürel ve siyasi aşınma sürecine maruz kalıyor. Arap toplumlarında orta sınıfın içeriğinin aşınması sınıfsal düşüncenin dönüşüne ve ideolojik çerçeveye ihtiyaç duymaksızın gelecekte yeniden canlanmasına zemin hazırlıyor. Sınıf analizi düşüncesi ölmeyen gizli bir fikirdir. Şöyle ki bu düşünce onlarca yıldır analitik sahneden kaybolmuştu. Mısır ve İran gibi ülkeler aşınan içerikleri aşamalı şekilde yenileme süreçleri yaşanmaksızın hayli hızlı şekilde sosyal ve kültürel içerik aşınması sürecinden geçiyor.

Tarih, hâlihazırdaki gerçekliğimizle ilgili toplumların ve ülkelerin siyasi yapılarının ve ideolojik içeriklerinin uzun aşınma sürecinden sonra geriye kalan dış formlara tutunma eğiliminde olduğunu ifade ediyor. Bundan sonra devletlerin yapıları ve ideolojileri en basit sarsıntılara maruz kaldığı zaman içeriğin ortadan kaybolması nedeniyle çöküyor. Bu, yıldızların sönüp kara deliğe dönüşmeden önce uzun bir ısı yoğunlaşması, hidrojen ve diğer iç yakıtlarını tüketme sürecinden geçmesine benzer bir süreçtir.

İşaretleri siyasal İslâmcı örgütlerin ideolojilerinin gerilemesi sonrası daha büyük oranda belirginlik kazanan Arap bölgesindeki mevcut ideolojik içeriğin aşınması sadece maruz kaldıkları yenilgilerin sonucu değildi. Aşınma süreci yeni davetçi dalgasının ortaya çıkmasıyla başladı. Bu kimseler dinî kültürün yayılması sebebiyle toplumdaki dindarlıkla bir miktar iktifa etme tarzının hayata yansmasıyla birlikte İslâmcıların ideolojik içeriğinden büyük bir kesiti çekip aldılar. Dinî kültürün yayılması, hiçbir aracı olmaksızın kolaylıkla medyaya ulaşma imkânı verdi.

İslah projelerinin ve yenileme araçlarının aşınması İslâm dünyasını, uyumak veya rahatsız edilmek istemediğimiz anlarda telefonlarımızda kullandığımız “sessize alma” pozisyonuna düşürmüştür. Geleceğe hazırlık sürecindeki Müslümanların, sonrasına zemin hazırlayan en az “titreşim” pozisyonunda bulunmasına ve seslerinin dünyada “dinlenir” olmasına ihtiyaç vardır.

OSMANLI HİLAFETİ: İKİNCİ MAHMUD

Osmanlı Devleti’nin düşüşü hilafetin içeriğinin aşınma sürecinin sona erdiğinin son duyurusuydu. Aşınma süreci bu devleti Amerikalı tarihçi David Fromkin’in tanımına göre eski mabedin kalıntılarına dönüştürdü. Çoğu insan Osmanlı sultanı II. Mahmud’un (1785-1839) kişiliğinden habersizdir. Kendisi Osmanlı içeriğinin geleceğine dair büyük bir dönüm noktasını temsil ediyordu. Bu dönemin olaylarına karşı dikkat zayıflığı sebebiyle bölgedeki çoğu kimse dönüşümlerin yapısını sonraki dönemlerde anlamadı. Buna karşın Mustafa Kemal Atatürk’ün şahsiyeti üzerinde duruldu, önceki hilafet sisteminin bileşenlerine, kimliğine, dinî, kültürel ve sosyal özelliklere karşı attığı adımlar abartıldı. II. Mahmud dönemiyle eş zamanlı olarak Necd bölgesindeki Vehhabiliğin yükselişi gerçekleşti. Sultan Mahmud Batı kültürünü benimseme eğiliminden kaynaklı İslâm dünyasının siyasal marjında boşluk oluşan

alanlarından birinde, Selefilige dönüş yönündeki büyük bir tepkiye liderlik ediyordu. II. Mahmud Vehhabilikle sadece siyasi ve askerî alanda mücadele etmiyordu. Daha- sı kültürel bir düşman ve öğretide geriye dönüş olarak gördü. Vehhabilik hareketinin gücü İstanbul'dan Kahire'ye bölgede Batılılaşma eğiliminin gücü hacmindeydi.

II. Mahmud, çocuğu olmayan amcasının oğlu ve eğitmeni III. Selim'i taklit ediyordu. Selim kendisine tambur çalmayı ve neyi öğretti ancak Sultan Mahmud kendisinden öncekilerinden daha radikaldi. Sultan Mahmud bir yandan köklü değişimlere imza atarken diğer yandan Mehmet Ali Paşa'nın reform hamlesi yürüttüğü Mısır'ın şartlarını göz önünde tutuyordu. Arap yarımadasındaki Vehhabi hareketine yönelik askerî başarıları bu hamleyi güçlendirdi. Osmanlıların Şam, Filistin ve Lübnan'dan Anadolu'ya kadar kendilerine bağlı uç bölgelerindeki yenilgileri devlet yanlılarını vuran siyasi ve askerî güçteki aşınmanın boyutunu gözler önüne serdi. Şöyle ki bu bölgeler kervanları yağmalayan Arap ve göçebe bedevi grupların ve çetelerin kontrolü sebebiyle İbn Haldun'un tabiriyle "yabancılaşma" hâli içine girdi.

İktidardaki Osmanlı sınıfının önemli bir parçasının benimsediği açılım kararına rağmen sosyal itiraz varlığını sürdürdü. İnsanlar endüstriyel ürünlerde kendilerinden istifade etmelerine rağmen Hıristiyanları güvenilemez kâfirler görüyordu. Ancak bütün fikrî ve entelektüel ağırlığıyla Fransız Devrimi Arap halklarının bilincinde olduğu gibi Türk bilincinde de bir atılım yarattı. Dine yönelik tutumu sebebiyle başlarda Fransız Devrimi'ne karşı çıkılmasına rağmen bu devrimin düşünceleri İslâmî ve Batı bilinci arasında engeli aşmaya başladı. 18'inci yüzyıl bitmeden önce İstanbul'da Fransa büyükelçiliği Fransızca bir gazete çıkardı.

Sultan II. Mahmud'un tedbirleri Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik kimliğinin aşınma dozunun hızlanmasına ve yıkılmasına yol

açtı. Şeyhülislâm sonraları sadece bir memura döndü ve ulema eski konumlarına dönmekte aciz kaldı. Sultan Mahmud Avrupalı kıyafetler giymeye, Topkapı Sarayı'nı terk ederek Batı tarzına göre düzenlenen Dolmabahçe Sarayı'nda oturmaya başladı. Arabayla dolaşır ve kırsal bölgelere geziler yapardı. Fransızca öğrenir, ünlü İtalyan müzik bestecisinin kardeşi Giuseppe Donizetti'nin yardımıyla resepsiyonlar ve festivaller düzenler, böylece Batı müziği saraya girer. Şöyle ki konserler verilir ve bale gösterileri yapılır. Batı müziği tarihçi Robert Mantran'ın da belirttiği üzere Batı tarzı askerî müzik üzerinden orduya da girer.

Osmanlı Devleti'nde kıyafet geçmişte hayli önemli ve sembolikti, insanların dinî ve sosyal açıdan aidiyetini gösterirdi. Sarık çeşitli şekilleriyle Osmanlı toplumunda kültürel ve dinî bir bilinci temsil etmektedir. Buna karşın daha sonraları askerleri ve insanları Avrupa şapkası giymeye ikna etmek, kâfirlerden farklı olma anlayışının iptali anlamına gelmektedir.

Sarık yerine fes takılması kapsamlı fıkhi bir çatışmayı ve baştaki örtünün şeklinin değiştirilmesine karşı çıkan güçlere baskı yapmayı gerektirmektedir. Ancak yaklaşık bir asır sonra konu normal hâle geldi, iplikli ve püsküllü yeni fesler sosyal değişimleri teşvik etti. Yan ipliklerin rüzgârın veya yağmurların etkisiyle birbirine karışması fese sürekli

itina gösterilmesini gerektiriyordu. Bu da o vakitler birçok Yahudi genç tarafından uygulanan fes ipliklerinin taranması ve tezhibi sanatının doğmasına yol açtı.

KLASİK SOSYAL İLİŞKİLER AĞI

Klasik sosyal ilişkiler ağının temel kısımları yok edildi ve bunun yerine sosyal derinliği bulunan özerk Avrupa kurumları kuruldu. Bu da değişimlerin başarısız olmasına yol açtı. Aslında İstanbul ve Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ı Avrupalılar karşısında hangisinin daha fazla liberal olduğu noktasında amansız bir yarış içindeydiler.

Eski kültüre dair elde kalan ile yeni arasında orta çözümler bulmayı reddeden ve Türkiye'nin tamamen yeni bir şekil alması kararını alan Atatürk'ün geliş öncesi klasik Osmanlı mirasının büyük parçası aşınmıştı zaten. Aynı şekilde Arap millî tepki dalgası da, "eski" ile uzlaşan bir "yeni" doğmadığı için Kemalizm'in karşılaştığı aynı sorunun üstesinden gelemedi. Bu başarısızlıkla birlikte Osmanlı döneminin ardından kendi kimliğini ve tarihsel bileşenlerini reddeden devletler daha sonraları 20 ve 21'inci yüzyıl boyunca İslâmî düşüncenin totaliter eğilimlerinin ortaya çıkması için temel oluşturmuşlardır.

(*El-Kudsularabi* gazetesi, القديت Faslı yazar ve akademisyen, 1 Şubat 2023)

İRAN'I KURTARMANIN YOL HARİTASI

Fadıl EL-MUNASAFA

Iran eski cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi ve eski başbakan Mir Hüseyin Musevi, Mahsa Emini'nin ölümü sonrası patlak veren halkçı taleplere uyararak ülkeyi karanlık tünelden çıkaracak yol haritası kapsamında siyasi değişimlere gidilmesi çağrısı yaptılar. Emini'nin hayatını kaybetmesi sürecinde ülke İran rejiminin silahsız halka karşı uyguladığı en sert şiddet dalgasına sahne olmuştur, yüzlerce kişi öldürülmüş ve rejime yakın olanlar da dâhil binlerce kişi tutuklanmıştır.

Hatemi, rejimin tüm eğilimleri, yönelimleri, milletleri, mezhepleri, sosyal sınıf ve tabakaları gözetmesi, muhaliflere dayatılan ev hapsini kaldırması, siyasi tutukluları serbest bırakması, genel af ilan etmesi, yargı süreçlerini, Uzmanlar Konseyi mekanizmasını ve Anayasayı Koruma Konseyini düzeltmesi, dış politikayı değiştirmesi gerektiği görüşünde.

Bugün rejim içinde reform çağrısı yapan Hatemi ülkede şartların aynı şekilde devam etmesi hâlinde bir devrim veya darbe yaşanacağı tahmininde bulunuyordu. Hatemi, tek kişinin yönetimine, halk kesimleri arasında sınıfsal ayrımcılık uygulamaya, güvenlik organlarının yargının üstünde olmasına dayalı mevcut durumu eleştirdi. Bunların insanları Şah yönetimini yıkan devrimin temel özlemlerini karşılamayan yönetime karşı ayaklanmaya sevk edecek konulardan olduğunu ifade etti.

Dini arka planına rağmen Hatemi'nin Şah rejiminin düşüşünden itibaren Batı'ya en yakın cumhurbaşkanı olduğu biliniyor. Kendisi aynı zamanda İran'daki yeniden yapılanmanın lideridir. İki dönem devam eden kendi yönetimi sırasında İran, vatandaşa faydası dokunan somut ekonomik reformlara imza attı ve halk desteği Hatemi'yi daha fazla siyasi ve sosyal reform yapmaya teşvik etti, bağımsız basına daha fazla özgürlük

verdi. Ayrıca İran diplomasisi, dini söylemi insanların zihinlerini ABD ve komşu ülkelere düşman fikirlerle beslemek için kullanılan düşman diplomasiden İran'ı molla yönetiminin koyduğu kafesten çıkarmaya çalışan dengeli bir diplomasiye dönüştü.

Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı dönemi medya organlarının ve ifade özgürlüğünün nispeten özgürleşmesine yol açtı. Molla rejiminin dayandığı temel ilkelerle uyumsuzunun Batı'yla uzlaşma arayan ve komşu ülkelerle yeni ilişkilere hevesli bir rol üstlenmeyi isteyen Hatemi'nin bu durumu derin devleti rahatsız etti. Sonrasında Hatemi'nin reformist adımları Devrim Muhafızları yönetiminin direnişine tosladı. Hatemi'ye karşı hareketin yakın siyasileri ve aydınları hedef alan suikastlar hamlesini hayata geçirmeye varan sürekli bir baskı oluşturdu. Devrim Muhafızları cumhurbaşkanı Hatemi'ye karşı "Muharrem 2000" ve "Aşure 2001" olarak adlandırılan iki operasyonla esnek darbe girişiminde bulundu. Birinci plan devrim liderine bağlı yargı erki organının 40 reformcu gazete ve dergiyi kapatmasını, eski iki bakanın ve Hatemi'nin reformcu hareketini destekleyen özgürlük hareketinden bir grup aktivistin hapse atılmasını içeriyordu. İkinci adım ise birincinin tamamlanmasıydı. Daha fazla reformcu isim tutuklandı ve reformcu akıma bağlı son gazeteler de kapatıldı. Böylelikle cumhurbaşkanı kendisini destekleyen tüm dayanakları kaybetmesi sonrasında izole edildi.

Hatemi devri ve cumhurbaşkanlığı döneminde maruz kalınan hile ve desiselerle ilgili uzun uzadıya konuşulabilir ancak bu kısa özet, kendi programını hayata geçirmek için sıkıntılarla karşılaşan bir kişinin reform çağrılarının çokça çelişki içerdiğini doğruluyor. İran'da hâkim rejimin temelini bilen bir yönetici nasıl olur da baskıcı polis devletinin düşürülmesi çağrısı yapan reformcu bir proje sunabilir?

İran'da yönetimin temeli işitmek ve itaat etmek, isyan edene sopa göstermektir. Bu yüzden Hatemi İran rejimini idam etmeye benzeyen bir yol haritasıyla nasıl ilerleyebilir?

Totaliter sistemin reform düşüncesini içerden kabul etmesi ancak reform hilesiyle başka bir ifadeyle gücü tekrar kazanmak ve çöküşten kaçınmak için oynadığı son kart olması hâlinde mümkün olabilir. Hatemi'nin sunduğu reform düşüncesi rejimi kurtarma amaçlı bir propagandadan çok bir seçim söylemidir. Hatemi rejimin nasıl yönetildiğini biliyor. Özellikle de kendisi askerî ve parti mevkilerine, bakanlık görevine ve ardından cumhurbaşkanlığı makamına geldiğinde rejimin çocuklarından biriydi. İyi niyetlerine rağmen rejimin ara yüzüydü.

Hatemi İran'daki polis rejiminin reforma elverişli olmadığını, güç, baskı, gözdağı ve korkutmanın çöküşü getirdiğinin, Mahsa Emini'nin öldürülmesi sonrası rejimin halkçı meşruiyetini kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldığının ayırında. Yeni kuşağın sarıklılar gibi düşünmediğinin, dünyaya İran medyası ve dini liderin fetvaları gözüyle bakmadığının, dini mercilerin İsrail'le çekişmeye, ABD ve Batılı düşmanların şerrine dair söylediklerine önem vermediklerinin de. Aynı zamanda rejimin, İran ekonomisini Fransa, İtalya veya Almanya ekonomisi düzeyine çıkarmayacak ve Körfez ülkelerini diz çöktürüp İran'a katmayacak nükleer programa yönelik boğucu ablukanın sürmesinin yararlı olmadığını da farkında.

Tek yol haritası reforma ve hukuk devletine önderlik edecek siyaset sınıfını seçen halkın elindedir. Halkın molla yönetimini reddetme kararı alması sebebiyle Hatemi için en uygun olanı, halka seslenmesi ve gasp edilmiş iktidarı velayeti fakih rejiminden alıp Şah rejimine karşı ayaklanan ellere vermesini istemesidir. Ki böylelikle korku ve ağızları tıkayan cumhuriyet yerine adalet, haysiyet ve insanlık cumhuriyeti kurulsun.

(El-Arab gazetesi, **الغرب** Filistinli yazar, 9 Şubat 2023)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

TAKVİM, BAŞLANGIÇ MERİDYENİ VE MÜSLÜMAN SAATİ

PERİHAN DEMİR

Takvim kelimesi sözlükte doğrultmak, düzeltmek, değerini belirlemek, kıvamına koymak, tadil etmek anlamlarına gelmektedir. Terim olarak kullanıldığında ise bir olayın belli bir başlangıca göre akıp giden zaman içerisindeki yerini, boyutlarını verme” ve “bunu veren belge” anlamlarına gelmektedir. Bu boyutlar ise yıl, ay ve gündür.¹ Kur’ân’da da Tîn Suresi’nde insanın yaratılışının en güzel biçimde olduğunu ifade ederken de takvim kelimesi kullanılmıştır.² Bu anlamlar doğrultusunda düşünüldüğünde takvim sadece ay ve gün gösteren bir kâğıt parçası değil, hayatımızı tanzim eden, anlamlandıran, eşyanın ve zamanın değerini belirleyen önemli bir araçtır.

TAKVİM ÇEŞİTLERİ

Takvimler güneş takvimleri ay takvimleri (kamerî takvimler) ay ve güneş takvimleri, yıldız ve gezegen takvimleri olmak üzere

1 Takvim, <https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim> (Erişim Tarihi: 17.12.2022) Takvim, <https://www.luggat.com/takv%C4%B1m/1/1> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

2 (et-Tîn 95/4)

dört grupta incelenir.³ Şimdi kısaca bunlara bakalım.

GÜNEŞ TAKVİMLERİ:

Şemsî takvimler diye de adlandırılır. Dünyanın güneş etrafındaki bir tam turunu bir tam yıl olarak kabul eden takvim çeşididir. Bir yıl dört mevsimden oluşur ve yıl kavramı mevsimlerin süreleriyle ilişkilidir. İlk kez milattan önce 432 yılında Atina’da belgeye dayalı ilk güneş ölçümü yapılmıştır. Daha sonra MÖ 280’de ikinci bir yaz gün dönümü ölçüsü yapılmış, iki ölçüm arasındaki süre esas alınarak bir güneş takvimi yapılmıştır. MÖ 238’de 7 Mart günü tarihin bu ilk güneş takvimine Kanopus (Tanis) takvimi denilmiş ve bir tam yıl 365 $\frac{1}{4}$ gün olarak belirlenmiştir. Daha sonra üçüncü bir ölçümle bu kez sonbahar ve ilkbahar gün dönümü ölçümü yapılmıştır. Böylece mevsimlerin süreleri belirlenmiştir.

Roma İmparatoru Jul Sezar, İskenderiyeli bir gökbilimciyi

3 Takvim, <https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Roma takvimini düzeltmekle görevlendirmiş, o da daha önceki Kanopus takvimini örnek alarak ikinci güneş takvimi olan Jülyen takvimini ortaya koymuştur. Jul Sezar takvimin başlangıcı olarak 1 Ocak tarihini belirlemiş ve Şubat ayından bir gün alarak Temmuz ayına eklemiş bu aya da kendi ismini vermiştir (İng. July). Ardından İmparator Augustus da yine Şubat’tan bir gün alıp yeni takvime ekleyerek bu aya kendi adını vermiş (İng. August) ve sonuçta Şubat ayı 28 gün, Temmuz ve Ağustos ayları ise 31 gün kabul edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde İskender takvimi, Kıptî takvimi, Yezdicerd takvimi, Osmanlı malî-rûmî takvimi gibi başka güneş takvimleri de ortaya çıkmıştır. Günümüzde dünyada en yaygın olarak kullanılan takvim Jülyen takvimin revize edilmiş hâli olan Milâdî (Gregoryen) takvimdir. Papa XIII. Gregorius tarafından 1582’de tertip ettirilmiştir.

AY TAKVİMLERİ (KAMERİ TAKVİMLER):

Ayın dünya etrafındaki dönüşü sırasında görülen büyüyen

küçülme evrelerine dayanmaktadır. Ayın gözlenip görülmesiyle, dünya ve güneşe göre hareketlerinin konumunun incelenmesiyle belirlenir. Bir ay 29,530 588 gün, on iki aylı bir yıl 354,367 056 gün, bunların gerçek değerleri de yirmi dokuz yahut otuz gün ve 354 veya 355 gündür. Hangi ayın 29 veya 30, hangi yılın 354 veya 355 gün olacağı önceden belirlenememiş ve bir kurala bağlanamamıştır.

İslâm âleminin dinî takvimi olan Hicrî Takvim de kamerî bir takvimdir. Hz. Peygamber'in hicreti başlangıç yılı olarak kabul edilir ve Muharrem ayının ilk günü yılbaşdır. Ayın dünya etrafında 12 defa dolaşma süresi 1 yıl olarak kabul edilir ve 354, 367 056 gün (354 gün 8 saat 48 dakika 33 saniye 36 sâlise 18 erbaa 14 hamse 24 sitte) tutar. Buna göre bir ay yılı bir güneş yılından 10,875 144 gün eksik gelmekte ve bu eksikliğin toplamı yaklaşık 33,5 Hicrî, 32,5 milâdî yılda bir yıla ulaşmaktadır. Hicrî 132-153 yıllarında Halife Mansûr ile başlayan ve bazı fıkıh âlimlerinin de savunduğu rüyetin hesapla belirlenmesi konusu gündeme gelmiş, daha sonra bu görevi muvakkithâneler ve rasathâneler üstlenmiştir. Bu kurallar zamanla diğer aylara da uygulanmıştır.

AY VE GÜNEŞ TAKVİMLERİ:

Ay takvimleri ayın gökyüzünde kolay izlenmesi sebebiyle ilk tercih edilen takvim olmasına karşın mevsimlere uymamasından dolayı 13. bir ay ekleme yoluna gidilmiştir. Sonuç olarak takvim ay takvimi olmaktan çıkıp ay-güneş takvimi adını almıştır. Örnek olarak

Mezopotamya Takvimi, Musevî Takvimi, Nesîli Takvim, Eski Çin Takvimi, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Hıta ve Uygur Takvimi verilebilir.

YILDIZ VE GEZEĞEN TAKVİMLERİ:

Ay ve gün hesaplanırken yıldız ve gezegenlerin hareketlerinden yararlanılmasıdır. Örneğin Herodot, Mısırlıların ay hesaplarırken yıldızlara bakarak hesapladıklarını düşünür.

Takvim esas olarak bir ihtiyacın ürünüdür. Örneğin ilk zamanlarda tarım toplumu olan Mısır'da Nil Nehri'nin taşma dönemleri, hasat ve ekim zamanları gibi birçok olayın ne zaman olacağını belirlenmesi için takvime ihtiyaç duyulmuştur. Kralların tahta çıktığı zamanlar, önemli günler, kralların ölüm zamanları da yine kaydedilmesi gereken önemli gündendir. Dinî vecibelerin yerine getirilmesi için yine takvime ihtiyaç duyulmuştur.

İSLÂMİYET'TEN ÖNCE ARAPLARDA TAKVİM⁴ VE MÜSLÜMAN TAKVİMİ⁵

Arap kabileleri pek çok şemsi ve kamerî takvim kullanmışlardır. Hz. Peygamber'in doğduğu dönemde ise kamerî takvim yaygın şekilde kullanılmaktaydı. Bu kamerî takvimlerde baş-

langıç tarihi olarak ise Kâbe'nin inşa edildiği yıl, Marib setinin yıkıldığı yıl, Habeşlilerin Kâbe'yi tahrip etmek için başarısız girişimi (Fil Yılı) gibi önemli günleri kullanıyorlardı. Fil yılı İslâm'dan önce son tarih başlangıç yılı olarak kullanılmıştır. Habeş ordusunun başında bir filin bulunmasından dolayı bu isim verilmiştir. Hz. Peygamber döneminde de yine kamerî takvim kullanılmış ve hicretten sonra her yıla bazı önemli olaylar esas alınarak dinî bir olayı hatırlatan çeşitli isimler verilmiştir. Örneğin hicretin ilk yılına baskı ve zulümden kurtuluşa sebep olduğu için "Kurtuluş Yılı" hicretin ikinci yılına ise Kur'an'da müşriklere karşı savunma emrinin verilmesi nedeniyle "Savaş Yılı" denilmiştir. Hz. Peygamber döneminde yeni bir takvim geliştirilmemiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife Hz. Ebubekir Arap yarımadasının çeşitli bölgelerine bir dizi askeri sefer başlattı. Hz. Ömer döneminde de devam eden bu seferler İslâm topraklarının hızla genişlemesini sağladı. Bu genişleme ve büyüme ülkenin yönetilmesini zorlaştırmış, idari birtakım problemler ortaya çıkmıştır. Hicrî 17. yılda Hz. Ömer "divan teşkilatını" kullanmaya başlamış ve bu dönemlerde resmî bir takvim ihtiyacı da hâsıl olmuştur. İstişare heyeti toplanarak o günkü Arapların kullandığı Sasani ve Romalıların takvimlerinden birisi teklif edilmiş, Hz. Ömer ise bu teklife "Vallahi Müslümanların işine gayrimüslimlerin takvimini bulaştırmam" demiştir. Böylece Müslüman topluluklara ait yeni bir takvim ihtiyacı gündeme gelmiştir. Takvime verilecek başlangıç tarihi konuşulmuş

- 4 El-Hüseyni, Şeyh Muhammed el-Casnazani, Hüseyin, Cemal N., El-Dargazelli, Şetha, En-Ni'aymi, Harnin M., Fatoohi, Louay J., Şulul, Kasım, "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı ile İlgili Bir Araştırma (Örnek Bir İnceleme)", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 / 6 (Mart 2001), s.143-172.
- 5 Bir İhya ve İnşa Hareketi Olarak Hicret. <https://www.siyerinebi.com/tr/muhammed-emin-yildirim/bir-ihya-ve-insa-hareketi-olarak-hicret> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Hız. Peygamber'in doğum günü, ilk vahiy günü gibi önemli olaylar teklif edilmiştir. Hız. Ali'nin "İslâm, hicret ile devlet oldu. O zaman bizim takvimimizin başlangıcı hicret olmalıdır" sözü üzerine hicret başlangıç tarihi olarak kararlaştırılmış ve 17 yıl geriye sayılarak "Hicrî Takvim" oluşturulmuştur.

Hız. Peygamber'in hicreti başlangıç yılı ve Muharrem ayının ilk günü yılbaşı kabul edilen Hicrî-Kamerî takvimin süresi ayın dünya çevresinde on iki defa dolaşma süresidir. Hicrî takvimde ayların isimleri Muharrem, Safer, Rebîülevvel, Rebîülâhîr, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhîr, Receb, Şâban, Ramazan, Şevval, Zilkade, Zilhicce'dir.

HICRÎ TAKVİM DİNİ TAKVİMDİR

Hicrî takvim, İslâm âleminin dinî takvimidir ve Kur'ân-ı Kerim'in Tevbe Suresi'nin 36-37. ayetleriyle⁶ Hız. Peygamber'in hadislerine dayandırılmıştır. Ayetlerde Allah'ın katında ayların sayısının on iki olduğu ve haram ayların yerlerini değiştirmenin (*nesî*) küfürde aşırılık

6 "Doğrusu Allah'a göre ayların sayısı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına uygun olarak on ikidir; bunlardan dördü haram aylardır. İşte doğru olan hesap budur. O aylarda kendinize zulmetmeyin, müşrikler sizinle topyekûn savaştıkları gibi siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah buyruklarına karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir."(Tevbe 36)
"Aylara ek yapmak, inkârcılığı artırmaktan başka bir şey değildir, inkârcuların daha da sapmasına yol açmaktadır. Onlar (ayların sayısını) Allah'ın yasakladığı aylara uyarlamak üzere, bu eklemeyi bir yıl helâl bir yıl haram sayıyorlar ki, böylece Allah'ın haram kıldıklarını meşru hâle getirsinler. Bu yaptıkları kötü işler kendilerine güzel görünüyor. Allah inkârcular topluluğunu doğru yola iletmez." (Tevbe 37)

sayıldığı ifade edilmektedir. Hadislerde ise bir ayın yirmi dokuz ya da otuz gün olduğu, Ramazan hilali görüldüğünde oruç tutmaya başlanacağı, bir sonraki hilal görüldüğünde de bayram yapılacağı, hava kapalı olur da hilal görülemezse ayın otuz güne tamamlanacağı belirtilerek ramazan orucunun başlangıç ve bitiş günleri kurala bağlanmaktadır.⁷ Ayrıca "Veda Hutbesi'nde" iki yerde hicrî takvimden bahsedilmektedir⁸;

"Ey İnsanlar! Zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki düzenli sistemine girerek seyrediyor. Ayların sayısı, on ikidir. Dört tanesi, savaşın haram olduğu aylardır. Bunlardan üçü birbiri peşinden gelir. Biri tektir. Bunlar Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Cumade'l-ahire ile Şaban arasındaki Mudar kabilesinin adını koyduğu ay Recep'tir."

"Allah'ın, gökleri ve yeri yarattığı gün, "Levh-i Mahfuz"da tespit ettiği kayıtlarda, Allah katında, ayların sayısı on ikidir. On iki aydan dördü savaşın haram olduğu aylardır. İşte bu haram aylarla ilgili hüküm, insanlığı, insanî değerleri ve düzeni ayakta tutan dinin, medeniyetin, zamanla değişmeyen tabii hukuk kurallarını içeren şeriataın hükmüdür. Bu aylarla ilgili Allah'ın koyduğu yasakları çiğneyerek kendinize, birbirinize zulmetmeyin."

Buna göre Allah'ın yeri ve göğü yarattığı düzene uygun olan takvim kamerî takvimdir. Çevremize baktığımızda bütün nebatat, toprağa dolayısıyla mev-

sime uygun olarak canlılığını sürdürmektedir. İlkbaharda yeşeren bitkiler, sonbaharda yapraklarını dökmekte, yazın hasat vermektedir. Hayvanlar da yine bitkiler gibi mevsimlerle uyum içerisinde hayatlarını sürdürmekte, kışın uyumakta, zamanı gelince üremekte ve göç etmektedir. Fakat insan bütün canlılardan farklı olarak iradeye sahiptir ve kendi kararlarını kendisi verecek kabiliyetle donatılmıştır. İnsan kendi yaşayışını mevsimlerin dönüşümüne bağlamaz, Allah'ın emrettiği şekilde hayatını sürdürür. O, "İşittik ve itaat ettik"⁹ diyerek sünnetullahaya uygun bir ömür sürmeye gayret eder ve yüklendiği teklifin mükellefiyetini yerine getirmeye çabalar. İnsan için en uygun olan takvim fitrata uygun olan hicrî takvimdir. Hicrî takvim insana kendi gününün önemini kendi belirleyebilme ve belirsizliklere karşı Allah'a teslim olabilme imkânı sunar. Ayların sabit günleri olmaması, namaz vakitlerinin ve günlük kullanılan saatlerin her gün değişmesi, hilalin bazen görülememesi, şehirlerarası tek tip saatin olmaması, mevsimlerin aylar arasında dolaşması Allah'ın iradesine boyun eğebilme ve acizliğimizi fark edebilmemizi sağlar.

Modernizmin getirdiği bu çağda insanların belirsizliklere karşı tahammülü kalmamış, inşallah kelimesi lügatlerden çıkmış, seküler yaşam tarzı insanı bir ilah olma yoluna sokarken kendi vaktini de kendi tayin edebilme 'özgürlüğünü' tanımıştır. Her gününü, her saatini hatta her dakikasını planlayan, her sabah alarm ile uyanan ve ömrü bir şeylere yetiştirebilmek uğruna tükenen insanın bu hız çağında

7 Buhârî, "Şavm", 11; Müslim, "Şiyâm", 7-8, 17-20

8 Veda Hutbesi, <https://www.raporlar.org/temel-metinler/vedahutbesi/> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

9 Bakara Suresi 285. Ayet

beş dakikalık bir gecikmeye tahammülü yoktur. Hâl böyleyken ayın yirmi dokuz veya otuz mu çekeceği, yılın 354 veya 355 gün mü olacağı, bu yıl orucun hangi mevsime denk geleceği belirsizliklerine tahammül etme gücü kalmamıştır.

Hâlbuki belirsizlik insanı rahatsız etmemelidir. Bazı şeylerin uygulanması için belirsizliğe bir süre tahammül edilmesi gerekebilir. Belirsizlik zamanla kişinin iradesini de güçlendirir. İnsan belirsizliğe karşı Allah'a kulluk bilincinde olmalı ve tevekkül ederek bu korkuya kapılmamalıdır. Belirsizlik aynı zamanda insanın tüm varsayımları düşünebilme ve olaylara eleştirel ve bütüncül bakabilme kabiliyetini kazandırır. Belirsizliğin olmadığı yerde faşizm ve fanatizm vardır.

BAŞLANGIÇ MERİDYENİ¹⁰

Başlangıç meridyeni ülkelerin coğrafi konumlarını belirleyebilmesi için 0 olarak kabul edilen ve yerel saat sisteminin oluşmasını sağlayan meridyendir. Tarih boyunca başlangıç meridyeni ülkelere göre değişiklik göstermiştir. Eski çağlarda Kanarya Adaları başlangıç meridyeni iken 6. yüzyılda Bağdat, İskenderiye ve Yeşil Burun Adaları başlangıç meridyeni olarak kabul edilmiştir. Bizans zamanında ise "Milyon Taşı" dünyaya merkezlik etmiştir. Milyon Taşı İstanbul'da Sultanahmet Meydanı'nın kuzeybatı köşesinde, Ayasofya Camii karşısında, Yerebatan Sarnıcı yakınında bu-

10 Tarihte Başlangıç Meridyenleri ve Osmanlı'nın Başlangıç Meridyeni Ayasofya (Yakup Emre) https://www.academia.edu/8766925/Ba%C5%9Fang%C4%B1%C3%A7_Meridyenleri (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

lunmaktadır. Bu taş uzun yıllar Antik Roma yollarının başlangıç noktası olmuş, dünyadaki diğer şehirlerin konumu bu taşta göre belirlenmiştir. Taşın 4. yüzyılda İmparator I. Konstantin tarafından yerleştirildiği sanılmaktadır. Osmanlı'da da bu taş dünyanın merkezi olmaya devam etmiştir. Osmanlı'nın hâkim olduğu toprakları gösteren haritalarda Ayasofya Camii'nin kubbesinden ve bu taştan geçen "Arz-ı Halife" veya "Arz-ı İstanbul" denilen meridyen, başlangıç noktası olmuştur. Tüm Müslümanlar saatlerini bu meridyene göre ayarlamışlardır. Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik Kanunu'na (1932) kadar bu böyle devam etmiştir. Bu kanun sonrasında ülkemiz de Greenwich'i başlangıç meridyeni kabul etmiştir. Şu an kullandığımız başlangıç meridyeni Greenwich 1884'te "Uluslararası Meridyen Konferansı" için Washington'da yapılan bir toplantıda oylamayla seçilmiştir. Daha sonra İngilizler tarafından Milyon Taşı'nın yarısı çalınarak Greenwich'e götürülmüştür.¹¹

Bu konularla ilgili 24 Aralık 2014 tarihinde oturum başkanlığını Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın üstlendiği, Astronom Prof. Dr. Yakup Emre, Prof. Dr. Türker Özkan, Prof. Dr. Adnan Ökten gibi akademisyenlerin yer aldığı "0 Meridyeni Çalıştayı" toplanmış, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin himayesinde; "Greenwich nasıl seçilmiştir? Greenwich'ten önce başlangıç meridyeni neresidir? Greenwich'ten geçen meridyen Portekiz'i içerirken neden İspanya'yı dâhil etme-

11 "Sıfır Meridyeni Londra'dan Değil İstanbul'dan Geçiyor", <https://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/sifir-meridyeni-londradan-degil-istanbuldan-geciyor-2062033> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

miştir? Dünya sanayileşip küreselleşmeden önce Osmanlı'da vilayetler arası saat farklılıkları sanayileşme ile ne gibi sorunlar teşkil etmiştir ve bu sorunlar nasıl aşılmaya çalışılmıştır?" gibi birçok soruya cevap aranmıştır.

Yine toplantı Milyon Taşı'ndan bahseden ve bu konuyu ele alan ilk çalıştay olması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu konu ile ilgili İlber Ortaylı açılış konuşmasında şunları söylemiştir: "Sıfır meridyen konusu son derece izafi bir meseledir. Eski haritalarda muhtelif yerlerde olduğunu söylemiştik. Doğu Roma İmparatorluğu döneminde, bütün yollar Batı Roma'ya çıkar ve dünyanın merkezi orası kabul edilirdi. Bizans diye yanlış olarak isimlendirilen Yeni Roma'da ise dünyanın sıfır noktası su terazisinin yanında bulunan Milyon Taşı'dır. Bütün dünyanın başlangıç ve merkez noktası orasıdır. Greenwich rasathaneleri Britanya İmparatorluğu'nun tezahürü olarak kabul edildi. Bu sempozyumda bunun üzerinde durulacak. Tabi bunu değiştirmek mümkün değildir. Dünya 100-150 senede çok değişti. Çok kayıtlar, çok sistemler buna göre kuruldu. Hiç kimse değiştiremeyecek. İngiltere'nin kendisi batsa bu meridyeni kalacak. Buna rağmen bunu bilmek lazım. Eski haritalarda ve saptamalarda bunun gerekçelerini tartışmak lazım. Bu bir ilim meselesidir."

İstanbul Aydın Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Dr. Mustafa Aydın ise "Greenwich ne anlam ifade ediyor diye düşünüyorduk. Dünyanın merkezinin neden Greenwich olduğunu bilmiyorduk. Yalnızca konuyla alakalı olan belirli akademisyenler bunun nedenini ve derinini biliyor. Biraz incelendiğinde İstanbul'un sıfır meridyeninin

başlangıç noktası olduğunu ve yıllarca bu şekilde kullanıldığını biliyoruz. Ancak kamuoyu bunu böyle algılamıyor. 1884 yılında Washington'da Uluslararası Meridyen Konferansı adı altında toplantı düzenleniyor. O dönem Osmanlı'yı konferansta Ahmet Rüstem Efendi temsil ediyor. Ahmet Rüstem Efendi oyunu 'Uluslararası ilişkilerle sınırlı olmak kaydıyla ortak saatin kabulünden yana' Greenwich için kullanıyor. Bu konferansta Greenwich, 22 oyla '0 meridyeni' kabul ediliyor. Bir medeniyetin, bir teknolojinin sonucu olarak bugün Greenwich'in başlangıç noktası olduğu düşüncesi yaygındır. Oysaki bu da İngiliz siyasetinin sonucudur. Bizler üniversite olarak kamuyu aydınlatmak ve gelecek nesillere doğru bilgiyi aktarmakla mükellefiz." ifadelelerini kullanmıştır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi Yalçın Koçak ise, İstanbul'un, Roma İmparatorluğu'na da başkentlik yaptığını hatırlatmıştır. Roma İmparatoru 1. Konstantin'in, 4. yüzyılda şehrin kurulduğu tarihî yarımada, Ayasofya'nın karşısına yerleştirdiği düşünülen Milyon Taşı'nın, bugün de yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı olduğunu söyleyen Koçak, coğrafi anlamda da özellikleri bulunan Milyon Taşı hakkında: "Doğu Roma ve Batı Roma deniliyor ama neyin doğusu, neyin batısı? Greenwich'e göre bu ikisi de doğuda kalıyor. Demek ki bu ikisinin arasında bir doğu-batı çizgisi var. O çizgi de Ayasofya'dan geçen çizgi. Bu çizgi, Ayasofya'dan da eski. Dünyada hangi başkent diğer başkentlere mesafeleri bir yerde yazar? Hiçbir yerde

yok ama İstanbul'da, Milyon Taşı'nın üzerinde yazılıydı. Bu taş duruyor, bu konuda şahitlik ediyor. Sıfır meridyen, İstanbul'dan geçiyordu ve bu sıfır meridyen, kente İstanbul Mean Time'i getirdi, yani 'İstanbul Ana Zamanı'nı. Bugün hâlâ 15 ülke İstanbul'un saat dilimini kullanıyor ve vakit olarak bu kenti baz alıyorsa biz neden başkasınınkini baz alalım? Bunlar gençliğimize bir soru işareti olsun" açıklamalarında bulunmuştur.¹²

Milyon Taşı hâlen İstanbul'da durmakta ve dünyanın merkezi olduğuna şahitlik etmeye devam etmektedir. Dünyadaki saatleri, coğrafyaları kavramları değiştirme gücüne sahip olan ve bizim yanından geçip gittiğimiz bu taşı yeniden hatırlamamız ve düşünmemiz gerekmektedir.

MÜSLÜMAN SAATİ¹³

"bilmezdim neden bazı saatler alaturka vakitlere ayarlı" İsmet Özel

Müslüman saati kamerî güne göre ayarlıdır. Gece yarısı baş-

12 İstanbul Sıfır Meridyeni Çalıştayı <https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/arastirma/arastirmamerkezleri/tarmer/programlarimiz/2014-Programlarimiz/Pages/Halit-Ayd%C4%B1n-Bilim-ve-Ara%C5%9F%C4%B1rma-%C3%96d%C3%BC1%C3%BC.aspx> İstanbul Sıfır Meridyeni Çalıştayı / Birinci Oturum <https://www.youtube.com/watch?v=ZvflLgCmyaI> İstanbul Sıfır Meridyeni Çalıştayı / İkinci Oturum <https://www.youtube.com/watch?v=IUNve8fhF6M> İstanbul Sıfır Meridyeni Çalıştayı / Üçüncü Oturum https://www.youtube.com/watch?v=RAUo_AqyBGM İstanbul Sıfır Meridyeni Çalıştayı / Sonuç Bildirgesi <https://www.youtube.com/watch?v=n9K5y3ZuSx8>

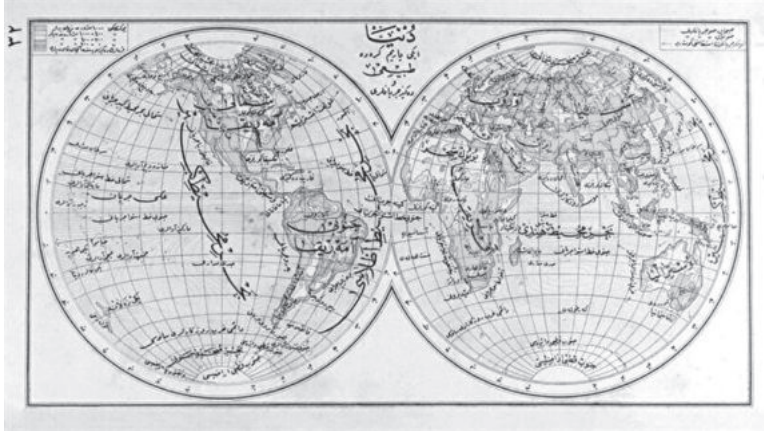
13 Saat Oniki, <http://www.istiklalmarsidernegi.org.tr/IcerikDetay?Id=1070&IcerikId=1500&PageId=1>

layıp sonraki gece yarısı son bulan 24 saatlik batı gününün aksine, kamerî günde gün batımıyla ve akşam ezanının duyulmasıyla önceki gün biter. Bu saate alaturka saat de denir. Müslüman saatini günde beş vakit olarak okunan ezan belirlenir. Müslümanlar akşam ezanı okunduğunda saatlerini 12'ye ayarlar. Takvimden bir yaprak koparırlar. Artık gün değişmiştir. Bunun için muvakkithaneler kurulmuş, muvakkitler görevlendirilmiştir.

Bu muvakkitlerin sonucusu olan Mensur Zatar Saraybosna'da beş asırlık saat kulesindeki ay takvimine göre çalışan meşhur saatin yoldaşlığını yapmaya devam ediyor.¹⁴

Meşhur "Yalancının mumu yatıya kadar yanar" atasözünü bilmeyen yoktur. Aslında bu söz ancak Müslüman saati bağlamında düşünüldüğü zaman anlam kazanmaktadır. Günümüzde bu atasözü yalancının foyasının er ya da geç çıkacağı gibi eksik bir anlam ile kullanılmaktadır çünkü yatıya namazı insanlar için hayatın bir parçası olmaktan çıkarak önemsiz bir hâl almıştır. Sözün asıl anlamına baktığımızda yalancından kasıt aslında münafıktır. Sabah ve yatıya namazını kılmamanın münafıklık alameti olduğunu bilen Müslümanlara karşı münafıklar bir silah geliştirerek akşam hava kararınca uyumalarına rağmen geceleri yatıya kadar mumlarını yakarak namaz kıldıkları izlenimini vermeye başlamışlardır. Ancak muhlis

14 National Geographic: For 50 years, Mensur Zatar has told Sarajevo's Muslims when it's time to pray <https://sarajevotimes.com/national-geographic-for-50-years-mensur-zatar-has-told-sarajevos-muslims-when-its-time-to-pray/> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Müslümanlar bunu anlayarak “yalancının mumu yatsıya kadar yanar” darbimeselini söylemişlerdir.¹⁵ Bu atasözünden anladığımız şekliyle eskiden insanlar alaturka saate göre yaşıyor, münafıklar akşam, Müslümanlar ise yatsı namazını kıldıktan sonra uyumaya çekiliyorlar ve fecr-i sadıkla da güne başlıyorlarmış. Biz Batı’nın bize dayattığı yaşam tarzını ve hayat düzenini ancak Ramazan ayında kısmen terk edebiliyoruz. Batı’nın olanca dayatmasına ve uydurduğu sahte gündemlere rağmen hâlâ Ramazan ayı Müslümanca yaşama biçimine en uygun olarak yaşadığımız aydır. Bu ayda fark etmeden de olsa hicrî takvime ve Müslüman saatine göre yaşamaya çalışıyoruz. Sahura kalkıyor, imsakta yeme içmeyi kesiyor, sabah namazına camiye gidiyor ve sonrasında akşam ezanına kadar günlük işlerimizi hallederek akşam ezanı ile birlikte evlerimize çekiliyor ve günün değiştiğini fark ederek ertesi günün teravih namazını kılıyoruz. Günün ilk ışıklarıyla değil fecr-i sadıkla güne başlıyor, gece yarısı değil güneşin batışıyla günümüzü bitiriyoruz yani 5 vakit okunan ezan bizim günümüzü belirli-

15 İsmet Özel, *Üç Zor Mesele*, Tiyo Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 401.

yor. Aslında Müslüman saatiiyle kastedilen de budur. Ancak Ramazan bittiğinde bu sefer Ramazan’dan Şevval’e geçemiyor, bayram olduğu an Haziran veyahut Temmuz ayına geçiş yapıyoruz. Sanki Ramazan ayından sonra Haziran ayı geliyor gibi... Hayatımıza Hicrî takvimi alamadığımız için Ramazan’ı miladî ayların arasına sıkıştırıyoruz. Ramazan ayı bizim için oryantalistlerin kültürleştirerek resmettiği gibi geleksel bir motif olarak kalıyor. Ramazandan sonra yine batılı hayat tarzımıza dönüyor gece geç saatlere kadar koşuşturuyor sabah namazına kalkamıyoruz. Yahya Kemal’in bir sözü bu olayı çok güzel özetliyor: “Frenk gecesiyle geceleyen Müslüman sabahıyla sabahlayamaz.”¹⁶

Müslüman, saati ezana göre ayarlandığından kulluk bilinci merkeze alınmıştır. Müslümanlar namazlarını kırlarlar ve namaz aralarında günlük işlerini hallederler. Batı’nın gün kavramıyla oluşan modern hayatta ise Müslümanlar günlük işlerinin koşuşturmacası arasında namaza yer ayırmaya çalışırlar.

16 Yahya Kemal’in Unutulmaz Metni, <https://www.dunyabizim.com/alinti/yahya-kemalin-unutulmaz-metni-h1414.html> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Batı’nın gün kavramı üretim ve tüketim merkezlidir. İnsan kendini önemsemeyen daha fazla üretmek ve tüketmek için kendini koşuşturmacanın içinde bulur. Gece geç saatlere kadar çalışır, sabah güneşin ne zaman doğduğunu bilemez. Mesaisi başlayana kadar uyur. Fakat Batı insanının uykusuna da göz dikmiştir.

Modern insanın dinlenmeye uyumaya vakti yoktur. Fakat insanın biyolojisine bakıldığında bütün sirkadyen ritmi düzenleyen melatonin hormonunun salgılanması gereken zamanda karanlık ve uyku hâli gereklilik¹⁷, uyanık kalan bünye pek çok hastalığa ve depresyona açık hâle gelir. Yine sabah saat sekizde maksimum seviyede kortizol¹⁸ yani stres hormonu salgılanan saatte de uyuyan insan, geç saatte uyandığı zaman yorgun ve bitkin kalkacak ve hayatını fitrattan uzak sağlıksız bir şekilde yaşayacaktır. Gece geç saatlere kadar telefon, bilgisayar, televizyondan yayılan ışıklara maruz kalan kişinin uyku kalitesi düşecek, uykuda düşmesi gereken tansiyon yeterince düşmeyecek ve kişi kalp damar hastalıklarına açık hâle gelecektir.¹⁹

17 Miles A, Philbrick D. Melatonin: perspectives in laboratory medicine and clinical research. *Crit Rev Clin Lab Sci.* 1987;25(3):231-53. doi: 10.3109/10408368709105884. PMID: 3315465.

18 Lee Dy, Kim E, Choi Mh. Technical and clinical aspects of cortisol as a biochemical marker of chronic stress. *BMB Rep.* 2015 Apr;48(4):209-16. doi: 10.5483/bmbrep.2015.48.4.275. PMID: 25560699; PMCID: PMC4436856.

19 Calhoun Da, Harding Sm. Sleep and hypertension. *Chest.* 2010 Aug;138(2):434-43. doi: 10.1378/chest.09-2954. PMID: 20682533; PMCID: PMC2913764.

Bir Çocukta Bütün Çocukları Düşünmek; Mustafa Ruhi Şirin'in Çocuk Ödevleri

ÖMER KANTARCI

Çağdaş küresel medeniyetin insan hayatı üzerindeki dönüştürücü etkisi çok yönlü bir şekilde devam ediyor. Özgürlük, insan hakları gibi süslü kelimeler piyasaya sürülürken diğer taraftan vahşi kapitalizmin olanca kuvvetiyle insanı fitratından uzaklaştırıp tüketim nesnesi hâline getirdiği, iştahını/nefsini kabarttığı da apaçık ortadadır. Her iki kavram da modern insanı tüketim nesnesi olmaya, kendinden ve değerlerinden yabancılaşmaya ikna etmenin araçlarıdır.

Psikoloji, sosyoloji ve biyoloji gibi çağdaş bilimlerin de katkısıyla metafizikten ve her türlü değerden soyutlanmış dünya sistemi, insanı güçlü ve zaaf yanlarıyla keşfetmeye devam ediyor. Dünyayı cennete çevirmek, konforlu ve rahat bir yaşam ya da tek kutuplu evrensel bir toplum/dünya insanı meydana getirme hedeflerinin merkezindeki sömürgeci anlayışı fark etmemek mümkün değil. Gelenen noktada işe erken/en başından başlamayı akıllarına koymuş olacaklar ki çocuklar

piyasanın en gözde müşterileri hâline gelmiştir. Televizyon, internet ve sosyal mecraların yaygınlaşmasıyla çocuğa ulaşım daha da kolaylaştı. Bu araçlarla çocuk masumiyeti, saflığı ve temizliği kapitalizmin kirli emellerine alet olabilmektedir. Çocukların kapitalizm tarafından neden hedefte olduklarının cevabı bellidir: “Çocukların harcayacak kendi paraları vardır, ailelerinin para harcama kararlarında etkili olurlar ve nihayet onları gelecekte müşteri kılmak

isteyen reklâm kampanyalarına açıktırlar.”¹ Beşikten mezara kadar sürecek bir işgal tedbir alınmadığı sürece çocuk ruhları beklemektedir.²

- 1 <https://kemalsayar.com/deneme/reklamlar-cocuklar-ve-oyuncaklar>
- 2 Yeri gelmişken önemli bir ayrıntıya burada yer verelim. Sözünü ettiğimiz işgale karşı bir tedbir olarak TRT Çocuk kanalının 2015'ten beri reklam yayınlamadığını hatırlatalım. Bunun dünyada da benzer örnek uygulamaları var. İskandinavya ülkeleri ve Yunanistan'da çocuk reklamlarına yasaklama ya da kısıtlama uygulanmaktadır.

Mustafa Ruhi Şirin'e göre hem aileler hem de örgün eğitim sistemi çoklu okuryazarlığı gündemine almalı. Temel okuryazarlıktan önce görsel okuryazarlıkla işe başlanmalı, temel okuryazarlık, dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı ile süreç desteklenmelidir.

ÇOCUK DEYİP GEÇMEYEN

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere çocuk deyip geçemeyiz. Çocuk deyip durmalı, düşünmeli ve ona göre farklı veçheleriyle çalışmalar yapılması elzem bir durumdur. Çocuğa, çocuk merkezli muhtelif meselelere sahip biçimde yaklaşmak, bu alanlarda sadra şifa çalışmalar ortaya koymak ontolojik olarak büyük önem arz etmektedir. 1970'lerin sonlarından itibaren bu meselelere özellikle çocuk edebiyatı ve yayıncılığı, çocuk hakları, çocuk ihmali ve istismarı, çocuk işçiliği konularında ciddi mesai harcayan, kamuoyu oluşturan Mustafa Ruhi Şirin'in çalışmalarının bu alanda merkezî bir önemde olduğunu belirtmemiz gerekiyor. 1977 senesinde ilk kez baba olmasının bu meseleleri dert edinmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kalem aldığı şiir ve masallarında anne-baba figürleri sıklıkla geçer. Şair erken yaşta kaybettiği merhum babasıyla üç buçuk yıl geçirmiştir ama kırk yıl anlatacak anıları vardır. Onda çocuk hassasiyetinin temellerini babası ve doksan altı yaşında vefat eden annesiyle kurduğu samimi

mi ilişkilerde, diyaloglar ve hatıralarda aramak gerekir.³

Mustafa Ruhi Şirin, yarım asra yakın bir zamandır dergi ve gazetelerde çocuk merkezli yazılar, şiirler ve masallar yayımlayarak Türk çocuk edebiyatına önemli katkılar sağlamış, farklı türlerde edebî eserler vermiştir.⁴ 1983 yılı itibarıyla eserleri tab'a bürünmeye başlayan yazarın çocuklar için onlarca fazla masal/hikâye kitabı ile şiir kitapları⁵ vardır. Ayrıca çocuk merkezli konular etrafında birçok araştırma, antoloji ve söyleşi kitapları da bunlara eklenmiştir. Bazı eserlerini zikredelim: *Masal Mektuplar*, *Guguklu Saatin Kumrusu*, *Her Çocuğun Bir Yıldızı Var*, *Dünyaya Gülen Adam*, *Çocuk Yüzlü Yazılar*, *Yayıncılık Televizyon Çocuk ve Aile*, *Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü*, *Çocuğa Adanmış Konuşmalar*, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, *Güneşe Yol Yapan Çocuk* ve *Dersimiz Çocuk*. Yazarın şiir, öykü ve masallarının Almanca, Arapça, İngilizce, Farsça, Urduca gibi dillere çevrildiğini de ilave edelim.

3 Anne ve babasıyla kurduğu o büyük dünyaya daha yakından bakmak için TRT Haber'in *Benim Annem*, *Benim Babam* programına bakılabilir. 16. Bölüm, 18 Kasım 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=e3CIHnG8FRO>

4 Mustafa Ruhi Şirin'in bir başka önemli özelliği tuttuğu günlüklerdir. Bu notların bir kısmını *Hayat Gibi- Günlükler* (2001) kitabında yayımlamıştı. Sonraki yıllarda tuttuğu günlüklerin önemli bir kısmını da *İtibar* dergisinde yayımlanmıştı. Bu günlükler de bir ayrı bir yazı konusudur.

5 Toplu şiirleri *Sabah Gibi Uyardıran* ismiyle Muhit Kitap tarafından yayımlanmıştır.

Mustafa Ruhi Şirin'in çocuk kitapları hayli geniş bir yelpazeden çocuk duyarlılığını okuyucuya takdim eder. Onun çocukları; hayatı merak eden, sorgulayan, ailede sıcaklığını fazlasıyla hisseden, aile tarafından değer verilen, okulu ve okumayı seven, rüyalar ve hayallerle arkadaş olan, kendi hayatından ve hâlimden memnun fakat yoksul çocuklara karşı merhametlidir. Doğaya ve hayvanlara da ciddi bir ilgi söz konusudur. Aile bireyleri de-dede, anne, baba, çocuk- kitaplarda sık sık karşımıza çıkar. Hikâye kitaplarının arka planında çocukluk hatıraları da etkilidir. Eserlerinde düş ve hayal gücü ön plandadır, pedagojik hassasiyetle birlikte okurken eğlendiren, tebessüm ettiren bir üsluba sahiptir. Kötü kahramanlar ve olumsuz örnek oluşturabilecek unsurlar pek bulunmaz.⁶

ÇOCUĞA ADANMIŞ BİR HAYAT

Mustafa Ruhi Şirin sadece kitap yayımlamakla kalmamış otuz beş yıl emek verdiği TRT'nin çocuklarla ilgili televizyon ve radyo programlarını yürütmüş ya da bu programlara danışmanlık yapmıştır. TRT Çocuk kanalının da kurulmasında katkısı olduğu tahmin etmek zor değildir.⁷ Şirin çocuklarla ilgili meselelere bilhassa çocuk edebiyatının teorik zeminini oluşturmaya çalışmış; bunun yanı sıra çocuk

6 Mustafa Ruhi Şirin'in Çocuk Şiirleri ve Masallarının Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi, Kevser Evsen, basılmamış yüksek lisans tezi, Kütahya, 2019.

7 Şirin BİSAV'da verdiği bir seminerde TRT Çocuk kanalının günümüzde aile kültürünü vermede yeterli olmadığını belirterek kanala ve yayını içeriğine eleştirilerde bulunmaktadı.

edebiyatıyla ilgili üniversitelerde dersler, resmî ve özel kurumlara seminerler vermiştir.

Ekran kültürünün yaygınlaşması toplumu etkilediği gibi çocukları da etkilemiştir. Mustafa Ruhi Şirin erken uyarı ve teşhis niyetiyle bu konuda çeşitli kitaplar kaleme almıştır; *Televizyon Çocuk ve Aile* kitabı özellikle bu konuya değinen yazılardan oluşmaktadır. 1990'da kuruluşuna öncülük ettiği Çocuk Vakfı⁸ ile birlikte ulusal ve uluslararası birçok sosyal sorumluluk projesini hayata geçirmiştir. Çocuk Edebiyatı Okulu Projesi, Çocuk Hakları Okulu Projesi, Çocuk ve Anayasa Çalışmaları, Bosna Çocuksuz Kalmasın! Kampanyası, Kosova'da Çocuklar Ölmesin Kampanyası, Köy Okulları İçin Kitap Yardımı Kampanyaları, (17 Ağustos) Deprem Çocukları ile Hayatı Paylaşmaya Gidiyoruz Projesi, Özel Yetenekli Çocuklar Araştırma Merkezi bunlardan bazılarıdır. Ayrıca TBMM ve Millî Eğitim Bakanlığı ile ortaklaşa birçok çalışmayı da gerçekleştirmiştir.

ÇOCUK EDEBİYATI, TARTIŞMALAR VE ÖNERİLER

Mustafa Ruhi Şirin'in çalışmalarında gündemine aldığı meselelerin başında çocuk edebiyatı ve bu kapsamdaki tartışmalar gelmektedir. Yazarın bu alanda sarıh düşünmemize katkı sağlayacak uzman isimlerin⁹

8 Çocuk Vakfı'nın güncel gayretlerinden biri de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın isminin Aile ve Çocuk Bakanlığı olarak düzeltilmesi ve ona göre bir planlama yapılmasıdır. Umarız bu çalışma bir netice verir.

9 Prof. Dr. İnci Enginün, Can Göknil, Prof. Dr. Mübeccel Gönen, Dr. A.

katkılarıyla yayıma hazırladığı müstakil bir eser de vardır. *99 Soruda Çocuk Edebiyatı* isimli eserde çocuk edebiyatı her yönüyle ele alınmaktadır. Evvela işe çocuk edebiyatının ne olduğu ile başlamak gerekir. "Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır."¹⁰ Çocuk edebiyatı, çocuğa çocukluğunu anlatan ya da sadece çocukların okuyacağı bir edebiyat türü değildir çünkü bu edebiyatın kendini sınırlaması anlamına gelir. Oysa çocuk edebiyatı her yaşta okuyucuya hitap eden, edebiyatın en incelikli ve yeni bir alanıdır.¹¹ Cahit Zarifoğlu bu düşünceden hareketle çocuk kitapları hazırlamıştır. Son dönem popüler çocuk kitaplarından *Küçük Prens*'te de bu çok yönlülüğü, çocuklar ve yetişkinlere hitap eden dili ve içeriği görmek mümkündür.

Çocuk edebiyatında çocuğa görelilik önemlidir, bunun da ölçütü dil ve anlatım tarzıdır. Sade bir dil kullanılması gerçekçi ya da düşler dünyasını konu edinmesi de çocuk edebiyatının başat özellikleri arasında zikredilebilir. Çocukluk bilinmeden, çocuk duyarlılığı keşfedilmeden çocuk edebiyatı yazılamaz. "Çocuk edebiyatı çocuk işi olmayan, içindeki çocuğu yaşatabilen, yazar ve çizerin çocuksu şölenidir."

Ferhan Oğuzkan, Prof. Dr. Ayla Oktay, Feridun Oral, Mustafa Ruhi Şirin, Prof. Dr. Nilüfer Tuncer. Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

10 Age, s. 9.

11 Age, s. 10.

Çocuk fikri ve çocukluk üzerine yönelik ilgiler Batı'da 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır. Bu çocukluk üzerine düşünme çocuk edebiyatını doğuracaktır. Bizde çocuk edebiyatı daha çok çeviri eserlerle Tanzimat döneminde ortaya çıkmıştır ve genelde pedagojik içeriklidir.¹² Çocuk edebiyatının, edebiyattan bağımsız bir alan olup olmadığı konuları tartışılmamıştır. Pedagojik hassasiyetle meseleye yaklaşanlara göre çocuk edebiyatı edebiyattan bağımsızdır. Estetik dile önem verenlere göre ise edebiyatın içinde, edebiyatla iç içedir. Mustafa Ruhi Şirin üçüncü yolu tercih eder; çocuk edebiyatı hem pedagojik yönleri olan hem de estetik dile sahip edebiyatın içinde bir tür olmalıdır. "Pedagojik ve görsel dille beslenen, estetik dilin çocuk bakışına bürünerek bir yanda çocuğu diğer yanda yetişkinin çocukluğuna seslenebilmeyi başarabilen çok katmanlı bir edebiyattır."¹³

ÇOCUK EDEBİYATININ ÜÇ EVRESİ

Modern yayıncılığın gelişimi ve çocukları müşteri görmesinin bir sonucu olarak günümüzde

12 Dünyada ve ülkemiz kültüründe çocuk edebiyatının ve ürünlerinin gecikmesinin birçok nedeni vardır. Bu edebiyat türünün edebiyat kamuoyunca çocuksu kabul edilip küçümsenmesi en büyük neden olarak değerlendirilmektedir. M. Ruhi Şirin, 1980 sonrasında ülkemizde çocuklar için yazan, resimleyen öncü bir kuşağın ortaya çıktığını belirtir. Bk. Beyhan Kanter, "Mustafa Ruhi Şirin ile Dünden Bugüne Çocuk Edebiyatımız, Klasik ve Kanonik Kitaplar Üzerine Söyleşi", *Türk Dili*, sayı: 756, Aralık 2014.

13 Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 100.

her yıl binlerce çocuk kitabı yayımlanmaktadır fakat bunların ne kadarı yukarıdaki tanıma göre çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilebilir sorusu önemini korumaktadır. Şirin'in "Abur cubur" diye tarif ettiği bu kitapların edebî dilden, estetikten ve görsel zenginlikten uzak oldukları da maalesef bir gerçektir. Her yıl büyükşehirlerde açılan, ilköğretim öğrencilerinin de yoğun ilgi gösterdiği kitap fuarlarında bunu görmek mümkün. Fakat buna rağmen son yıllarda çocuk yayınlarında içerik olarak zenginleşme olduğunu da söyleyebiliriz. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın duyarlı yazarların desteği ile resmî olarak hazırlayacağı çocuk edebiyatını da içine alan kitap kültürü programı ile çocuk yayınları daha kaliteli bir seviyeye gelebilir.

Modern anlamda çocuk edebiyatı Rönesans sonrası gelişen bir çocukluk anlayışı ile birlikte ortaya çıkan bir olgudur. Mustafa Ruhi Şirin, çocuk edebiyatını üç evreye ayırır. Çocuklar için yazılmadıkları hâlde çocuk klasikleri olarak adlandırılan eserler ilk evreyi oluşturur. Bu eserler bireyci felsefeyi ve batı sömürgeci anlayışı yansıttıkları için çok eleştirilmiştir. İkinci evre ilk okuru çocuklar olan kitaplar evresidir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu türe özgü kitaplar yayınlanmaya başlanır. *Polyanna*, *Heidi* ve *Çocuk Kalbi* bunlardan bazılarıdır. Şirin'e göre bu evrede de çocuk edebiyata nesne olarak yansıtılmıştır. Üçüncü evre ise öznesi çocuk olan yenilikçi çocuk edebiyatı evresidir. Yeni çocukluğun edebiyatı olarak da tarif edebileceğimiz bu dönemde pedagojik ve estetik dil, çocuk

algılaması, çocuk gerçekliğine uygun olarak edebiyata yansır. Bu türe örnek olarak Antoine de Saint Exupéry'nin *Küçük Prensi*'ni, Astrid Lindgren'in *Uzun Çoraplı Kız: Pippi*'sini, Michael Ende'nin *Bitmeyecek Öykü* ve *Momo*'sunu gösterebiliriz.¹⁴ Yazar bu evreye dair endişeler taşımakla birlikte yeni çocukluğun edebiyatının ne olması gerektiğine dair görüşlerini de belirtir. Popüler sanal kültürün saldırıları karşısında bir yanda kültür ve medeniyet kaynaklarımıza yönelmeli, öte yandan çocuklara seslenebileceğimiz yeni dünyalar da açmalıyız. "Anlatmak istediği felsefeyi gizleyebilen, felsefi bakıştan önce sanatçı bakışını önde tutan; ne çocuğa çocuk diyen ne de kandırma amacı olan bir edebiyat. Michael Ende'nin fantastik yorumu ile söylemek gerekirse, yenilikçi çocuk edebiyatı, 'işaret parmağını sallayarak ahlak dersi vermeyen özgür bir oyun' olmalıdır." şeklinde görüşlerini özetler.

OKUMA KÜLTÜRÜNÜN GEREKLİLİĞİ

Mustafa Ruhi Şirin çocuklarla ilgili meselelere çok yönlü bakmaya gayret ediyor. Bu gayretlerden biri de çocukların dolayısıyla insanımızın kitapla sahil biçimde ünsiyet kurması ve sağlıklı bir okuma kültürüne sahip olması için farklı projeler ve fikirler geliştirmesidir. 1992'den 2007'ye kadar devam eden Köy Okulları İçin Kitap Yardımı Kampanyası buna örnek verilebilir. Kitap yayıncılığının sınırlı olduğu yıllarda başlayan bu

proje yirmi yıla yakın bir zaman dilimine yayılmış ve toplamda 1085 köy okuluna 375 bin kitap bağışına vesile olmuştur. Son yıllarda okul öncesi eğitimin yaygınlaşması, okullaşma oranının artmasına paralel olarak çocuk yayınlarında ciddi bir artış gözlenmektedir fakat yazara göre bu yayınlarda nitelik sorunu vardır. Bazı yayınevleri (birçoğu mu demeliydim) işe sadece ticari olarak baktıkları için Türkiye'de çocuk edebiyatı ürünlerinin istenen seviyede olduğunu söylemek zor. Çocuk yayınlarının pedagojik, görsel ve estetik dil bağlamında çocuk duyarlılığını taşıması gerekiyor.

Mustafa Ruhi Şirin'in hassasiyet gösterdiği konulardan biri de resmî olarak hazırlanan ya da tavsiye edilen kitap okuma listeleri. 2003 Şubat'ında alınan kararla kitap tavsiyesi resmî düzeyde sonlanmıştı ama bir sene sonra yerine *100 Temel Eser* geldi. Bu uygulamanın okuma kültürünü sınırlandırdığı belirtiliyor. Millî Eğitim Bakanlığı 2018 yılının sonuna kadar bu uygulamayı sürdürmüştür.

Ülkemizde okuma-yazma öğretimi belli bir seviyeye ulaşmış durumdadır. Fakat okuduğunu anlama, yorumlama konusunda karnemiz pek iç açıcı değil. Bir eğitimci olarak bu sorunu yakından müşahede edenlerdendir. Mustafa Ruhi Şirin'in teklifi bu konuda bir an önce resmi adımların atılmasıdır: "Erken çocukluktan lise son sınıfı kapsayacak şekilde *Okuma Kültürü Programı*'na acilen ihtiyacı var Türkiye'nin. *Okuma Kültürü Programı*, ülke ölçekli çocuk ve kitap ilişkisinin yeniden düzenlenmesinde yol haritası olabilir. Böylece yeni kuşakların klasik-

14 Mustafa Ruhi Şirin, "Çocuk Modernleşmesi ve Çocuk Edebiyatı", *Türk Dili*, sayı: 774, 2016.

leri okuyup anlayacak duruma gelmesi için de yeni bir süreç başlayabilir.”¹⁵

Yeni çocukluk diye tarif edebileceğimiz bir evreden geçiyoruz. Küresel salgın süreciyle birlikte daha da alıştığımız ekran ve görsel ağırlıklı bir hayatın içinde büyüyor çocuklarımız. Bilgiye farklı kanallarla erişiminin kolaylaştığı yeniçağa karşı çocukları hazırlamamız bir zorunluluk hâlini almıştır. Mustafa Ruhi Şirin’e göre bu süreçte hem aileler hem de örgün eğitim sistemi çoklu okuryazarlığı gündemine almalı. Temel okuryazarlıktan önce görsel okuryazarlıkla işe başlamalı, temel okuryazarlık, dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı ile süreç desteklenmelidir.¹⁶ Tabi bunun için de etraflı bir şekilde hazırlanacak *Çocuk ve İlk Gençlik Kültürü Programı*’na ihtiyaç vardır.

MEDENİYET MERKEZLİ ÇOCUK YETİŞTİRMEK

Çağımızı ve çocukları tüm gerçekliğiyle anlamak, meseleleri vuzuha kavuşturmak için doğru soruları sormak gerekiyor. Batının iki yüz yıldır fikri ve fiziki etki altına aldığı, özellikle televizyon ve internetin yaygınlaşmasıyla artan bu sarmal ve işgalinden, bu “sentetik uygarlıktan” çocukları kurtarmak nasıl mümkün olacaktır? Bu sorunun cevabı medeniyet

değerlerimizde, bu değerleri günümüze farklı formlarda aktarmada yatmaktadır. Öncelikle mensubu olduğumuz medeniyetin çocuk bilgisi, çocuğa verilen değer ve çocuk özneye göre bir teori ortaya koyması gerekmektedir. Bunu yaparken modern dünyadaki çocuk doğasına uygun çocuk bilgisinden de istifade edilebilir. Kendini yenileyemeyen bir geleneğin çocuk yetiştirmesi, aile kuramı geliştirmesi mümkün değildir. Çocuk merkezli eğitimin temelinde sevgi, şefkat ve çocukla arkadaş olmak vardır. Devamında yapılacakları sıralıyor ve medeniyet merkezli yaklaşımı şu cümlelerle tarif ediyor Mustafa Ruhi Şirin: “Medeniyet geleneğimizde çocuk yetiştirme anlayışı sosyal, manevî ve düşünce gelişimi üçgeni içinde davranış eğitimi olarak biçimlenir. Çocuk, Allah’ın emanetidir. Çocuğu iki dünya anlayışına göre yetiştirmek esastır. Ahlak, irade, vicdan ve adalet duygusunun gelişimine odaklanan bu eğitime yön veren esas felsefe hakikate ulaşacak nesillerin yetiştirilmesidir.”¹⁷ Erken çocukluktan itibaren değer yargısından ziyade değer bilgisi verilirse medeniyet pedagojisinin temeli de atılmış olur. Yazar, medeniyet merkezli çocuk düşüncesini büyük oranda Sezai Karakoç’un fikir dünyasından istifade ederek temellendirdiğini söyleyebiliriz.

Mustafa Ruhi Şirin’in çalışmaları çocuklara yönelik görünüşte aslında daha adil, merhametli ve hak merkezli yarınlara için atılmış önemli adımlardır.

¹⁷ Mustafa Ruhi Şirin, “Medeniyet, Aile ve Çocuk”, *Anlayış*, sayı: 32, 2006.

Çocukların ihmal edilmesi yarının ihmal edilmesi demektir ve telafisi mümkün olmayan neticeler doğurur. Şairin çabasında içinde yaşadığımızın medeniyetin tüm gerçekliğine yöneltilmiş özeleştiriler de vardır. Medeniyet pedagojisi, değerlerimizi taşıyan estetik dil ve üslup ancak geleneğin yenilenmesi, batı formlarının dışında yeni şeyler üretmekle mümkün olacaktır. Modern çocuk paradigması tektipleştirici çocuk profiliyle karşımızda durmaktadır. Teorik zeminden yoksun sadece değerler eğitimi eksenli çocuk yayıncılığı derdimize derman olamamaktadır. Bunun için *acil çocuk planına* derhal geçilmesi, sorumluluk sahibi herkes taşın altına elini koymalıdır.

Çocuk modernleşmesi çocuk üzerinden yayıldığı gibi aileyi de menfi anlamda etkilemektedir. Mustafa Ruhi Şirin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın ismi ve çalışma içeriğinin çocuğu da kapsayacak şekilde değiştirilmesini boşuna teklif etmiyor. Okuma Kültürü Programı, Çocuk ve İlk Gençlik Programı, medeniyet pedagojisi hep bu ontolojik çabanın ürettiği tekliflerdi. Yetkili ve etkili merciler keşke bilselerdi!

Aile ve çocukların tüm etkilere/saldırılarına açık olduğu bir ortamda aile bakanlığının genelde maddi yardımlarla anılması yaralara merhem olmayacaktır. Çocukla ilgili meselelerde liberal, kapitalist dünya sistemiyle hesaplaşıp kendi kültürel kodlarımıza dayanarak çocuk gerçeğini ıskalாமadan modernleşme adımlarımızı atmadığımız sürece aile ve çocuklukla ilgili problemler çözümsüz kalmaya devam edecektir.

¹⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/cocuklarin-okuma-kulturu-karnesi-zayif/680201>

¹⁶ 2007-2008 eğitim öğretim yılından itibaren ortaokullarda medya okuryazarlığı dersi seçmeli olarak yer almaktadır. Muhtevası ve ne şekilde verildiği, kaç öğrenci tarafından seçildiği başka bir tartışma konusudur.

Düşünce Hayatımız Penceresinden Kemal Tahir

CEYDANUR YILDIRIM

Son yıllarda Kemal Tahir ilgisi özellikle İslâmcı-muhafazakâr camiada artış gösterdi. Sempozyumlar, paneller düzenleniyor, kitaplar yazılıyor, makalelere konu oluyor. Bunların neticesinde Kemal Tahir'in kitapları yeni bir yayınevinden, Ketebe'den çıkıyor. Kemal Tahir üzerine pek çok kişi bu süreçte konuşuyor, yazıyor. Kurtuluş Kayalı'nın metinleri ise Kemal Tahir'i entelektüel portresiyle ortaya koyması yönüyle öteden beri merakla takip ediliyor.

Kurtuluş Kayalı, *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi* kitabında, daha evvel yazdıklarını ve röportajlarını bir araya getirmiş. Kayalı 1974-2021 yılları arasındaki metinlerinden oluşan eserinde, Kemal Tahir'in romancılığına, entelektüel portresine, edebiyat anlayışına, sosyolog ve tarihçi yönüne ışık tutmakla beraber, müellifin aykırı düşünce dünyasının farklı çevrelerde getirdiği yankıya da değinir.

Kurtuluş Kayalı, Kemal Tahir ile ilgili çalışmasında, klasik incelemelerden farklı olarak onun düşünce hayatımızda nasıl algılandığı, hangi dönemler-

de kimlerin hangi konularda değerlendirmeler yaptığı gibi hususları içermesiyle farklılaşır. Kayalı'nın kitabı, fikir hayatı, siyaset, tarih ve edebiyat sahalarında üzerinde durulan yaklaşımlar karşısında Tahir'in hangi tercihlerde bulunduğu tartışması bakımından değerlidir.

KEMAL TAHİR'İ AYIRICI KILAN

Kurtuluş Kayalı Türkiye'deki yerli sosyalizm anlayışı ve arayışının Marksist klasiklerin çevrilmesiyle gündemden düşmeye, çoğu kişinin Marx, Lenin ağzıyla konuşmaya başladığı tespitinde bulunur. Kayalı, bu durumun daha sonraki dönemlerde Batılı Marksist düşünörlere yaklaşma ve hatta onlara teslim olmakla devam ettiğini kaydeder. Böyle bir dönemde Kemal Tahir, Marksist yaklaşımlardan farklı bir tavır sergileyerek klasik sol-sosyalist kesimden ayrılır Kayalı'ya göre. Kemal Tahir, Osmanlı'yı sınıfsal baskı uygulayan bir devlet gören Marksist kuramların bakışına zıt bir yol çizerek sosyolojik ve tarihsel tahlillerine Osmanlı döneminden başlar.

Kemal Tahir, özellikle bu toplum hakkında bildiklerimizin hayli sınırlı olduğunu ve toplumumuzun sosyal gerçeklerine yeterince vâkıf olmadığımız düşüncesini; "Altı yüzyıl geriye gitmemizin sebebi Anadolu Türk insanımızın temel cevherini tarihsel gelişiminin çok önemli bir dönemecinde tutup incelemek, meydana vuracağı özelliklerden, günümüzün ve geleceğimizin zorluklarının çarelerine dayanarak bulmaktır. Bu çareler Anadolu Türk insanını, Batı için geçerli kalıplara dökererek, yabancı kalıplarla açıklamaya çabalayarak bulunamaz." sözleriyle anlatır. Osmanlı tarihçilerinin metinlerinin ayrıntılı okumalarının yapılması gerektiğini vurgulayan Kemal Tahir'in yerliliği sol içinde kendine özgü bir boyuttadır. Bunu Osmanlı dönemini, kültürünü ve yapısını anlamadan, Batı'dan alınıp değiştirilmeden doğrudan uygulanan fikir akışlarının bu ülkede yer bulamayacağını savunmasında da yakalamak mümkündür.

Kemal Tahir Osmanlı düzenini sınıfsal çatışma temeliyle değil, *kerim devlet* kavramıyla ilişki-

lendirir. Kerim devleti, bireyin devletle ilişkisi çerçevesinde açıklar. Bu yönüyle devlet, sınıflara ve bireylere hâkimdir, sınıflar devlete değil. Devletin gücü halkın mutluluğuna ve huzuruna bağlıdır, tabii halkın huzur ve mutluluğu ise devlete karşı sadakate ve sorumluluğa dayanır. Bunların karşılığında devlet halkına güvenlik, adalet, refah ve çeşitli haklar tanır. Kurtuluş Kayalı'nın metinlerinde değindiği gibi bu tezler, sosyolojiyi ve tarihi etkili kullandığı için Kemal Tahir'i klasik Marksizm'den, özellikle Türkiye'ye Sovyetler ve Çin'den gelen sosyalist yorumlardan ayırır.

Kemal Tahir'in kendine özgü-lüğünün bu vesileyle ortaya çıktığını savunan Kurtuluş Kayalı, Kemal Tahir'in Osmanlı tartışması başlamadan önce Osmanlı'ya ilgi gösterdiğini belirterek, onun hiç kimsenin ilgilenmediği metinlerle, konularla uğraştığını belirtir. Yazara göre Tahir, çağının siyasi akım ve kalıplarına uymayarak kendi düşüncelerini oluşturması ile dönemindeki entelektüellerden ayrılır. Kayalı'nın Kemal Tahir ile ilgili mühim tespitlerinden biri de, onun farklı düşünce adamlarının yaklaşımlarını kendi düşünceleri yerine ikame etmeye çalışmadığı, kendine ait fikir-kanaatlerini yazdığı, ona layık görülen yeri kabullenmediği için dışlandığı fikridir.

KEMAL TAHİR SOLUN VARYANTI MI?

Şüphesiz Kemal Tahir Osmanlıcı değildi. Osmanlı'nın geride kaldığını fakat Osmanlı kültür ve tarihinin incelenmesi gerektiğini savundu. Kemal Tahir

Batıcı da değildi, Batı'nın fikirlerini olduğu gibi uygulayacak bir düşünce yapısı da yoktu. Bu sebepten, sosyalistler Kemal Tahir'in Batı nefretini kabul edemedi, Türkiye'de Kemal Tahir her ne kadar bir süre solun bir varyantı olarak görülse de bazı sebeplerden ötürü bu sınıflandırma etkisini yitirdi, Sol Kemalizm onu Marksist kabul etmedi. Bunun başını ise, Türkiye'deki düşüncelerin belli bir kalıba sokma çabası çeker. Bu dar siyasi kalıplar Kemal Tahir'i kendi standartlarına sığdıramamış olup dışlanmasına yol açmıştır. Kurtuluş Kayalı'nın "Kemal Tahir'i Marksist bir düşünce adamı olarak görmek, Kemal Tahir'in düşünceleri üzerinde derinlemesine eğilmeyi engellese de, onu Karl Marx kadar önemli görmek, düşüncelerinin Marx'tan bağımsız olarak da araştırılmasını gerektirmektedir." cümlesi yazarın kalıplardan taşıdığı net ifadelerle ortaya koyar. Kayalı metinlerinde Kemal Tahir'in "genel-geçer yaklaşımlara ve tahlillere" karşı çıktığını, "dönemin baskın düşüncelerinin hep uzağında" kaldığının altını çizer. Bu anlamda Kemal Tahir'in takipçileri de ideolojik anlamda homojen değildir.

Kurtuluş Kayalı'nın kitabı Kemal Tahir romanlarının arka planındaki entelektüel derinliği, tarihsel sosyoloji yaklaşımını, Türk edebiyatına ve düşüncesine katkısını son derece titiz bir biçimde ortaya koyuyor. Eseri mühim kılan bir yön ise, edebiyattan tarih ve düşünceye hangi yazarların Kemal Tahir'i "okuduğu"nu ele almasıdır. Cemil Meriç'ten Selim İleri'ye pek çok ismin ondan etkilendiğini

aktaran Kayalı, ilginç bir hususu da aydınlatır. Oğuz Atay'ın Tahir'den çok bariz ve ciddi şekilde etkilenmesine karşın Murat Belge, Ömer Madra, Enis Batur gibi yazar ve yayıncılar bu gerçeği görmezden gelmiştir. Kayalı Atay'daki Kemal Tahir etkisinin ancak Atay biyografisini yazan Yıldız Ecevit'in kitabının yayımlanmasından sonra fark edildiğini anlatır.

Türk düşüncesinin temel sorunlarından biri isimler, dönemler ve temalar üzerine bütünlüklü ve kapsayıcı metinlerin yazılmaması gelir. Makalelerin derlenmesiyle oluşturulan kitaplar bütünlüğü, kapsayıcılığı ve aslına bakılırsa metin içi tarihselliği aksettirmekten uzak kalıyor. Kemal Tahir üzerine en çok kitap yazması gereken kişilerin başında kuşkusuz Kurtuluş Kayalı gelir. Keşke Kayalı, bu özel, özgün değini ve tespitlerini bütünlüklü bir çalışmada ifade edebilseydi; bu hâliyle bile *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi* konunun ötesinde Türk düşüncesi için yeni ufuklar açacak cinsten.

Elias Rukla'da Neden Kendimi Gördüm?

MUSTAFA BAŞPINAR

Norveç Dili ve Edebiyatı öğretmeni Elias Rukla, ders bitiminde dinlenme odasına girmeden “Öf be, bu dünyada tahammül etmemiz gereken ne çok şey var!” diye düşünür. Günlerden pazartesi ve ilk iki saati lise son sınıfıdır. Üstelik yaşadığı bu kısır döngü yirmi beş yıldır devam etmektedir. Dahası bu dersler her yeni nesille daha zevksiz geçmektedir. Meslektaşlarıyla havadan sudan bir sohbetten sonra kendini dışarı atan Elias Rukla, yağmur yağdığını görür. Sabah çantasına aldığı şemsiyeyi açmak ister. Fakat şemsiye açılmaz. Canı sıkılan öğretmen, çeşmeye yönelir ve şemsiyeyi öfkeyle taş çarpar. Aslında o an sadece açılmayan şemsiyeyi değil bütün bir geçmişini de kaldırıp kaldırıp taş vurmaktadır. Evliliğini, öğretmenliğini, derslerini, tercihlerini ve yaşamını. Sonra da telleri kırılan şemsiyeyi fırlatıp üzerine çıkar ve tepinmeye başlar. Uzun teneffüs olduğu için öğrenciler bahçede ve öğretmenlerinin etrafına halka olup bu tuhaf sahneyi izlemektedirler. Elias Rukla bu durumu fark edince kız öğrencilerden birine

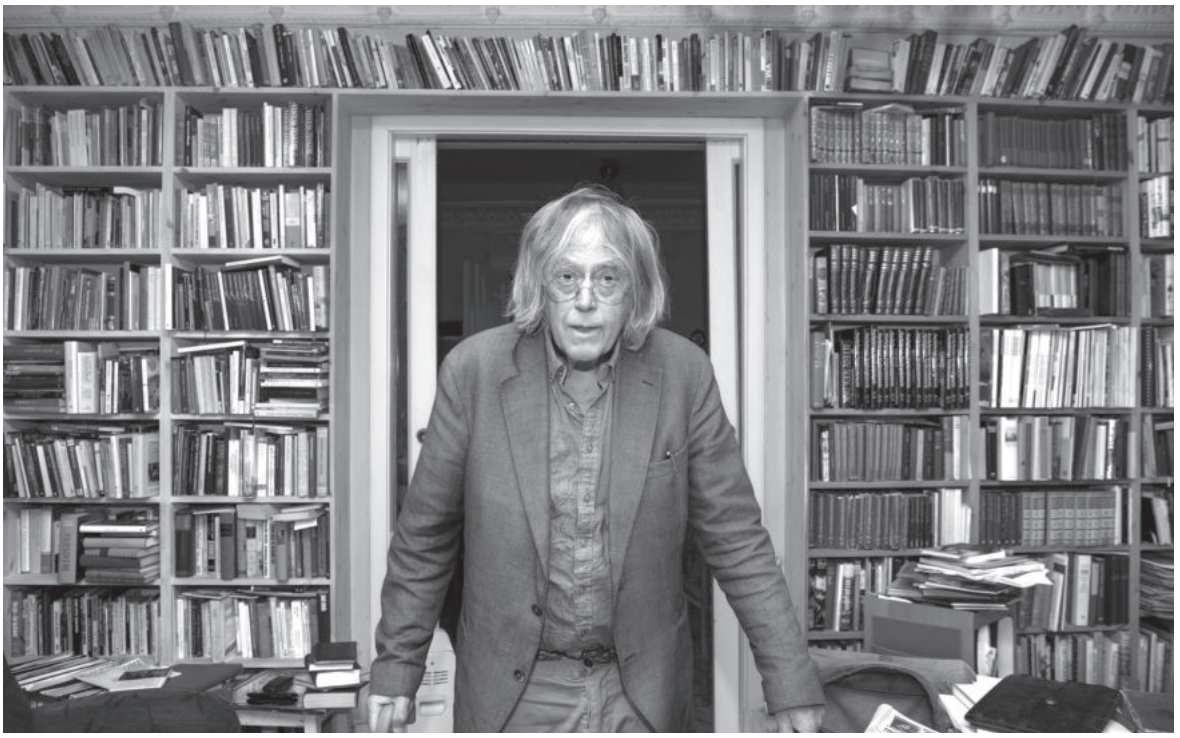
öfkelenir hatta ona küfreder ve oradan ayrılır. İşte o gün yaşadıkları Elias Rukla için dönüm noktasıdır. Ya da bardağı taşıran son damla da diye biliriz.

NORVEÇLİ BİR EDEBİYAT ÖĞRETMENİNİN YAŞADIKLARI

Kimdir Elias Rukla? Onu bu hâle getiren nedir? Norveçli yazar Dag Solstad'ın *Mahcubiyet ve Haysiyet* romanının yanlıgı içinde yaşayan bir kahramanı Elias Rukla. Türkçe ilk baskısı Temmuz 2018 yılında yapılan romanı Banu Gürsaler Syvertsen dilimize kazandırmıştır. Roman “Ekim ayında bir pazar-tesinin, başı zonklayarak eşiyile kahvaltı masasında oturmakta olduğu bu sonbahar gününün, hayatının dönüm noktası olacağını henüz bilmiyordu.” cümlesinin geçtiği okuru merak ettiren bir giriş paragrafıyla başlar. Elias Rukla'yla karşılaştığımızda o ellisini geçmiş ve içkiye biraz düşkün bir lise öğretmendir. Norveç'in başkenti Oslo'da yaşamaktadır. Evinden yedi sekiz dakikalık uzaklıktaki okulu Fagerborg Lisesi'ne yürüyerek gitmektedir. Öğretmenlikte yirmi beş yılı geçmiştir. Bu yirmi

beş yıl boyunca on sekiz yaşındaki lise son sınıf öğrencileriyle Henrik Ibsen'in *Yaban Ördeği* isimli dramını incelemektedir. Evlidir. Eşi Eva Linde ile tanışmalarından sekiz yıl sonra evlenirler çünkü Eva, Rukla'nın arkadaşıyla evlidir bu zamanda. Johan Corneliussen, eşini ve kızını terk edip gittikten sonra Eva önce Rukla'nın evine taşınır ve sonra evlenirler.

Solstad'ın Elias Rukla için hayatının dönüm noktası dediği güne bakalım. Neler oluyor o gün. Nedir bu günü diğerlerinden ayıran? Elias Rukla ders için sınıfa girdiğinde her zamanki gibi yirmi dokuz genci selamlar. Öğrenciler, kulaklıklarını çıkarıp ceplerine yerleştirirler. Öğretmen, çantalarından *Yaban Ördeği*'nin okullar için yapılmış baskısını çıkarmalarını ister. Ve bu an öğrencilerinin gözlerinden kendisine nasıl da düşmanca bir tavır aldıklarını fark eder. Aldırış etmez çünkü görevi neyse onu yapmaktadır Elias. İbsen'in 1884 yılında, elli altı yaşında yazmış olduğu eser üzerine bir aydır dururlar ancak henüz dördüncü perdedir-

ler. Pazartesi günü ilk iki saatlik bir derstir Norveç Edebiyatı.

Dışarıdaysa karanlık ve insanın üzerine tüm ağırlığıyla çöken bir hava vardır. Elias gayet deneyimli bir hoca olarak metni başlangıçta kendisi okumaya başlar yüksek sesle. Çünkü öğrencileri uykulu gözlerle yarı baygındırlar. Fakat ilginçtir o gün, o derste Elias, o kadar yıldır *Yaban Ördeği*'ni incelemesine rağmen farkına varmadığı bir iz yakalar ve heyecanlanır. Rukla, yıllardır Henrik İbsen'in *Yaban Ördeği* dramındaki Dr. Relling karakterini hep sorumlu görürken ve hatta bir dönem yazarın sözcüsü gibi değerlendirirken bir şeyi fark eder. Ona ait bir sözün başına yazar parantez içerisinde sesi titreyerek ifadesini kullanır. Bu da eser ve elbette Dr. Felling'e farklı bir misyon yüklediği anlamına gelir. Bunu öğrencileriyle paylaşmak ister. Elias Rukla dersin bu noktasında sorular yoluyla eseri sorgulamaya ve öğrencilerinin dikkatini toplamaya çalışırken birbiri ardına sorular yöneltirken ilk dersin bitişini haber veren zil çalar. Son soru

yarım kalır. Çünkü öğrenciler sorunun devamını dinlemeden, öğretmenin sinirlenmiş olabileceğini dikkate almadan sınıfta terk ederler.

İkinci ders de benzer şekilde devam eder. Öğrenciler sıkılmıştır. Bunu sıraya abanmalarından, pencereden dışarıya bakmalarından ve hatta iç çekişlerinden anlarız. Elias Rukla ise tüm bunları görmesine rağmen henüz olgunlaşmamış bireylere insanlığın bu ortak mirasını Norveç Dili ve Edebiyatı dersinde aşılama gayretiyle olup bitenlere tahammül eder. En azından öğrencilerin bu kültürel mirasa aşına olmalarını istemektedir. Fakat sınıf atmosferi en sonunda Elias Rukla'yı kendisinden şüphe etme noktasına getirir. Verdiği eğitimin yetersiz, kendi uygulamalarının da gereksiz olduğunu, bu durumda öğrencilerin haklı olduklarını düşünmeye başlar. Öğrencilerin ayağa kalkıp dersi boykot etmelerinden endişe eder. Nihayet ikinci dersin bitimini söyleyen zil çalar. Kendisini yorgun, son kullanım tarihi bitmiş ve hayal kırıklığı uğramış olarak gören

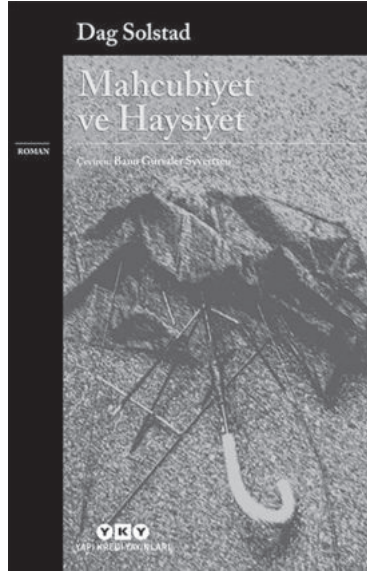
öğretmen ayağa kalkıp sınıftan çıkan öğrencilerin arkasından son sözlerini söyler ama kimse onu dinlemez. Bütün bu olup bitenler ve yıllardır birikenler kahramanımızı yazının başındaki çılgınlık hâline hazırlar. Yağmur, şemsiye, çeşme taşı, küfür derken Elias Rukla bir daha dönmek üzere okuldan ayrılır. Çünkü yaşadığı son anı bir düşme, saygınlığını yitirme olarak değerlendirir. Ancak kafasında bir sorun daha vardır. Okula bir daha dönemem kararını eşine nasıl açıklayacak. Okuyucunun merakını diri tutmak adına romanın sonu, Elias Rukla'nın eşi Eva ve Eva'nın ilk eşiyle ilişkilerini vs. burada girmiyorum.

KENDİMİ KANDIRMAYA DEVAM EDECEĞİM!

Peki ben? Yirmi iki yıldır görünüşe göre hiç değişmeyen bir iş hayatım oldu. Hafta içi her gün olmasa bile üç gün tıraş oldum. Okuluma geç kalmama özen gösterdim. Okulda ilk önce öğretmenler odasına girip arkadaşlarıma selam verdim. Derslerime elimden geldiğince hazırlıklı girdim. Kendimce

dersi renklendirme telaşlarım oldu. Dersler bitince de evimin yolunu tuttum. Görünen hayatım bu. Bir de görünmeyen tarafları oldu hayatımın. Mesele mesleğimin ilk yıllarından itibaren kitapla ilişkimi hiç kesmedim.

‘Üniversite yıllarında hocalarımız bize bir yığın klasik eser okutmuştu.’ diye övünen ve bir daha ömürleri boyunca ellerine kitap almayan meslektaşlarımı hiç ciddiye almadım ve onlara hep güldüm. Çünkü sadece bir yılda bine yakın öykü ve roman basılıyor ülkemizde. Bu sebeple kitaplar ve edebiyata sadece klasiklerden ibaret değil diye düşündüm. Önceleri birer kahvehane muhabbetinin döndüğü öğretmenler odasının son yıllarda borsa, kripto para, emlak, dolar, altın sözcüklerinin havalarda uçuştuğu bir yer olmasını içime sindiremediğimden orada pek bulunmamaya özen gösterdim. Maç muhabbetinden kripto paraya kadar geniş yelpazede muhabbete dalanlarla kendimi asla bir tutmadım. Çünkü benim dert ettiğim mevzularla onlar hiç ilgilenmediler. Özellikle meslekte on yılı devirdikten sonra cumaları, on beş tatilleri ve bilhassa yaz tatillerini ipe çektiğim doğru. Ama bu içimdeki heyecanın öldüğü anlamına gelmez. Ortak bir dil yakaladığım bazı sınıflara hâlâ verimli dersler yapılabileceği kanaatindeyim. Fakat acı bir gerçek şu ki her yeni nesil eskisini aratıyor. Artık çok kazanmak isteyen, lüks yaşamayı arzulayan ama alın teri dökmeye yanaşmayan, değerli gördüklerimizi hafife alan bir nesil var. Mesleğin ilk

yıllarında öğrencilerimiz için televizyonu tehdit olarak görürdük. Şimdilerde televizyon çok masum bir alete dönüştü. Çünkü izlenmiyor. Gençler oyun ve sosyal medyadalar. Oldukça renkli, albenili bir dünyada yaşadıkları gerçek. Ama o albenili sanal dünyanın gerçek hayatta bir karşılı yok. Ve gençler bunun farkında değil.

Dag Solstad’ın Norveç eğitim sistemine eleştirel bir şekilde yaklaştığı bu romanı okurken kendimi, ülkemi, öğrencilerimi gördüm. Derslerimde metinleri çok önemsememe rağmen öğrencilerim metin okumayı ve üzerinde konuşmayı çoğu zaman gereksiz görürler. Zaten sınav odaklı olan eğitim anlayışımıza ters bir durum değil mi metinlerle zaman kaybetmek! Ne yapmaya çalışıyorum? Eser okutmak, ona zaman ayırıp üzerine konuşmak, eseri çoğaltmaya yeltenmek gibi şeyler. Öğrencilerin dünyasında bunların karşılığı nedir diye sorduğumda kulaklarımda çınlayan bir keli-

me ‘‘Saçma!’’. Beğenmedikleri, anlamadıkları her şeyi ifade etmek için kullandıkları tek sözcük: Saçma! Kimi zaman sözle kim zaman tavırlarıyla aslında bana hep şunları demek istedikler: Bize göre şiir ezberlemek lüzensuz, kitap okumak zaten bir zaman kaybı. İnternette her şey var zaten. Yazı yazmak da ne, biz yazar mı olacağız? Günlük tutmak zaten kızların işi. Beş seçenekten birini bulmak için gerekli donanım yeterli. Kültürün, sanatın, edebiyatın hayatta bir karşılığı yok. Siz hangi evrende yaşıyorsunuz?

Sınıftan kaçıp öğretmenler odasına sığınmayı hiç düşünmüyorum. Orası ayrı bir sabır isteyen yer. En son muhabbetlerimizden biri şöyle oldu. ‘‘Adamlar asgari ücretlilere ne biçim zam yaptılar gördünüz mü? Bizim onca yıl okumamızın bir manası kalmadı.’’ dedi bir meslektaşım. Neden böyle düşündüğünü, onların da insanca yaşamaya hakları olduğunu söylediğimdeyse ‘‘Sen bizim işimizi hafife mi alıyorsun?’’ karşılığını aldım. Sözü uzatmayı gereksiz gördüm. Çünkü bir şey anlatamayacağımı adım gibi biliyordum. Oradan da kaçtım elbette. Ama bu kaçışlar nereye kadar olabilir ki? *Yaban Ördeği*’nde Dr. Relling’in meşhur repliklerinde birinde ‘‘Bir insanın elinden hayatı boyunca kendisini kandırıldığı şeyi aldığınız anda mutluluğunu da bitirirsiniz.’’ ifadesi geçer. O son anı yaşayana dek kendimi kandırmaya devam edeceğim sanırım. Çünkü onlarla tutunuyorum hayata ve böyle avunuyorum.